

Пролетарі всіх країн, єдняйтеся!

КОМУНІСТ УКРАЇНИ

ТЕОРЕТИЧНИЙ І ПОЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ
ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ УКРАЇНИ

Видається з квітня
1925 року. До жовтня
1952 року виходив
під назвою
«Більшовик України».
З вересня 1991 року
по квітень 1999 року
журнал не видавався

3 (843)

ЛИПЕНЬ 2013

**Засновник —
Комуністична
партія України**

Реєстраційне
свідоцтво КВ №3684
від 18 лютого 1999 року

ЗМІСТ

ДО 20-РІЧЧЯ ВІДРОДЖЕННЯ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ УКРАЇНИ

Вистояли. Зміцніли. Переможемо! *Доповідь
першого секретаря ЦК КПУ П.М.СИМОНЕНКА
на урочистих зборах у Києві 19 червня 2013 р.* 3

Компартия Украины – молодая, но зрелая
политическая сила. *Приветственная речь первого
заместителя председателя Совета СКП–КПСС,
секретаря ЦК КПРФ К.К.ТАЙСАЕВА на
торжественном собрании в Киеве 19 июня
2013 года* 11

ОБ'ЄДНАНИЙ ПЛЕНУМ ЦК І ЦКК КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ УКРАЇНИ (25 травня 2013 року)

Інформаційне повідомлення 13

Боездатність первинних – запорука нашої
перемоги. *Доповідь першого секретаря ЦК КПУ
П.М.СИМОНЕНКА* 14

ПОСТАНОВА ПЛЕНУМУ:

Про хід виконання рішень 42-го і 44-го з'їздів
Компартії України, постанови червневого (2010 р.)
об'єднаного Пленуму ЦК і ЦКК КПУ «Про під-
вищення ролі первинних партійних організацій у
зміцненні організаційної та ідейної єдності партії» 25

ЗАЯВА ЦК КОМПАРТІЇ УКРАЇНИ:

Руки геть від Сирії! 29

**Редакційна
колегія:****В.П.ХАРЧЕНКО**
(головний редактор)**В.В.АНИЩУК****С.П.ГМИРЯ****Г.К.КРЮЧКОВ****А.І.МАРТИНЮК****І.І.МИГОВИЧ****А.В.МЯЛОВИЦЬКИЙ****Б.В.НОВІКОВ****В.М.ОРЛОВ****Г.Д.ПОПОВ****С.С.ПХИДЕНКО****П.М.СИМОНЕНКО****В.Ф.СІРЕНКО****В.Ф.СОЛДАТЕНКО****В.І.ТАРАСЕНКО****М.О.ШУЛЬГА**Адреса редакції:
04070, Київ-70,
вул.Борисоглібська, 7
Телефон для довідок
425-45-82
електронна адреса:
kom_uk_1@mail.ru
regions@kpu.net.uaПідписано до друку 08.07.2013
Формат 70x108/16.
Папір офсетний.
Офсетний друк.
Ум. друк. арк. 11,2.
Зам. 0179303
Тираж 1500 прим.Віддруковано з готових фотоформ
на комбінаті друку видавництва
«Преса України»
пр-т Перемоги, 50
03047, Київ-47

<http://www.pressa.kiev.ua>«КОМУНИСТ УКРАИНЫ»,
теоретический и политический
журнал Центрального Комитета
Коммунистической партии Украины.
Адрес редакции:
04070, Киев-70,
ул.Борисоглебская, 7**ТЕОРИЯ І ЖИТТЯ**Г.КРЮЧКОВ. За новый прорыв в революционной
теории. *Выступление на заседании Между-
народного круглого стола «Образ социализма,
за который мы боремся», проведенного
Центральным Комитетом КПРФ 25 февраля
2013 года* 30**СУСПІЛЬНИЙ РОЗВИТОК: ТЕНДЕНЦІЇ І
СУПЕРЕЧНОСТІ**О.ДУТЧАК. Протести на захист прав найманих
працівників 35**КОМПАРТІЯ УКРАЇНИ: СТОРІНКИ ІСТОРІЇ**

С.КОСИОР. Основные этапы 41

Ю.ЛАТИШ. Більшовицька українізація 46

ПРО МИНУЛЕ – ТІЛЬКИ ПРАВДУ!Украинские националисты в годы войны.
Документы из архивов пяти стран (*окончание*) 61**КРИТИКА І БІБЛІОГРАФІЯ**В.ХАРЧЕНКО. Цінне джерело інформації про те,
як відроджувалася Компартия України 101

П.ТОЛОЧКО. Размышления о социализме 104

Б.ШЛЯХОВ. Жить по-человечески! 106

Відомості про авторів 112

Електронна версія журналу в мережі Internet:
www.cominformua.com

- ◆ Редакція не обов'язково поділяє позицію авторів
- ◆ Рукописи не рецензуються і не повертаються
- ◆ При передруку посилання на "Комуніст України" обов'язкове

Вистояли. Зміцніли. Переможемо!

*Доповідь першого секретаря ЦК КПУ П.М.СИМОНЕНКА
на урочистих зборах у Києві 19 червня 2013 року*

Шановні товариші!

Двадцять років тому, 19 червня 1993 року, в суспільно-політичному житті нашої країни відбулася подія історичної ваги. На з'їзді в столиці шахтарського краю Донецьку було ухвалено рішення про об'єднання прихильників комуністичної ідеї в Комуністичну партію України.

Це означало відновлення легальної організованої політичної діяльності комуністів в умовах, коли ще залишалася в силі незаконна заборона Компартії України, створеної 12 липня 1918 року. Таким чином, **ми сьогодні відзначаємо одразу дві знаменні дати: 95-річчя з дня об'єднання більшовицьких організацій, що діяли з початку двадцятого століття на території України, в Комуністичну партію України – бойовий загін ленінської партії, і двадцяту річницю донецького з'їзду комуністів – спадкоємців більшовицької партії.**

Давайте згадаємо, в якій надзвичайно складній обстановці готувався і проходив з'їзд.

До того часу минуло майже два роки після контрреволюційного перевороту, що відкинув нашу країну в буржуазне позавчора. В Україні стрімко набирали силу процеси капіталістичної реставрації.

Народну владу було знищено. Ради — її політична основа — втратили реальні важелі управління країною, були зведені до безсилих органів буржуазного місцевого самоврядування, які не мали ні політичного впливу, ні матеріальних ресурсів. Держава перетворилася на бюрократичну машину придушення трудящих експлуаторським класом, що зароджувався.

Зруйнування соціалістичних підвалин економіки спричинило її розвал. Темні ділки під «дахом» влади безкарно розтягували суспільну власність, створену кількома поколіннями радянських людей.

Почався масштабний наступ на соціальні права трудящих. Життя переважної більшості населення погіршувалося з кожним днем.

Взаємовигідні зв'язки з братніми народами СРСР були по-живому розірвані. Україна стрімко перетворювалася на безправну напівколонію імперіалістичного Заходу.

Втративши єдиного виразника своїх класових інтересів — Комуністичну партію, трудящі без бою здавали буржуазії завоювання соціалізму. Багато хто з них роками не могли отримати зароблене. У результаті вони все ближче підходили до межі, за якою починається фізичне вимирання. Таким чином, **негайне відновлення діяльності партії, здатної організувати всенародний опір експлуаторам, стало для трудящих питанням виживання.**

Прагнучи цього не допустити, буржуазія нагнітала в країні антикомуністичну істерію, яка переходила в моральний терор.

У результаті серйозних упущень в організаційній та ідеологічній роботі партії більшість її членів, які звикли чекати вказівок «згори», зламалися під пресингом наступаючої реакції. Вони відійшли від участі в політичній діяльності і не встали на захист завоювань соціалізму. Більше того, частина колишніх членів Комуністичної партії, в тому числі високопоставлених, перебігли на бік буржуазного режиму, стали його глашатаями і верховодами. Народ влучно охрестив цих мерзотників коммутантами. Морально-політична шкода, завдана ними авторитету партії і справі соціалізму, — колосальна.

Серед таких високопоставлених зрадників-коммунтантів були Л.Кравчук та І.Плющ, які один за одним займали пост спікера парламенту. Перший з них «спрацював» антиконституційні укази про заборону партії. Другий, всупереч висновку правоохоронних органів про її непричетність до так званого «путчу», відмовився підписати підтриману більшістю членів Президії Верховної Ради постанову про скасування цих іудиних указів. Під тиском І.Плюща Президія обмежилася заявою (цитую), що «громадяни України, які поділяють комуністичні ідеї, можуть утворювати партійні організації відповідно до діючого законодавства України».

Тим часом десятки тисяч чесних і стійких комуністів не бажали миритися з тим, що коїться в країні. Вони почали створювати комуністичні організації «знизу», на місцевому та регіональному рівні. Питання про відновлення діяльності марксистсько-ленінської партії в масштабах всієї України буквально витало в повітрі.

Комуністи, які відмовилися торгувати принципами і зберегли вірність трудовому народу, опинилися перед нелегким вибором.

Перед нами було два шляхи.

Перший — проігнорувати лицемірне «запрошення» реакційної влади створювати нову партію в рамках буржуазного права. І, перебуваючи на нелегальному становищі, добиватися повної реабілітації забороненої. Цієї позиції дотримувалися в той час не так уже й мало наших товаришів. Їх неважко було зрозуміти, оскільки беззаконня, допущене при забороні партії, було очевидним.

Однак така позиція надовго позбавляла комуністів можливості відкрито боротися за свої ідеали, брати повноправну участь у політичній діяльності й ефективно відстоювати інтереси трудящих, поєднуючи парламентські і непарламентські форми боротьби.

Тому ми пішли іншим шляхом. У гострих дискусіях, якими були позначені підготовка і робота конференції в Макіївці і з'їзду в Донецьку, перемогла точка зору, що ґрунтувалася на об'єктивній оцінці ситуації в країні. З тактичних міркувань було вирішено створити формально-юридично нову партію, побудовану на тих самих принципах, що й незаконно заборонена в 1991 році. По суті, це була та сама партія, очищена як від переродженців, так і від боягузів, які в умовах розгулу реакції боялися відкрито заявити про свої комуністичні переконання. Вона зберегла соціально-класову основу, авангардний характер, відданість марксистсько-ленінському вченню і справі соціалізму.

Партія проголосила себе наступницею ідей і традицій Комуністичної партії, яка діяла до антиконституційної заборони, а одним з найважливіших своїх завдань — добитися скасування заборони. Принципове значення мала прийнята делегатами з'їзду заява про те, що вони категорично відмежовуються від колишніх партійних босів-зрадників.

У ході підготовки до з'їзду в екстремальних умовах було розроблено установчі, програмні, організаційні документи. Вони відзначалися теоретичною глибиною, чіткістю політичної позиції, доступністю викладу. У них партія заявила про своє бачення сучасного світу, дала марксистсько-ленінський аналіз причин і наслідків антисоціалістичного перевороту. Були чітко сформульовані стратегічні цілі нашої боротьби: влада трудящих; соціалізм; відродження на новій основі Союзу рівноправних братніх народів як добровільного об'єднання суверенних соціалістичних держав. Визначено етапи і способи їх досягнення.

Партія відкрито сказала, **що саме** з досвіду минулого бере на озброєння, а **від чого** відмовляється. Вона рішуче засудила відступи від ленінських норм партійного життя, зловживання владою, необґрунтовані репресії, «всеїдність» у доборі кадрів, яка давала кар'єристам, користолюбцям і таємним ворогам соціалізму можливість пробиратися на керівні пости. Прийняті з'їздом документи кожною своєю буквою спростовують буржуазні наклепи, ніби комуністи є закостенілими, нездатними до сприйняття нових ідей догматиками, які тягнуть Україну назад.

Успішна робота з'їзду стала результатом подвижницьких зусиль багатьох товаришів у різних куточках України. Сьогодні ми висловлюємо глибоку подяку всім, хто проявив тоді особисту і політичну мужність. Хто в надзвичайно важкій обстановці зробив усе можливе для того, щоб комуністичний рух в нашій країні не переривався ні на один день!

Він і не переривався, товариші! Члени Комуністичної партії України, першим секретарем Центрального Комітету якої в момент заборони був Станіслав Іванович Гуренко, вели боротьбу з буржуазним режимом в організаціях комуністичної і соціалістичної спрямованості і поза ними.

14 квітня цього року Станіслав Іванович пішов з життя. Немає сьогодні серед нас і багатьох інших партійців, завдяки самовідданості яких живе і бореться Комуністична партія України. Давайте вшануємо вставанням їх світлу пам'ять!

Пользуясь случаем, хочу выразить искреннюю признательность всем коммунистам советских республик. Попав, как и мы, под железную пята буржуазных репрессий, вы, тем не менее, помогли нам всем, чем могли. Возрождая партию, коммунисты Украины всегда ощущали вашу поддержку. Уверен, что это чувство взаимно. Вместе мы доказали, что пролетарский интернационализм — не пустой звук! Что связь между коммунистами Страны Советов неразрывна, как неразрывна связь между нашими братскими народами!

Шановні товариші! Час довів правильність вибору, зробленого нами в Донецьку!

За останні двадцять років Комуністична партія України показала себе бойовою революційною організацією, яка виражає корінні інтереси трудящих на чолі з робітничим класом. Вона на ділі підтвердила, що здатна успішно розв'язувати завдання, які перед собою ставить.

А це дуже складні завдання. І готових рецептів їх розв'язання не існує.

Нашій партії довелося боротися в умовах відкату від соціалізму до капіталізму, чого досі не знала історія.

Ще В.І. Ленін попереджав про можливість реставрації буржуазного ладу «в окремих випадках, в окремих країнах, на ті чи інші короткі проміжки часу»¹. Але протягом останніх десятиліть радянської епохи з високих трибун постійно лунало помилкове твердження, ніби соціалізм в СРСР «переміг повністю і остаточно». Це дезорієнтувало трудящих, які довго не могли розібратися в сутності контрреволюційного буржуазного перевороту. В результаті вони виявилися неготовими до того, щоб швидко включитися в організовану боротьбу проти капіталізму, який несподівано обрушився на їхні голови.

Людожерські «ринкові реформи», що проводяться політичними ставлениками буржуазії шляхом експропріації трудящих та розкрадання національних багатств, призвели до передчасного відходу з життя мільйонів наших співвітчизників. Причому переважна більшість їх були відданими прихильниками комуністичної ідеї, багато з них захистили її зі зброєю в руках у роки Великої Вітчизняної війни!

У ході цих злочинних «реформ», що вилилися у відвертий погром української промисловості, було кількісно і якісно знекровлено робітничий клас — ядро соціальної бази комуністів.

Відчуваючи історичну короткостроковість капіталістичної реставрації і намагаючись будь-якими способами віддалити своє неминуче повернення на смітник історії, новонароджена буржуазія встановила в нашій країні режим жорстокої політичної реакції. Нею було організовано тотальну інформаційну блокаду комуністів — свого головного (а в українських реаліях — єдиного) політичного противника. Залежно від ситуації, що складалася, така блокада здійснювалася у двох формах: у змові мовчання або наклепах на партію і соціалізм, які вивергалися з телеекранів. Причому у комуністів не було можливості публічно відповісти на ці наклепи в ефірі, що серйозно звужувало наші можливості роз'яснювати трудящим класову сутність того, що відбувалося, і піднімати їх на організовану боротьбу проти експлуататорського ладу.

¹ В.І.Ленін. Повне зібр.тв., т.41, с.81.

Далася взнаки і десятилітня незаконна заборона діяльності Комуністичної партії України, створеної в 1918 році. Це призвело до того, що між поколіннями комуністів утворився розрив, який негативно позначився на моральному кліматі в багатьох партійних організаціях.

Нашій партії довелося боротися в умовах, коли міжнародний капіталізм перейшов в неоімперіалістичну стадію свого розвитку. **На цій стадії буржуазний лад, зберігаючи всі пороки імперіалізму ленінської епохи, став ще більш диким і нелюдським.**

Соціальні суперечності капіталізму загострилися сьогодні до межі. У ході глобальної кризи він продемонстрував свою повну економічну неспроможність. Це закономірно привело до полівіння суспільних настроїв і зробило ще більш затребуваними ідеї революційного марксизму. А значить, і їх носіїв — комуністів.

Однак, з другого боку, на неоімперіалістичній стадії свого існування капіталізму вдалося виробити нові механізми самозахисту.

Транснаціональні корпорації, більшість яких зосереджена на Заході, фактично встановили в капіталістичному світі тоталітарну диктатуру, яка повністю ігнорує міжнародне право. Під гаслом так званої глобалізації вони цинічно зневажають суверенітет «другосортних» буржуазних країн, до числа яких потрапила і наша. Через такі організації, як Міжнародний валютний фонд, цим країнам нахабно нав'язуються соціально-економічні та політичні форми суспільного устрою, що йдуть врозрив з їх національними інтересами.

Неоімперіалістичний Захід, який прагне увічнити свою владу над капіталістичним світом, не хоче миритися з виникненням і зміцненням на планеті другого центру сили. Саме тому він з такою непримиренністю виступає проти руху нашої країни в напрямі Євразійського союзу, що зробить Євразес серйозним конкурентом ЄС і США.

Українська буржуазія слухняно підіграє Заходу, оскільки сподівається на його силовий захист у разі соціального вибуху і бачить у ньому гаранта своїх астрономічних банківських рахунків за кордоном. Саме тому українські олігархічні партії, незалежно від кольору їх політичних прапорів, з ганебною одностайністю виступають за горезвісну «євроінтеграцію», явно не вигідну нашому народу. Саме тому всі вони витягуються в струнку перед МВФ, коли той вимагає вжиття соціально-економічних заходів, що ведуть до фактичного геноциду трудового народу України.

Таким чином, комуністам доводиться сьогодні боротися проти об'єднаних сил міжнародного капіталу і його молодшого партнера — «своєї» буржуазії.

Крім того, на неоімперіалістичній стадії головним джерелом прибутку панівного класу стали фінансово-спекулятивні угоди, в тому числі лихварство. А це штучно вуалює в масовій свідомості суспільний за своїм характером антагонізм експлуататорів і експлуатованих особистим конфліктом між кредитором і позичальником. Зрозуміло, що в такій ситуації налагодити масову організовану боротьбу трудящих проти буржуазного ладу набагато важче, ніж в епоху класичного імперіалізму.

Нашій партії довелося боротися в умовах розгулу оскаженілого націоналізму. **З хуторянської етнокультурної течії він сьогодні перетворився на радикальний етнополітичний рух виражено шовіністичного характеру і дедалі відвертіше переростає у фашизм. Причому рух масовий, який заплутав у своїй липкій павутині чималу частину ошуканих трудящих. Про це свідчить той факт, що кожен десятий серед громадян нашої країни, які прийшли на торішні парламентські вибори, опустив в урну бюлетень за коричневу «Свободу».**

При цьому українським націоналістам притаманні деякі специфічні риси, що роблять зазначених панів ще більш огидними, ніж їх подільники в інших кутках планети. Це визначається чотирма обставинами.

По-перше, вони публічно проголошують себе прихильниками людиноненависницької теорії «інтегрального націоналізму» авторства Д. Донцова, яка відкрито проповідує расизм і ненависть між народами.

По-друге, генетично вони є наступниками кривавої бандерівщини. А через неї — гітлерівського фашизму, якому бандерівці прислужували. Чи варто після цього дивуватися, що націоналісти вчиняють акти вандалізму над могилами героїв Великої Вітчизняної війни і нахабно намагаються «переграти» її підсумки, відібравши Перемогу у переможців!

По-третє, в політичному відношенні націоналісти показали себе прямими агентами впливу Заходу, допомагаючи йому колонізувати Україну.

По-четверте, саме вони стали головним ідеологічним рушієм антинародних реформ, вихваляючи міфічну ефективність приватного власника і відвертаючи трудящих від класової боротьби брехливими обіцянками, ніби багаті рано чи пізно поділяться з бідними.

Комуністам, таким чином, довелося боротися на два фронти — проти капіталізму і проти його потворного породження — буржуазного націоналізму.

І боротися було тим важче, що ми діяли в умовах, коли всі без винятку праві партії, які не зараховують себе до націоналістів, категорично відмовлялися допомогти нам справитися з цією нечистю. Жодна з них, наприклад, не побажала на ділі захищати разом з комуністами десятки мільйонів наших співвітчизників, які розмовляють російською мовою, від дискримінації.

Більше того, вони всіляко підігравали націоналістам, вбачаючи в них «санітарний кордон» проти соціалістичних ідей. У першу чергу йдеться про Партію регіонів, яка позавчора вголос мріяла про створення «синьо-помаранчевої коаліції», вчора домовлялася про союз з «Батьківщиною», а сьогодні надає ледь закамупльовану протекцію коричневій «Свободі», намагаючись протягти фашиста в другий тур президентських виборів 2015 року.

Іншими словами, різниця між «оранжево-коричневими» і «біло-блакитними» прислужниками олігархів фактично полягає тільки в тому, що перші показують себе держимордами відкрито, тоді як другі спекулюють на демократичних гаслах перед кожними виборами, прагнучи обдурити довірливого виборця. І моментально про нього «забувають», як тільки закінчується чергова виборча кампанія.

Нашій партії довелося боротися в умовах, коли вона із складової частини КПРС перетворилася на самостійну політичну силу.

Будучи членом союзу братніх партій — міжнародної громадсько-політичної організації СКП—КПРС, повноваження якої обмежуються консультативними і координаційними функціями, КПУ керується власними Програмою і Статутом. А це вимагало пошуку принципово нових підходів до організаційної та масово-політичної роботи, на що пішло чимало часу.

Нашій партії довелося боротися в умовах, коли вона з єдиної і правлячої стала однією з багатьох. **До того ж гнаною і переслідуваною, у цькуванні якої беруть участь практично всі політичні сили країни. Усвідомити суть і характер цих змін, позбутися «синдрому правлячої партії», перебудувати відповідно до нових умов стиль і методи роботи виявилося для багатьох комуністів справою нелегкою. Особливо для представників старшого покоління.**

Нашій партії довелося боротися в умовах, коли вона залишилася на лівому фланзі української політики у фактичній самотності. **На жаль, сьогодні практично всі політичні сили нашої країни, які іменують себе лівими, — або небоєздатні, або таємно перебігли на бік буржуазної реакції. Це ж стосується і переважної більшості діючих (точніше, бездіяльних) профспілок.**

Наша партія послідовно виступає за згуртування всіх, хто готовий захищати інтереси трудящих і протистояти антинародному олігархічному режиму. Однією із спроб добитися такого об'єднання було створення в 2009 році Блоку лівих і лівоцентристських сил за участю КПУ та ряду дрібних партій, які заявили про свою соціалістичну орієнтацію. Спроба, як ви знаєте, виявилася невдалою. Життя показало, що в нинішніх українських реаліях можливий лише один Лівий блок — комуністів і безпартійних. І ми будемо добиватися його створення що б то не стало!

Шановні товариші!

Незважаючи на труднощі, про які я щойно сказав, за минулі двадцять років нам вдалося чимало зробити. І це не похвальба, а проста констатація незаперечного факту. Адже у вкрай несприятливій обстановці партія не тільки вистояла, а й наростила свої сили.

Ми зуміли подолати «кризу довіри» початку нинішнього століття, коли рівень підтримки комуністів трудящими падав. **Парламентські вибори 2012 року показали істотне зміцнення позицій КПУ, якій наші противники ще зовсім недавно пророкували безславне зникнення з політичної арени або перетворення на секту.**

Ми розвіяли буржуазний міф про Комуністичну партію України як про політичну організацію, що спирається виключно на старше покоління. **Курс на модернізацію і омолодження, проголошений 42-м з'їздом КПУ і закріплений у рішеннях її 44-го з'їзду, приніс свої плоди. На даний момент майже дві третини членів КПУ — люди працездатного віку, чверть — до сорока, а 12% — до тридцяти років.**

Сьогодні ми без будь-якого перебільшення можемо сказати: молодь (і чудова молодь!) потягнулася до партії. Наше завдання — зосередити увагу на теоретичній підготовці молодих товаришів, поєднуючи її з політичним загартуванням. А загартуватися можна тільки одним шляхом — виконуючи відповідальні завдання партії. Тому саме комуністична молодь повинна взяти на себе головний тягар відповідальності за радикалізацію дій КПУ. Вимога поточно-го моменту: **сміливо довіряти молодим великі справи!**

Ми добилися визнання неконституційними указів буржуазної влади про заборону Комуністичної партії.

Реакційний режим всіляко намагався перешкодити розгляду нашого подання до Конституційного Суду про скасування цих ганебних указів. Процес тривав більше п'яти років. На суддів чинився неприхований тиск з боку влади. Ми вдячні тим з них (а таких виявилася більшість), хто не піддався на цей тиск.

27 грудня 2001 року Конституційний Суд прийняв Рішення, яким визнав укази про заборону партії неконституційними. Це стало величезною правовою, політичною і моральною перемогою комуністів, прикладом того, що і в умовах жорстокої реакції вміло організована боротьба дає позитивні результати.

Після Рішення Конституційного Суду, 26 травня 2002 року, відбувся об'єднаний з'їзд, який постановив, що всі права і повноваження Компартії України, що діяла до незаконної заборони, переходять до Комуністичної партії України, створеної 19 червня 1993 року. Вона стала і єдиною офіційною правонаступницею незаконно забороненої партії. Так завершився один з найдраматичніших періодів історії комуністичного руху в Україні.

Ми — нехай поки що лише частково (і, цілком ймовірно, тимчасово) — прорвали інформаційну блокаду, організовану проти нас олігархічним режимом. **Сьогодні голос комуністів звучить набагато гучніше, ніж ще кілька років тому — і з екранів телевізорів, і зі сторінок газет, і в Інтернеті. При цьому ми не забуваємо про старий перевірений спосіб спілкування партії з людьми, який багаторазово підтвердив на практиці свою ефективність, — від дому до дому.**

Ми стали приділяти набагато більше уваги розвитку теорії наукового комунізму, систематично аналізуючи з марксистсько-ленінських позицій унікальний досвід, нагромаджений партією за роки капіталістичної реставрації. **Саме цим була викликана необхідність оновлення Програми партії. Наш 44-й з'їзд прийняв її нову редакцію. А робота над Програмою, у свою чергу, дала потужний поштовх активізації теоретичної діяльності партії, пошуку нових підходів у боротьбі за досягнення її стратегічних цілей. Нашими вченими були проаналізовані найважливіші теоретичні проблеми: особливості сучасного українського капіталізму, соціальна база комуністів у XXI столітті та ін.**

Сьогодні дуже важливо не втратити цього творчого імпульсу. Саме з такою метою при Центральному Комітеті створено Інститут проблем соціалізму.

Перед ним постало завдання об'єднати сили вчених-суспільствознавців, які поділяють комуністичні ідеї, організувати дослідження актуальних проблем теорії і практики боротьби за соціалізм в реаліях ХХІ століття.

За короткий термін колективу Інституту вдалося налагодити випуск цілого ряду видань. У них є чимало нових цікавих підходів, які можна і треба широко використовувати в практичній роботі партії. ЦК зробить все можливе для того, щоб «продуктивність» і якість роботи співробітників Інституту постійно зростали. Ми закликаємо активно прилучитися до неї всіх суспільствознавців лівої орієнтації!

В умовах, коли олігархічна пропаганда всіляко очорнює радянське минуле і вигадує все нові «злочини комуністичного режиму», не менш важливо зберегти у трудящих історичну пам'ять. Тому заслуговує на увагу ініціатива Кіровоградського та Закарпатського обкомів, які підготували і видали нариси історії своїх обласних парторганізацій. Центральний Комітет рекомендує створити такі нариси в усіх областях, Києві та Севастополі.

Ми на марші вчимося тактичної майстерності, блискучі зразки якої демонстрував В.І.Ленін. **Його тактична гнучкість, що органічно поєднувалася з неухильним рухом до стратегічних цілей більшовизму, — наше неоціненне надбання.**

Відповідно до ленінських вимог Комуністична партія України є системною опозицією, альтернативою правлячому режиму, непримиренно виступаючи проти будь-яких спроб цього реакційного режиму вести наступ на трудящих і добиваючись його знищення. Причому незалежно від того, в який колір — помаранчевий чи біло-блакитний — він розмальований.

Часом виникають дискусії: чи не перетворюється КПУ в партію парламентського типу? Відповідь однозначна: ні, не перетворюється! І не перетвориться ніколи, хоч би як хотіла цього буржуазія. Для нас неприйнятні як перенесення центру ваги роботи в буржуазний парламент, що К.Маркс ідко називав «парламентським кретинізмом», так і зневажливе ставлення до участі комуністів у діяльності Верховної Ради.

Ми виходимо з того, що головна справа революційної партії — систематична повсякденна робота в гущі трудящих. І цю роботу необхідно вести щодня і щогодини. А в буржуазному парламенті, як учив В.І.Ленін, бачимо «арену класової боротьби»², яку потрібно сповна використовувати «як трибуну, як одну з баз для пропаганди, агітації, організації»³.

Таку позицію ми займаємо і на практиці, поєднуючи — нехай поки що не завжди ефективно — парламентські і непарламентські форми класової боротьби.

У Верховній Раді наша фракція — єдина серед усіх — у повному складі виступає проти законопроектів, що роблять замах на соціальні права трудящих, а також за скасування вже прийнятих законів такого роду, на зразок Пенсійної реформи. І, у свою чергу, ініціює і відстоює законопроекти, що захищають людину праці.

А наші партійні організації в ході акцій протесту мобілізують людей на боротьбу за реалізацію цих справедливих вимог, підводячи їх до розуміння необхідності революційної ліквідації капіталістичного ладу. Зокрема, такі загальнопартійні програми, як «Робота. Зарплата. Захист» та «Контроль. Порядок. Справедливість», спрямовані на одночасне досягнення двох цілей: захистити трудящих від свавілля буржуазії і підняти їх на боротьбу з нею.

Ми налагодили і зміцнили братні зв'язки з комуністичними і робітничими партіями планети. **У першу чергу — з Компартією Російської Федерації, іншими партіями, що входять до СКП — КПРС. Систематичними стали міжнародні наради та зустрічі комуністів. КПУ бере активну участь у цих форумах, що проходять у різних куточках планети. Ми щиро вдячні їх організаторам за таку можливість!**

Сьогодні є всі підстави стверджувати, що міжнародний комуністичний і робітничий рух успішно долає глибоку кризу, в якій він опинився в кінці

² В.І.Ленін. Повне зібр.тв., т.41, с.246

³ В.І.Ленін. Повне зібр.тв., т. 37, с.436

80-х — початку 90-х років минулого століття. У ньому створені об'єктивні і суб'єктивні передумови для того, щоб від координації ідейно-політичних позицій перейти до тісної координації практичних дій у боротьбі проти капіталізму. І в цьому — частка нашої заслуги!

Шановні товариші!

Було б неприпустимою для марксистів-ленінців помилкою перебільшувати досягнуті партією часткові успіхи. Адже їх у нас, на жаль, набагато менше, ніж серйозних недоробок.

Нам украй не вистачає злагодженості дій і свідомої дисципліни. **Єдиний шлях до подолання даного недоліку — організаційно-політичне зміцнення всіх ланок партії, і в першу чергу первинних організацій.**

Нещодавно це питання було розглянуто на Пленумі Центрального Комітету. І, треба сказати, дуже своєчасно. Адже попереду у нас — підготовка доленосного для України референдуму про її вступ до Митного союзу з Росією, Білоруссю і Казахстаном. А враховуючи саботаж, який обов'язково організують проти референдуму як буржуазна влада, так і буржуазна опозиція, зібрати три мільйони підписів, необхідних для його оголошення, — завдання дуже складне. І успішно вирішити його можна буде тільки в тому разі, якщо партія діятиме як добре налагоджений механізм.

Нам досі не вдалося органічно «вписатися» в класову боротьбу трудящих. **Страйки та інші акції соціального протесту, які сьогодні відбуваються в Україні, здебільшого йдуть «мимо» нас. Та й чи може бути інакше, якщо в багатьох трудових і студентських колективах досі немає жодного комуніста!**

Ми ще не навчилися вигравати у фашистів «вулицю». **Але ж коричневих послідовників Гітлера не зупиниш закликами до глухуватої буржуазної влади змусити їх поводитися цивілізовано, дотримуватися закону, не бити ветеранів, не руйнувати пам'ятники, не сіяти міжнаціональну ворожнечу! Фашисти, як відомо, розуміють тільки силу. І ми зобов'язані її мати. Добро має бути з кулаками!**

Я назвав тільки три наші недоробки, що перешкоджають дальшому підвищенню ефективності боротьби за досягнення програмних цілей партії. Однак їх, зрозуміло, набагато більше. І усунути ці недоробки необхідно якнайшвидше, не втрачаючи часу на розкачку.

Шановні товариші!

Минулі двадцять років життя партії були насичені важкою виснажливою боротьбою за інтереси трудового народу. Вона долала перешкоди, вчилася, мужніла. Не обійшлося і без помилок, недостатньо виважених рішень, зрад тих, кого ми вважали товаришами. З усього цього партія здобувала уроки на майбутнє.

Якщо ж говорити про головний урок, який треба здобути з пройденого нами за двадцять років великого шляху, то він полягає в тому, що в черговий раз підтвердилася вірність ленінських слів: «...принципальна політика є єдина дійсно практична політика»⁴.

Протягом усього цього часу ми ніколи не приховували своїх цілей і проводили послідовно класовий курс в інтересах трудящих. Це, зокрема, стосується таких гострих питань, як недопустимість приватизації промисловості та купівлі-продажу землі, вимога націоналізації стратегічних галузей економіки, протидія наступові антинародної влади на соціальні права людини праці і загрози фашизму, геополітичний вибір на користь братніх народів злочинно зруйнованого Радянського Союзу.

При цьому ми не загравали з людьми і завжди говорили їм правду, якою б гіркою та не була. Адже в правді — наша сила!

Таку ж послідовно класову, принципову, чесну політику необхідно проводити і надалі. І тоді ми дуже скоро зможемо повторити ленінські слова, сказані майже сто років тому: соціалістична революція, про необхідність якої весь час говорили комуністи, здійснилася!

Слава Комуністичній партії України — вірній продовжувачці справи Леніна, надійній захисниці прав і свобод трудового народу!

Хай живе марксизм-ленінізм — всеперемагаюче революційне вчення!

⁴ В.І.Ленін. Повне зібр.тв., т. 25, с.350

Компартия Украины — молодая, но зрелая политическая сила!

*Приветственная речь первого заместителя председателя
Совета СКП—КПСС, секретаря ЦК КПРФ К.К.ТАЙСАЕВА
на торжественном собрании в Киеве 19 июня 2013 года*

Дорогие друзья, уважаемые товарищи!

Рад приветствовать вас и от всего сердца поздравить с 20-летием возрождения Коммунистической партии Украины.

Хочу передать руководству КПУ, ее членам и сторонникам братский привет и искренние слова поздравления не только от себя, но и от имени сотен тысяч ваших товарищей в России, других странах СНГ, от Коммунистической партии Российской Федерации и ее лидера Геннадия Андреевича Зюганова, от Союза Коммунистических партий – КПСС!

За 20 лет своего существования Компартия Украины прошла сложный, но славный путь, состоялась как мощная и авторитетная политическая сила на пространстве СНГ и далеко за его пределами.

Мы приветствуем ваши замечательные успехи, наши побратимы и боевые товарищи!

После августовского контрреволюционного переворота 1991 года вы сумели из разрозненных групп собрать спаянный единой волей кулак, стать парламентской партией, от которой напрямую сегодня зависит будущее страны.

Вклад КПУ в дело воссоединения, укрепления дружбы всех разделенных народов, населявших Советский Союз, — огромен.

В составе СКП—КПСС, объединяющего в настоящее время коммунистов 17 стран, обновленная КПУ всегда отстаивала интернационализм и последовательно боролась за новое Союзное государство.

Ведь братский Союз, прежде всего Украины, Белоруссии и России, — не просто мечта, но и давно назревшая геополитическая необходимость.

В начале 20-х годов прошлого века, когда решалась судьба наших народов, великий Ленин писал: *«Мы признаем себя равноправными с Украинской ССР и др. и вместе и наравне с ними входим в новый союз, новую федерацию, «Союз Советских Республик Европы и Азии»**.

Согласно именно этим ленинским принципам действует ныне Коммунистическая партия Украины, которая, не покладая рук, трудится на укрепление добрососедских связей между странами СНГ. Терпеливо и очень грамотно проводит свою линию. Неуклонно следует интересам и чаяниям простых людей. Шаг за шагом приближает наши самые заветные цели: социализм, подлинное народовластие, новый Союз народов-братьев.

Здесь, на древней славянской земле, где со времен Запорожской Сечи бессмертны свободолюбие, мужество и честь, где дух воли и справедливости буквально во всем: в шуме днепровских волн, дуновении степного ветра, в стихах и мелодичных песнях, в сочном народном слове — именно здесь наши идеи должны быть особенно востребованы.

Те идеалы, которые всегда бережно хранили украинцы в сказочно богатой суме своей уникальной истории и культуры, — сродни социалистическим ценностям.

* В.И.Ленин. Полн.собр.соч., т.45, с.211

Не потому ли в борьбе за власть Советов, за свободу и независимость Родины украинский народ отдал безмерно много?!

И оттого в нашей благодарной памяти вечно живут имена Ковпака и Ватутина, Кожедуба и Рыбалко, Тимошенко и Черняховского, Кошевого и Стаханова, Королева и Маргелова, многих других выдающихся сыновей и дочерей Украины.

Украина-мать подарила миру Николая Гоголя, Тараса Шевченко, Илью Репина, Михаила Булгакова, Сергея Прокофьева, Евгения Патона, она всегда была «кузницей кадров» не только для Советского Союза, но и для всего человечества, для мировой науки, культуры, спорта.

Сегодня Компартии Украины исполняется уже 20 лет. Точнее, всего лишь 20 лет исполняется новой, молодой, но, несмотря на юный возраст, самой зрелой политической силе Украины.

За плечами украинских коммунистов – великое и героическое прошлое.

Когда-то, в далеком 1918 году на своем I съезде, они осознанно влились в состав Российской коммунистической партии (большевиков).

В боях и испытаниях КПУ доказала, что по праву может носить имя настоящей партии, партии, созданной и поддерживаемой народными массами. Партии ленинского толка.

В разные годы ею руководили Вячеслав Молотов, Лазарь Каганович, Владимир Щербицкий, Станислав Гуренко и другие видные деятели коммунистического движения, известные далеко за пределами наших стран. Руководителями КПУ всегда были яркие и самобытные личности.

Не случайно в списке ста выдающихся украинцев, составленном в 2008 году, находится имя нашего близкого товарища, нынешнего лидера коммунистов Украины Петра Николаевича Симоненко. Человека, чей вклад в становление СКП–КПСС трудно даже представить.

Мы, в России, помним его замечательные слова: «Только в составе СКП–КПСС мы видим будущее нашей партии и в целом коммунистического движения на постсоветском пространстве. Все надежды, которые питали украинцы на улучшение отношений с Россией, опираясь на политические силы крупного капитала, растаяли. Мы хорошо понимаем, что без нашей общей победы в России, Украине, Белоруссии и других бывших союзных республиках невозможно решить вопрос о единстве наших народов, об их достойном будущем».

Мы все единодушно подписываемся под этими строками, потому что они жизненны и правдивы.

В XX веке наши предки плечом к плечу отразили нашествие фашистских полчищ.

Трем великим славянским народам — русским, украинцам и белорусам — мир обязан спасением от коричневой чумы. Они понесли самые чудовищные жертвы и лишения.

Сегодня кое-то старается затоптать их могилы.

Сегодня вы – снова на переднем крае войны против нацизма.

Уверен, что вместе мы добьемся того, чтобы наша любимая Украина не плелась вслед за немцами на свалку истории, а рука об руку со своей сестрой Россией создала свое великое будущее!

С 20-летием вас, дорогие наши братья и боевые друзья!

Об'єднаний Пленум Центрального Комітету і Центральної Контрольної Комісії Комуністичної партії України

(25 травня 2013 року)

25 травня 2013 року в м.Києві відбувся об'єднаний Пленум Центрального Комітету і Центральної Контрольної Комісії Комуністичної партії України.

Пленум розглянув питання:

1. Про хід виконання рішень 42-го і 44-го з'їздів Компартії України, постанови червневого (2010 р.) об'єданого Пленуму ЦК і ЦКК Компартії України «Про підвищення ролі первинних партійних організацій у зміцненні організаційної та ідейної єдності партії».

2. Організаційне питання.

3. Про Заяву «Руки геть від Сирії!»

З доповіддю з першого питання порядку денного виступив перший секретар ЦК Компартії України **П.М.Симоненко**.

В обговоренні доповіді взяли участь: **Л.О.Закусилова** — перший секретар Вінницького обкому партії; **П.Г.Буцик** — перший секретар Волинського обкому партії; **Л.О.Якубовська** — перший секретар Амвросіївського райкому партії Донецької області; **С.В.Гончаров** — перший секретар Білокуракинського райкому партії Луганської області; **В.О.Дем'янчук** — перший секретар Кіровоградського обкому партії; **І.І.Мигович** — директор Інституту проблем соціалізму при ЦК Компартії України; **С.І.Зазулінська** — перший секретар Первомайського райкому партії Миколаївської області; **Т.Г.Кошельник** — перший секретар Татарбунарського райкому партії Одеської області; **М.І.Огнистий** — член бюро Хмельницького обкому партії; **В.В.Бабич** — перший секретар Охтирського міськкому партії Сумської області, народний депутат України.

Із заключним словом виступив **П.М.Симоненко**.

Розглянувши перше питання, Пленум ЦК і ЦКК прийняв відповідну постанову.

За пропозиціями пленумів обласних комітетів партії Пленум ЦК вивів зі складу ЦК **М.С.Дзарданова** (Миколаївська обласна партійна організація), **С.Д.Челнокова** (Київська обласна партійна організація), **О.В.Філінюка** (Волинська обласна партійна організація), **В.Ф.Шевченка** (Закарпатська обласна партійна організація).

За поданням пленумів обкомів партії Пленум ЦК КПУ обрав членами Центрального Комітету Компартії України **С.Є.Пучкова** (за квотою Миколаївської обласної партійної організації), **В.В.Бігарі** (за квотою Закарпатської обласної партійної організації).

Пленум ЦКК за пропозицією контрольно-ревізійної комісії Вінницької обласної партійної організації вивів зі складу Центральної Контрольної Комісії Компартії України **В.А.Бевза**.

Пленум Центрального Комітету прийняв Заяву «Руки геть від Сирії!».

Боєздатність первинних — запорука нашої перемоги

*Доповідь першого секретаря ЦК Компартії України
П.М.СИМОНЕНКА на об'єднаному Пленумі ЦК і ЦКК КПУ
25 травня 2013 року*

Шановні товариші!

Для кожного комуніста є аксіомою два твердження.

Перше. Перемога над капіталістичним рабством можлива лише у тому разі, якщо більшість трудящих, приречених експлуататорами на животіння в соціальних «низах», боротиметься проти панування буржуазії. Причому не тільки біля виборчих урн, а й (насамперед!) у безкомпромісних класових сутичках.

Друге. Підготувати «низи» до боротьби, переконавши їх у неможливості жити по-старому й організувавши у стрункі колони, здатна лише революційна марксистсько-ленінська партія. При цьому її структури повинні проникати в усі соціальні, професійні й вікові верстви трудящих. І, звісно, мати кадровий та ідейно-політичний потенціал, достатній для того, щоб вирішити таке завдання.

Практично всі соціологічні дослідження останніх років показують, що стратегічні гасла Комуністичної партії України сприймаються і підтримуються сьогодні трудовою більшістю населення нашої країни.

Зокрема, в 2012 році:

- 62,7% респондентів негативно ставилися до передачі у приватні руки великих промислових підприємств;
- 61,3% були категорично проти купівлі-продажу орної землі;
- 33,4% бажали переходу до планової соціалістичної економіки, а ще 42,4% — посилення її державного регулювання;
- 42% виступали за надання російській мові статусу другої державної.

Згідно із соціологічними даними, оприлюдненими у березні нинішнього року, 57,5% наших співвітчизників бажать вступу України в Митний союз.

Однак для того щоб пасивна підтримка трудящими наших стратегічних гасел трансформувалася в активну боротьбу за втілення їх в життя, ми зобов'язані дійти буквально до кожного. А єдиний інструмент, з допомогою якого можна забезпечити нерозривний зв'язок з людьми, — первинні партійні організації. Це теж аксіома для комуністів.

Тому, коли в червні 2010 року об'єднаний Пленум Центрального Комітету і Центральної Контрольної Комісії розглянув питання про вжиття невідкладних системних заходів, спрямованих на підвищення ефективності діяльності наших первинних парторганізацій, актуальність винесеного на обговорення питання не викликала в лавах партії жодних сумнівів. Кожному комуністові було ясно, що необхідність його вирішення давно назріла.

З одного боку, негативний для партії результат, показаний на останніх президентських виборах, вкотре висвітив тоді серйозні недоліки і прорахунки в організації нашої масово-політичної роботи. І однією з головних причин нашої поразки був слабкий зв'язок із трудящими «знизу».

Значна частина території країни не охоплювалася партійним впливом, багато наших первинних організацій показали себе недостатньо працездатними, а система приведення їх в бойову готовність нерідко давала збої.

З другого боку, потрібно чесно визнати: виявилися невиправдано оптимістичними наші розрахунки на те, що глобальна соціально-економічна криза,

під час якої катастрофічно погіршилося становище переважної більшості населення України, заледве не автоматично каталізує різке загострення класової боротьби трудящих проти капіталістичного ладу.

Цього, як відомо, не сталося. Спалахи соціального протесту хоча й почастишали, однак, як і раніше, залишалися розрізненими і неорганізованими. Їх учасники зазвичай обмежувалися спробами (дуже часто безуспішними) захистити свої вузькогрупові інтереси й не ставили перед собою політичних цілей. Тому ефективність таких форм класової боротьби була надто низькою як з точки зору досягнення миттєвих результатів, які поліпшують становище трудящих у буржуазному суспільстві, так і з точки зору наближення кінцевої мети — соціалізму. Більше того, **ініціатива в класовій боротьбі опинилася в руках української буржуазії**, яка зуміла краще організуватися в умовах, що склалися в нашій країні на першому етапі глобальної економічної кризи.

Великий капітал і створений ним олігархічний режим продовжували нарощувати наступ на права трудящих, відбираючи у них одне соціальне завоювання радянської епохи за одним. А трудящі навіть у ході протестних акцій займали, як правило, позицію принижених прохачів, благаючи не забирати того, що належало їм по праву.

Звичайно, такий стан справ був зумовлений цілою низкою об'єктивних і суб'єктивних причин, які не залежать від партії:

— відквіт першої хвилі кризи, що відбувся у 2010 році, створював у трудящих ілюзію, нібито все найстрашніше для них уже позаду. Тим більше, що цей короткочасний перепочинок хронологічно збігся з усуненням від державного керма повністю скомпрометованих «оранжевих» правителів. Прихід до влади нової буржуазної команди, яка в період свого перебування в опозиції гучно заявляла про наявність у неї рецептів кардинальної зміни соціально-економічної ситуації на краще, сіяв у людей марні надії на обіцяне згори «покращення»;

— під час «ринкових реформ», які вилилися на ділі в погром вітчизняної індустрії, сталося різке скорочення чисельності могильника буржуазії — промислового пролетаріату. Він був серйозно ослаблений і якісно. Багатьом кадровим робітникам довелося залишити рідні підприємства. Носіями психології рабської покірності та угодовства з експлуататорами стали такі нові групи пролетаріату, як працівники тіньового сектора економіки та прибулі з-за кордону «заробітчани», привчені працювати на найпринизливіших умовах. Вони підривали моральний дух робітничого руху в цілому, оскільки в ситуації наростаючого безробіття в будь-який момент могли бути використані буржуазією як штрейкбрехери, замінивши на виробництві страйкуючих побратимів по класу;

— потіснивши в масовій свідомості відносини «власник — робітник», що визначали обличчя «старого» капіталізму, на початок кризи на перший план висунулися відносини «кредитор — позичальник». А в їх рамках людина праці перестає відчувати за своєю спиною мільйони товаришів по класу, як це було раніше. Їй починає здаватися, що вона залишилася наодинці з глобальним капіталом, могутність якого здається безмежною, а можливості протистояти цьому монстрові — нульовими;

— давалися взнаки нездатність і небажання обуржуазнених лідерів профспілок займатися організацією класової боротьби;

— у результаті розвалу «ринковими реформаторами» радянської системи народної освіти різко знизився культурний рівень населення. Тому багато трудящих були нездатні в історично короткий строк усвідомити свої класові інтереси й визначити основні перешкоди на шляху їх реалізації. Вони продовжували некритично сприймати олігархічну пропаганду, котра оспівувала приватного власника як «благодійника» своїх найманих працівників, який рано чи пізно з доброї волі забезпечить трудящим гідне життя;

— намагаючись організувати масовий рух соціального протесту, комуністи опинилися в політичній самотності, оскільки всі інші партії, що іменували

себе лівими, виявилися або небоєздатними, або виродилися у фактичних пособників великого капіталу.

Однак всі перелічені вище фактори жодною мірою не могли приховати ту обставину, що **наші партійні організації на початковому етапі кризи виявилися не готовими ефективно очолити класову боротьбу трудящих проти експлуаторського режиму.**

Це ще одна причина, через яку розгляд червневим (2010 року) Пленумом Центрального Комітету і Центральної Контрольної Комісії питання «Про підвищення ролі первинних партійних організацій у зміцненні організаційної та ідейної єдності партії» був не лише дуже актуальним, а й життєво необхідним. Вирішення поставлених на ньому завдань мало стати важливою складовою частиною реалізації курсу партії на модернізацію і радикалізацію дій, взятого 42-м — 44-м з'їздами КПУ.

З часу проведення червневого Пленуму минуло вже майже три роки. Що ж ми маємо на сьогодні?

За цей період партії вдалося зробити кілька важливих кроків, спрямованих на підвищення боєздатності первинних організацій, модернізацію цих базових осередків партії, радикалізацію їх роботи і зміцнення їх зв'язку з трудящими. Зокрема, життя показало, що результати виконання такої дуже важливої загальнопартійної програми, як Народний референдум, були найкращими саме там, де наші первинні парторганізації були на висоті.

Значною мірою саме завдяки підвищенню ефективності роботи первинних, що стало прямим наслідком вирішення низки важливих завдань, поставлених червневим Пленумом, партійний вплив у всіх регіонах України істотно зріс. Це показали вже результати виборів до органів місцевого самоврядування, що відбулися наприкінці 2010 року. А за підсумками торішньої парламентської виборчої кампанії рівень підтримки партії виборцями зріс майже в 4 рази порівняно з останніми президентськими виборами і в 2,5 рази порівняно з попередніми виборами до Верховної Ради, що відбулися в 2007 році.

Цьому сприяла робота, проведена в ході створення реєстру виборців партії. І її необхідно продовжувати, активізувати й удосконалювати. Хочу ще раз підкреслити: **реєстр — не короткострокова передвиборна технологія, а найважливіша складова частина партійного будівництва. Головне завдання цієї важкої, копіткої роботи, котра не дає миттєвої «віддачі», — підготувати численну армію борців за соціалізм, які стануть нашою опорою в класових битвах з буржуазією.** І керівництво ЦК наполягає на її подальшому проведенні, хоч з якими труднощами довелося б зіткнутися!

Проте досягнуті результати, звичайно, у жодному разі не можна розцінювати як переможні. Особливо з урахуванням того факту, що, відповідно до оцінок соціологів, тільки ледь більше 40% наших співвітчизників, які вважають себе прихильниками комуністичної ідеї, проголосували в минулому жовтні за КПУ.

Гадаю, всі члени ЦК і ЦКК погодяться з тим, що **в умовах нового витка економічної кризи й пов'язаного з нею погіршення становища трудящих електоральні досягнення партії могли бути на порядок вищими, якби вимоги червневого Пленуму щодо якості роботи наших первинних були виконані в повному обсязі, від «а» до «я».** Доки багато мільйонів трудящих голосують за буржуазні партії, котрі запламували себе штучним обвалом курсу гривні, банківсько-урядовими аферами, продажем національних інтересів Міжнародному валютному фонду, організацією злочинних пенсійної та медичної «реформ», навряд чи є резон співати дифірамби нашій роботі «внизу», за яку відповідають передусім первинні парторганізації. При цьому **відносно успішний результат останньої виборчої кампанії багато в чому обумовлений тим, що КПУ вперше масово використовувала в ході її політичні та рекламні технології.** Це дало хороший заділ на майбутнє: люди нам повірили.

Але якщо на рівні первинних ми не закріпимо довіру трудящих, вона дуже швидко може змінитися розчаруванням і відчуженням. Адже **поширені сьогодні твердження, нібито в інформаційну епоху агітатори, котрі працюють безпосередньо в людській гущі, — це «вчорашній день», не знаходять практичного підтвердження ані на Заході, ані на пострадянському просторі.**

Про те, що стан справ у більшості первинних парторганізацій не може задовольнити Центральний Комітет, говорить і нинішній стан класової боротьби трудящих. Але ж без її широкого розмаху, лише парламентськими методами, соціалізму, як відомо, не завоюєш.

Було б помилкою заперечувати, що класова боротьба починає сьогодні набувати висхідної динаміки, чому немалою мірою сприяє активна участь багатьох наших первинних у виконанні таких загальнопартійних програм, як «Робота. Зарплата. Захист». За даними моніторингу, проведеного Центром дослідження суспільства, протягом останніх років протестна активність постійно зростає. Щодо цього рекордним за весь період кризи виявився 2012 рік, коли було зафіксовано 3636 протестних дій — на 60% більше, ніж у попередньому. Причому три роки поспіль більшість протестів мають соціально-економічну тематику.

Однак ще більшою помилкою було б не помічати, що **протестна енергія трудящих наростає непропорційно повільно порівняно з посиленням тиску, чиненого на них буржуазією. Інакше кажучи, експлуататорам, як і раніше, вдається зберегти стратегічну ініціативу в класовій боротьбі.**

У 2012 році абсолютна більшість соціально-економічних протестів відбулася без участі будь-якої партії чи профспілки. Дві третини з них були нечисленими (до 100 чоловік), тоді як питома вага акцій за участю більше тисячі чоловік становила 1%. Причому зростання кількості протестів найманих працівників, спрямованих на захист їхніх класових інтересів, було мізерним — лише на 10% порівняно з 2011 роком.

Виступи робітників на таких відносно великих промислових підприємствах, як Сумський ливарний завод або Моршинський та Миргородський заводи мінеральних вод, були скоріше винятком, ніж правилом. І ще рідкісніший виняток — випадки, коли наймані працівники в ході акцій протесту висувають вимоги чітко й однозначно вираженої антикапіталістичної спрямованості.

Не могу не сказати ще про один показник, який у край негативно характеризує нинішній стан класової боротьби в Україні: переважна більшість протестних акцій у виробничих колективах мають суто оборонний характер і тому не створюють реальних психологічних передумов для переможної боротьби за соціалізм. Їх учасники вимагають не вносити драконівських новацій у трудове законодавство, повернути борги із зарплати, не допустити закриття або рейдерського захоплення свого підприємства тощо.

Що ж до акцій з наступальними гаслами, спрямованими на поліпшення становища робітників, то їх кількість мізерно мала. Більше того, за останні місяці вона навіть скоротилася. Так, якщо в 2011 році вимога збільшити заробітну плату висувалася в ході 16% соціально-економічних протестних акцій найманих працівників, то торік питома вага таких акцій становила лише 6%.

Отже, суха статистика підтверджує те, що ми бачимо на власні очі: **про масовий наступальний антикапіталістичний рух найманих працівників, які завжди становили головну соціальну базу комуністів, поки що говорити рано. Як рано говорити про якісне посилення впливу партійних організацій у трудових колективах.** В умовах наростаючої кризи чисельність робітників, котрі поповнюють лави КПУ, також зростає непропорційно повільно відносно темпів погіршення соціально-економічного становища пролетаріату. І доки ця ситуація зберігається, розраховувати на швидку перемогу над олігархічним режимом не доводиться.

Те, що лівий поворот у масовій свідомості й впливаючий із нього сплеск соціально-політичної активності трудящих у протистоянні з експлуататорами досі не стали очевидним фактом, — явний недолік у роботі партії в цілому — від ЦК до первинної.

Є ще одна обставина, котра висуває якнайшвидше завершення цієї роботи в низку першочергових завдань поточного моменту.

Коли в 2010 році члени ЦК і ЦКК приймали резолюцію червненого Пленуму про шляхи вдосконалення діяльності первинних парторганізацій, багатьом здавалося, що після приходу до влади В. Януковича проблема боротьби партії проти націоналізму та войовничої русофобії втрачає актуальність. Така думка ґрунтувалася, по-перше, на «антиоранжевих» пунктах передвиборної програми нового глави держави, які багато в чому збігалися з вимогами КПУ й були підтримані нею в другому турі президентських виборів. А по-друге, — на перших практичних кроках В. Януковича у вигляді підписання Севастопольських угод, також однозначно підтриманих Комуністичною партією України.

Життя, однак, показало, наскільки далекою від істини була така думка. Сьогодні лише політичні сліпі не бачать, що **націоналістична загроза в нашій країні не лише не знята, а й з кожним днем стає дедалі серйознішою**. Про це свідчить той факт, що за явної підтримки «оранжевої» «опозиції» і таємної протекції з боку «біло-голубої» влади в парламент уперше вдалося прорватися відвертим фашистам — партії «Свобода». 10% голосів, відданих за неї виборцями, — дуже небезпечний симптом для всього українського суспільства! І ще тривожніший сигнал — вперті намагання «свободівців» узяти під свій контроль протестні настрої.

Як уже не раз траплялося в минулому, в обстановці наростаючої соціально-економічної та політичної кризи великий капітал — незалежно від забарвлення політичних прапорів, якими він прикриває свої егоїстичні інтереси, — робить ставку на «коричневе» у грі проти трудящих. Адже він бачить у фашизмі останній засіб захисту своїх класових привілеїв, інструмент превентивної контрреволюції. Ми маємо справу з історичною закономірністю, підтвердженою трагічним досвідом багатьох країн і народів.

При цьому **і буржуазна влада, і буржуазна «опозиція» за вказівкою своїх імперіалістичних хазяїв із Вашингтона та Брюсселя виступають як подільники в геополітичних питаннях. Вони нав'язують Україні західний вектор інтеграції, чужий їй історично, неспроможний з економічної точки зору й такий, що веде до її перетворення на залежну напівколонію ЄС та США.**

Спільно ці пани намагаються заблокувати будь-які заходи комуністів, спрямовані на переорієнтацію нашої країни в природному для неї євразійському напрямі. А підконтрольна великому капіталу пропагандистська машина відверто зомбує населення, розповідаючи людям казки про «принади європейського майбутнього України».

У такій надскладній обстановці всі до одної первинні партійні організації зобов'язані сповна мобілізувати свої сили й можливості:

— **по-перше**, на роз'яснення трудящим небезпеки фашистського націоналізму, сумних перспектив «євроінтеграції» нашої країни та очевидних переваг, які вона одержить у результаті послідовного руху в євразійському напрямі;

— **по-друге**, на організацію всенародної відсічі злочинним планам великого капіталу перетворити Україну на відстійник фашизму й напівколонію Заходу.

Причому боротися доведеться відразу на двох фронтах — «оранжево-коричневому» і «біло-голубому», аргументовано й дохідливо показуючи людям класову спільність буржуазної влади і буржуазної «опозиції». А це вимагає від усіх наших первинних на порядок вищої оперативності політичного мислення, наступального характеру дій, згуртованості, ідейної та організаційної єдності, ніж ми маємо сьогодні. Особливо у зв'язку з референдумом про вступ України в Митний союз, який ми будь-що зобов'язані не тільки організувати, а й виграти.

Не можна не сказати і про інший референдум, котрий ми також зобов'язані виграти, якщо спроби заблокувати його проведення не дадуть результату. Йдеться про намагання влади під виглядом «всенародного волевиявлення» здійснити реакційний переворот, нав'язавши країні диктаторську конституцію і

мажоритарну систему виборів, які остаточно перетворять Україну на іграшку олігархів і повністю усунуть трудящих від участі в політичному житті. Така загроза дуже реальна, товариші! І успішно протистояти їй ми зможемо лише в одному випадку — якщо кожна наша первинна зустріне її у всеозброєнні.

Враховуючи викладене вище, **ми на грудневому (2012 року) Пленумі Центрального Комітету прийняли рішення вважати 2013 рік роком організаційно-політичного зміцнення партії. І в першу чергу її основної одиниці — первинної партійної організації.** Сьогодні ми повинні накреслити шляхи реалізації цього рішення, щоб успішно завершити розпочату в 2010 році роботу з перетворення первинних на організовані, морально та ідейно стійкі, бойові одиниці армії трудящих, яка переможно веде класову війну проти капіталізму. Адже лєнінське положення про те, що «відокремлювати організаційні питання від політики не можна», повністю зберігає свою актуальність у реаліях ХХІ століття.

Шановні товариші! Досягти поставленої червневим Пленумом мети ми зможемо лише в тому разі, якщо вирішимо шість завдань.

Перше. Для того щоб на ділі стати підрозділами армії, котра переможно бореться проти капіталізму, первинні повинні бути численними, мати достатній кількісний склад і регулярно підживлюватися боездатним поповненням.

За минулий після червневого Пленуму строк партійні лави поповнили понад 36 тисяч нових комуністів, а інститут прихильників партії збільшився у два з половиною рази. Чисельність КПУ перевищила 115 тисяч чоловік. У її складі сьогодні діє 10 491 первинна партійна організація.

За рахунок прийнятих останнім часом у партію товаришів поліпшився її якісний склад. 48% комуністів мають вищу освіту. У наших лавках — 28% робітників і селян. Партія помолодшала: 60% її членів — працездатного віку, а 12% — люди віком до 30 років. 38% комуністів — жінки. Розширилася «географія» партійного впливу, особливо в сільській місцевості. Створено 939 нових первинних, із них 613 — на території сільських рад. Із 25 регіональних організацій, котрі збільшили чисельність первинних структур, Волинській вдалося не лише примножити їх на чверть, а й у кожній мати не менше 10 комуністів.

Усе це створює об'єктивні передумови для успішної роботи щодо кількісного та якісного зміцнення наших первинних. Однак реалізуються ці передумови далеко не повною мірою.

Як і раніше, багато наших первинних організацій повільно ведуть прийом у партію. Зустрічаються, на жаль, і такі, які не проводять його взагалі.

Залишає бажати кращого і якість наших поповнень. Більшість первинних організацій не використовують дане їм Статутом право встановлювати випробувальний термін вступникам у партію. Часом до наших лав огульно приймаються всі, хто виявив бажання це зробити.

Нерідко комуніст, рекомендувавши у партію людину, самоусувається від контролю над тим, як рекомендований працює в первинній, чи виконує він партійні доручення, чи проводить агітаційну роботу серед населення, чи бере участь в акціях протесту. Не дивно, що за такого ставлення до прийому багато нових членів партії або стають для неї баластом, або швидко залишають наші лави.

Що потрібно зробити для того, щоб одночасно підвищити кількісні показники прийому і поліпшити склад тих, хто вступає в КПУ?

Рецепти прості й давно відомі:

- кожен комуніст повинен знайти як мінімум одного потенційного кандидата й індивідуально з ним працювати аж до дня прийому в партію;
- кожен рекомендуєчий повинен на певний строк стати «опікуном» рекомендованого й нести персональну відповідальність за його дії;
- кожен молодий комуніст повинен бути зайнятий конкретною справою;
- кожна парторганізація повинна вести комуністичне виховання своїх нових товаришів з урахуванням того факту, що це здебільшого молоді люди, які зайняті пошуком засобів для існування, виростили за капіталізму, ніколи не вивчали навіть азів марксизму-лєнінізму й не знайомі з нормами партійного

життя. Тому навіть шире неприйняття ними буржуазного режиму далеко не рівнозначне ідейній переконаності. Її ще потрібно сформулювати.

Позитивний досвід системної підготовки молодих комуністів у нас є. Його нагромаджено в деяких місцевих організаціях Миколаївської, Харківської, Житомирської, Донецької та Чернігівської областей, де нові члени партії не тільки одержують теоретичні знання, а й беруть активну участь у справах своїх первинних, пропагують програмні гасла партії серед населення.

Ефективним інструментом виховання можуть стати і школи молодого комуніста, які діють сьогодні в кожній третій організації КПУ. Але тільки в тому разі, якщо вони будуть створені повсюдно, а їх робота повністю очиститься від менторських ноток, формалізму й начотництва, котрі лише відштовхують «пострадянське» покоління трудящих від партії.

Дієвим механізмом самовиховання комуністичної молоді показало себе створення студентських первинних організацій, члени котрих мають великі можливості задовольняти потребу у творчому пошуку, традиційно властиву революційній інтелігенції. Однак таких організацій поки що набагато менше, ніж нам хотілося б. Ми зобов'язані впритул зайнятися їх повсюдним створенням, не зволікаючи час! При цьому слід пам'ятати, що омолодження — аж ніяк не самоціль. Завдання модернізації партії має вирішуватися не лише шляхом пошуку, навчання та організації юнаків і дівчат, котрі поділяють ідеї соціальної справедливості. Не менш важливо залучати до наших лав людей найбільш активної вікової групи — 35—40 років, які, з одного боку, сповнені сил, а з другого, — мають багатий життєвий досвід і міцні зв'язки у трудових колективах.

Друге. Для того щоб на ділі стати підрозділами армії, котра переможно бореться проти капіталізму, первинні мають скоординовано діяти по всьому фронту, не допускаючи виникнення в ньому слабких, незахищених місць. Тому ми зобов'язані в найкоротший термін забезпечити наявність наших організацій в усіх без винятку населених пунктах.

Таке завдання ставиться Центральним Комітетом уже не перший рік. Однак вирішується воно вкрай повільно. І ось результат: якщо в 2012 році у нас не було первинних організацій на території 43% селищних та сільських рад, то сьогодні їх немає на території 37%, хоча кількість рад скоротилася по Україні майже на 2%. Навряд чи такий приріст можна назвати досягненням.

Стан справ щодо створення партійних осередків дуже тривожний, товариші! Система «передплатник партійної газети — активіст — прихильник партії — комуніст — організатор нової первинної» діє з перебоями. Із 271 сільського райкому, де побували представники ЦК, далеко не в усіх знайшлися парторганізатори для створення первинної парторганізації на території, де її досі нема.

Не зростає (а часом і зменшується) кількісний склад багатьох первинних. Як і раніше, мають місце випадки ліквідації первинних парторганізацій, причому нерідко із суб'єктивних причин. При цьому нові первинні замість самоліквідованих створюються далеко не завжди. Висновок напрашується сам собою: ми зобов'язані подесятити зусилля, спрямовані на розширення мережі первинних партійних організацій. Давайте порадимося, що для цього потрібно зробити.

Третє. Для того щоб на ділі стати підрозділами армії, котра переможно бореться проти капіталізму, первинні організації повинні чітко знати свою ділянку фронту. І тут перед нами виникає одна об'єктивна трудність.

З одного боку, для роботи під час виборчих кампаній було б оптимальним, якби кожна первинна парторганізація намертво «прив'язувалася» до однієї або кількох виборчих дільниць.

З другого боку, було б помилкою «нарізати» партійні організації, виходячи тільки з виборчої «географії», до того ж постійно змінюваної олігархічним режимом в інтересах своїх кандидатів. Адже це означало б постійно підлаштовуватися під примхи буржуазної влади й обмежуватися лише парламентськими формами боротьби. Ми — авангардна партія і не підемо на це за жодних умов.

У чому вихід із ситуації?

Він полягає в тому, що кожна наша первинна повинна мати свою зону відповідальності, на пряму не пов'язану з виборчим процесом. За нею закріплюється чітко визначена територія — квартали, вулиці, мікрорайони. Там вона веде щоденну політикомасову роботу з населенням, організовує акції соціального протесту тощо. Це забезпечить системність непарламентських форм нашої боротьби. А на період виборів така зона відповідальності «вирівнюється» з межами виборчих дільниць — однієї або кількох. У такому разі в нас не буде більше «загублених» первинних, які повністю або частково випадають з виборчих кампаній.

Звісно, така постановка питання вимагає від міських і районних комітетів, котрі визначають територію дії первинних парторганізацій, глибокого вивчення особливостей адміністративного устрою своїх населених пунктів, продуманості рішень, прискіпливої уваги до деталей. Словом, додаткових зусиль. І керівництво партії твердо наполягатиме на тому, щоб таких зусиль було докладено.

Четверте. Для того щоб первинні на ділі стали підрозділами армії, котра переможно бореться проти капіталізму, повинна бути налагоджена чітка система управління ними й комунікацій по всьому партійному ланцюжку.

У 2012 році відбулася конференція «Партійний комітет — організатор роботи первинних партійних організацій», у роботі якої брали участь представники всіх регіонів. Однак її рекомендації зі створення ефективною, відповідаючої вимогам ХХІ століття системи управління первинними не виконані в повному обсязі в жодному з них.

Серйозним недоліком, який утруднює нашу роботу щодо керівництва первинними, є недосконалість системи взаємозв'язку з ними вищестоящих партійних структур. Значна частина рішень Президії і Секретаріату ЦК з великим запізненням доходить навіть до керівників районних і міських парторганізацій, не кажучи вже про секретарів первинних організацій і рядових комуністів. Це показала перевірка діяльності третини міських комітетів і райкомів у всіх регіонах України, проведена представниками ЦК торік і в першій половині нинішнього року. Очевидно, що інформування комуністів про політичну обстановку й виниклі перед ними завдання необхідно кардинально поліпшити.

Важливу роль у вирішенні даного питання партія надає газеті «Комуніст». Однак досі не всі комуністи передплачують головний друкований орган партії, незважаючи на те, що ЦК постійно акцентує увагу секретарів партійних комітетів на недопустимості миритися з подібним фактом.

Водночас жодна наша регіональна газета не випускається тиражем, який забезпечив би її доступність для кожного члена партії, а факти організованого колективного обговорення цих видань у первинних організаціях можна перелічити на пальцях однієї руки. Результат зрозумілий: багато комуністів не можуть оперативно ознайомитися з їх змістом і вчасно донести його до трудящих.

Становище погіршується тим, що електронний внутріпартійний зв'язок налагоджується надто повільно. 20% місцевих організацій досі не користуються електронною поштою. Причому дуже часто не через відсутність технічних можливостей — вони в переважній більшості випадків забезпечені Центральним Комітетом, а через банальне небажання їхніх керівників освоювати нову для себе справу. Але ж надворі ХХІ століття, товариші!

Найближчим часом ЦК завершить встановлення зв'язку через Інтернет в онлайн-режимі з регіональними партійними комітетами. Це дозволить на порядок прискорити доведення інформації до кожної первинної. Але тільки в тому разі, якщо відповідні технічні засоби на місцях будуть працювати до перегріву, а не вкриватися пилом у темних кутках.

Необхідно ширше використовувати такі перевірені й ефективні форми роботи, як єдиний політдень, де депутати всіх рівнів інформують комуністів про роботу партії у Верховній Раді та місцевих радах, а керівники обкомів ставлять поточні завдання й роздають агітаційні матеріали.

Шановні товариші! Ми зобов'язані забезпечити зміцнення внутріпартійних зв'язків не лише згори донизу, а й знизу вгору.

Один із ключів до підвищення ефективності роботи партії — досконале знання політичної та соціально-економічної ситуації. Воно дозволить вчасно коригувати наші дії відповідно до насущних вимог моменту. Це означає, що всі первинні організації повинні навчитися поставляти об'єктивну базову інформацію про стан справ на місцях для її подальшого аналізу й узагальнення партійними комітетами. Завдання нелегке, але цілком здійсненне за умови, що рішення червеневого Пленуму будуть виконані комплексно, в повному обсязі.

Говорячи про зміцнення внутріпартійних зв'язків, необхідно звернути серйозну увагу ще на один аспект проблеми. Він дуже важливий, хоч досі залишався поза полем нашого зору. Йдеться про налагодження внутріпартійних зв'язків не лише на вертикальному, а й на горизонтальному рівні — між первинними. А такі зв'язки, скажемо чесно, розвинуті у нас дуже слабо. Як правило, члени різних первинних організацій рідко спілкуються між собою. В результаті у них не формується «почуття ліктя», таке необхідне в боротьбі із сильним і підступним класовим противником.

Тому необхідно звернути пильну увагу на таку форму роботи, як регіональні семінари активу, де комуністи з різних первинних зможуть обмінятися досвідом роботи і зміцнити прямі контакти — не тільки політичні, а й особистісні. Ось уже більше року Центральний Комітет забезпечує необхідні умови для щомісячного проведення таких семінарів у міськкомках та райкомках партії. Однак далеко не всі перші секретарі цих комітетів розуміють важливість подібних заходів. У третині райкомів і міськкомів вони просто не проводяться. А в деяких явка не досягає навіть 50%. Цьому нехлюйству потрібно негайно покласти край.

П'яте. Для того щоб на ділі стати підрозділами армії, котра переможно бореться проти капіталізму, первинні повинні мати політично загартованих і досвідчених командирів. А до ідилії в цьому питанні нам іще ох як далеко! Центральний Комітет не може задовольнити якісний склад керівників первинних парторганізацій.

Деяка їх частина не відповідає високому званню революціонера. І головною причиною цього є те, що ми нерідко забуваємо про знаменитий ленінський принцип: краще менше, та краще. Тому замість добору на партійну роботу у нас подекуди здійснюється набір. Такий підхід призводить до проникнення в ряди активу людей випадкових, не здатних до політичного й організаторського росту, не бажаючих віддавати всі сили вирішенню виниклих перед партією завдань, а часом і просто зрадників. У ситуації, коли наша партія майже на дві третини складається з товаришів, які вступили в неї після 1993 року, це смертельно небезпечно.

Правильність таких жорстких оцінок підтверджує той факт, що декому із секретарів райкомів та міськкомів не вдалося пройти атестацію, що проводиться нині. Їм доводиться залишати свої посади.

У серпні нинішнього року буде проведено атестацію секретарів первинних організацій. Упевнений, що і в їхній роботі є багато недоліків. І багатьох з цих товаришів також доведеться замінити. Інакше не уникнути кадрового застою в низовій ланці партійних керівників. А загроза його виникнення очевидна.

Протягом трьох останніх років щорічно відбувається ротація від 13 до 16% секретарів первинних. Нібито чимало. Проте товариші віком понад 60 років із року в рік становлять серед них не менше 40%. Але ж секретар первинної — це найважливіша фігура в партії. Однак у нас цю посаду далеко не завжди займає той, хто краще від інших здатен організувати роботу на рівні сучасних вимог. Часто секретаря вибирають не за якості, котрими повинен володіти партійний лідер, а лише тому, що «хтось повинен». От і виходить, що повинен той, хто менше зайнятий, а значить — пенсіонер.

Тривожить не лише вік багатьох секретарів. Адже серед ветеранів є не тільки талановиті, а й надзвичайно енергійні люди, здатні дати фору будь-якому юнаку. Турбує те, що їм іноді не видно гідної заміни.

Ясно, що склад секретарів первинних парторганізацій потребує серйозного оновлення. Критеріями висунення кандидатур на цю посаду мають бути

високий авторитет серед товаришів, знання, справжній партійний характер, уміння працювати з людьми, вести їх за собою. Питання добору й розстановки секретарів первинних ні на мить не повинні випадати з поля зору міських та районних комітетів. Таку ж пильну увагу потрібно приділяти ідейному загартуванню цих товаришів та вдосконаленню їх досвіду організаторів. Адже молоді секретарі первинних (а їх найближчим часом повинно бути в партії більшість) дуже часто не мають іншої інформації про завдання та особливості своєї роботи, крім тієї, що міститься у Статуті. Тому життєво необхідне масове навчання лідерів наших партійних осередків. У ситуації, коли тільки кожен двадцятий із секретарів первинних організацій віком до 40 років пройшов навчання в таборі «Факел», необхідно ширше використовувати щомісячні наради з ними в міських та райкомах. Але ці наради дадуть потрібний ефект лише в тому разі, коли присутні на них знайомитимуться не тільки із завданнями, які ставить ЦК і регіональний комітет, а й із сучасними марксистсько-ленінськими розробками, новітніми технологіями політичних дій тощо.

Шосте (і найголовніше, оскільки є кінцевою метою всієї нашої роботи з виконання рішень червеневого Пленуму). Для того щоб на ділі стати підрозділами армії, котра переможе бореться проти капіталізму, первинні організації повинні завоювати довіру населення, спиратися на його підтримку.

Якраз зміцнення зв'язку партії із трудящими — мета загальнопартійних програм, здійснюваних нами протягом останніх років. А це — запорука нашої майбутньої перемоги.

Скажемо чесно: поки що запрацювали тільки окремі програми, та й то не на повну силу. У їх реалізації беруть участь далеко не всі первинні, не кажучи вже про окремих комуністів. І це серйозно утруднює перехід у наступ проти капіталу.

На 2013 рік затверджено Стратегію КПУ на період між виборами. Але, на жаль, справжньої «розкрутки» у партійних комітетах вона не одержала. Більшість наших організацій її реалізацію ще тільки розпочинають.

Що ж до «Народного референдуму», то з самого початку цей проект був націлений не лише на посилення підтримки трудящими програмних гасел партії, а й на розширення мережі первинних, активізацію їх роботи, підвищення бойовитості. Нам випадала чудова нагода провести роботу в населених пунктах, де ще немає первинних, виявити там потенційних прихильників партії, залучити їх до організованої боротьби праці проти капіталу. Однак нам не вдалося навіть наполовину використати величезні можливості, які надавав референдум, для встановлення контактів із виявленими у ході голосування прихильниками соціалістичної ідеї. Часто вони механічно переносилися до реєстру прихильників партії і ніякої подальшої роботи з ними не проводилося.

Але ж прихильник — це людина, психологічно готова до боротьби проти капіталізму, яку вже сьогодні можна й потрібно залучати до роботи з реалізації наших програмних гасел. Інакше кажучи, потенційний комуніст. І цим він відрізняється від члена реєстру виборців КПУ — своєрідного «кандидата в прихильники», який пасивно голосує за партію, але ще не готовий до активних дій. Робота з цими двома категоріями людей потребує абсолютно різних підходів.

Однак, як показали статистичні звіти за 2012 рік, представлені партійними комітетами, навіть деякі секретарі партійних комітетів досі не розуміють принципової різниці між прихильниками КПУ та членами реєстру виборців. Як інакше можна розцінити те, що деякі з них дали інформацію про наявність кількох десятків або сотень прихильників на територіях, де діють їхні організації, і при цьому не прийняли в партію жодного з цих товаришів за весь 2012 рік?

Хочу коротко спинитися на ще одному аспекті дуже важливої для партії проблеми підвищення ролі первинних організацій у зміцненні її зв'язку з трудящими.

Сьогодні, в умовах тотального домінування електронних ЗМІ та Інтернету, як і раніше, залишається дуже важливою пропагандистська функція первинних організацій. Ні для кого не секрет, що наш доступ до олігархічного ефіру та

стрічок буржуазних інформагентств ускладнений і в будь-який момент може бути зовсім перекритий. У таких умовах первинна — найбільш надійний і постійний канал зв'язку партії з трудовим народом. Адже живе людське спілкування здатне прорвати будь-яку інформаційну блокаду. А регулярні особисті контакти комуністів із родичами, сусідами й товаришами по службі дозволяють постійно нарощувати кількість прихильників партії.

Однак найкраща агітація — допомога людям у розв'язанні їхніх конкретних проблем. Тому первинні зобов'язані робити «паспорти» своїх територій, фіксувати побажання земляків і наполегливо добиватися їх задоволення.

В арсеналі соціально значимих справ первинних організацій має бути розв'язання не лише індивідуальних проблем громадян, а й загальних питань, які хвилюють різні категорії населення. Щодо цього нам є у кого повчитися.

Так, у селі Гринівка Недригайлівського району Сумської області члени первинної організації на чолі з її секретарем Петром Івановичем Косенком разом з односельцями обладнали зупинку громадського транспорту.

У Березнегуватському районі Миколаївської області первинна парторганізація, де секретар — Микола Вікторович Скорий, добилася відкриття положового будинку в райцентрі.

У місті Лисичанську комуністи під керівництвом Анатолія Яковича Єременка добилися закриття приватного підприємства з переробки піролізу, яке буквально труїло жителів.

У Веселівському районі Запорізької області первинна, де секретар Алла Іванівна Гончар, допомогла шістьом сотням «дітей війни» юридично оформити доплати до пенсій.

У Баранівському районі Житомирської області первинна, де секретар Казимир Адольфович Ситницький, добилася пільгового перевезення пасажирів маршрутками по території району, виплати заборгованості працівникам порцелянового заводу, не допустила закриття лікарні.

І таких позитивних прикладів я міг би навести десятки по кожному регіону. Однак цим не варто хизуватися. Адже негативних прикладів теж можна нарахувати чимало.

Дуже багато наших первинних досі слабенько беруть участь у соціально значимих справах. Вони роками перебувають у комфортному для себе пасивному стані. Життя в таких організаціях прокидається лише під час проведення виборчих кампаній, та й то не завжди. Вибори сільських, селищних, міських голів ними дуже часто ігноруються з надуманих причин: немає кандидатів, відсутня можливість проконтролювати результати волевиявлення тощо. Такі первинні не утруднюють себе роботою з «більшовими точками» на своїх територіях, не поспішають обрости за рахунок цього новим активом і зміцнити авторитет партії. І при цьому, як правило, бояться вступити в конфлікт з міським або сільським «начальством». Останню обставину хочу підкреслити особливо. Адже первинних, які хворіють на примиренське ставлення до місцевої влади, не так уже й мало. У них вибудувалися надто «довірчі» стосунки з буржуазними главами територій.

Необхідно в найкоротший термін добитися, щоб не залишилося жодної «ледачої» та угодовської первинної організації. Наші первинні організації повинні нести всю повноту партійної відповідальності за те, щоб всі без винятку їхні члени брали участь у роботі із захисту інтересів трудящих. Кожен комуніст зобов'язаний мати партійне доручення — конкретне, посильне й таке, що піддається контролю. Невід'ємним елементом роботи первинної повинні стати регулярні звіти її членів про свою діяльність.

Шановні товариші! У своєму виступі я пунктирно окреслив тільки деякі аспекти вдосконалення роботи первинних парторганізацій. У цій залі нам необхідно глибоко проаналізувати стан справ, з'ясувати причини невиконаного й оперативно привести в дію механізми, які дадуть новий імпульс реалізації рішень червеного Пленуму. Не сумніваюся в тому, що кожен член Центрального Комітету розуміє: лише вдосконалення роботи первинних організацій дозволить партії вийти на якісно новий рівень політичних дій. І це завдання їй під силу.

ПОСТАНОВА ПЛЕНУМУ

Про хід виконання рішень 42-го і 44-го з'їздів Компартії України, постанови червневого (2010 р.) об'єднаного Пленуму ЦК і ЦКК КПУ «Про підвищення ролі первинних партійних організацій у зміцненні організаційної та ідейної єдності партії»

Пленум Центрального Комітету і Центральної Контрольної Комісії Компартії України відзначає, що діяльність партії відбувається в умовах різкого загострення соціально-економічної і політичної обстановки в країні.

Україна продовжує відчувати удари чергової хвилі системної глобальної кризи капіталізму. Стрімко погіршуються показники її економічного та соціального розвитку, умови життя більшості людей.

У цій ситуації зусилля олігархічної влади зводяться до перекладання тягара кризи на плечі людей праці, принизливого виканючування у Заході чергових кредитів на невивідних для нашої країни умовах і розпродажу залишків вітчизняної індустрії та інфраструктури, які ще залишаються у власності держави.

У результаті здійснення цієї злочинної «антикризової стратегії» Україна поставлена на межу національної катастрофи. Посилюється експлуатація трудящих, ведеться тотальний наступ олігархічного режиму на їхні соціальні права.

Парламентські вибори 2012 року, які не принесли перемоги жодній із протиборчих політичних сил, ще більше загострили обстановку. Маючи спільну соціально-класову природу, буржуазна влада й так звана опозиція, які є виразниками інтересів різних олігархічних кланів, ведуть між собою запеклу боротьбу за доступ до важелів влади і переділ власності, рвуть Україну на шматки, ставлячи під сумнів саме її існування як незалежної держави. Система державного управління — на межі розвалу. Парламентаризм дискредитований. Наростає загроза встановлення в країні авторитарного режиму.

І влада, і так звана опозиція під впливом імперіалістичних хазяїв з Вашингтона та Брюсселя нав'язують Україні західний вектор інтеграції, чужий їй історично, безсилий з економічної точки зору і такий, що веде до закріплення її напівколоніального статусу. Відступ правлячого режиму від обіцянок, які давали його представники під час президентських та парламентських виборів, призводить до небезпечного погіршення відносин України з нашим природним союзником і стратегічним партнером — Російською Федерацією.

Протягування буржуазією у Верховну Раду України на парламентських виборах відверто неонацистської партії «Свобода», змикання з нею партій «Батьківщина» і «УДАР В.Кличка» призвели до небезпечного зрушення вправо осі політичного життя в країні. Не одержуючи осуду й відсічі з боку влади, неонацисти нахабнішають, поводяться зухвало. Як завжди відбувалося в історії, великий капітал в умовах нинішньої соціально-економічної і політичної кризи робить ставку на радикальні націонал-екстремістські, неофашистські сили, вбачаючи в них останній засіб захисту своїх класових привілеїв, інструмент прерентивної контрреволюції.

Комуністична партія України — єдина в країні політична сила, яка послідовно й безкомпромісно веде боротьбу проти кримінально-олігархічного режиму, пропонуючи соціалістичну альтернативу, відстоює корінні інтереси трудящих, справді виступає проти загрози фашизму й поневолення країни імперіалістичним Заходом.

Враховуючи ситуацію, що склалася в країні, небезпечний розвиток політичної обстановки, 42-й і 44-й з'їзди Компартії України орієнтували партію на необхідність радикалізації її дій, розвиток і зміцнення її революційного характеру, зміцнення класової опозиційності буржуазному режиму, зміцнення ідейної єдності та організаційної згуртованості, підвищення бойовитості й наступальності всіх партійних ланок, і насамперед основи партії — первинних організацій.

Конкретні заходи, спрямовані на вирішення цих завдань, були визначені в постанові червневого (2010 р.) об'єднаного Пленуму ЦК і ЦКК «Про підвищення ролі первинних партійних організацій у зміцненні організаційної та ідейної єдності партії».

За період, що минув після Пленуму, в цьому напрямі виконано певну роботу.

За два роки в партію прийнято більше 23 000 чоловік, кількість первинних організацій збільшилася на 623. Продовжується тенденція до омолодження складу партії. Четверть комуністів — молодше 40 років.

Свідченням посилення партійного впливу в суспільстві стало те, що на виборах народних депутатів України 2012 року Компартію підтримали понад 13% виборців, майже в 2,5 рази більше, ніж під час виборів 2007 року. Серед депутатів рад усіх рівнів 6512 комуністів. Зростанню підтримки партії населенням сприяла реалізація партійного проекту «Стратегія-2012». У ході боротьби з антинародним режимом партійні організації нагромадили повчальний досвід роботи в масах.

Разом з тим рівень бойовитості великої кількості первинних організацій, їх впливу, особливо в робітничому середовищі, серед інтелігенції, молоді, залишається абсолютно недостатнім. Багато партійних організацій працюють дуже слабко, незадовільно виконують рішення вищестоящих партійних органів і свої власні.

6004 парторганізації, або 57% їх загальної кількості, за минулий рік не прийняли до своїх лав жодного члена. Особливо багато таких організацій у Черкаській, Харківській, Одеській, Вінницькій, Запорізькій областях.

Ретельний відбір нового партійного поповнення часто підмінюється огульним прийомом всіх, хто подав заяву, без ретельного вивчення моральнополітичних якостей кандидатів, що призводить до значного відпливу з партії новоприйнятих.

Основними причинами такого становища є те, що ряд обкомів, багато райкомів та міськкомів партії не зробили необхідних висновків і безвідповідально поставилися до виконання вимог партійних з'їздів і постанови червневого (2010 р.) Пленуму ЦК і ЦКК Компартії України. Вони не приділяють належної уваги навчанню і практичній допомозі секретарям первинних організацій та партійному активу, особливо молодим, недосвідченим комуністам, узагальненню й поширенню позитивного досвіду. Гострим залишається завдання підготовки резерву для висунення на партійну роботу, особливо з урахуванням того, що майже половина секретарів первинних організацій — люди пенсійного віку.

На територіях, де проживає четверта частина виборців, немає партійних організацій. У третині районів та міст за минулі два роки не створено жодної первинної парторганізації. І це в той час, коли в більшості трудових колективів, навчальних закладів, сіл немає жодного члена нашої партії. Практично не використовується досвід створення партійних організацій за професійною ознакою, що дозволило б краще доносити ідеї й рішення нашої партії до трудових і навчальних колективів. Не відбулося зрушення в посиленні впливу нашої партії у профспілках. Незадовільно використовується в більшості місць можливість об'єднання навколо організацій нашої партії прихильників лівої ідеї.

Пленум ЦК і ЦКК Компартії України висловлює занепокоєння низьким рівнем дисципліни в партії, у тому числі серед партійного активу, проявами формалізму. На жаль, ці недоліки є й у діяльності відділів Центрального Комітету КПУ.

Грудневий (2012 р.) Пленум ЦК оголосив 2013 рік роком організаційно-політичного зміцнення партії, насамперед її основи — первинних партійних організацій. Загострення обстановки в країні, політичного протиборства надає цій роботі особливого, першорядного значення.

Об'єднаний Пленум Центрального Комітету і Центральної Контрольної Комісії Комуністичної партії України

п о с т а н о в л я є:

1. Президії і Секретаріату ЦК, регіональним і місцевим комітетам Компартії України виходити з того, що організаційно-політичне зміцнення й докорінне поліпшення роботи первинних партійних організацій — основи партії є завданням першорядної важливості, неодмінною умовою посилення впливу Компартії України в масах, залучення їх до свідомої, активної боротьби за здійснення програмних і тактичних завдань партії.

Особливу увагу слід приділяти:

— зміцненню позицій і впливу партії в трудових, насамперед робітничих, колективах, профспілковому русі, серед усіх загонів інтелігенції, молоді, особливо в студентському середовищі, у масових організаціях прогресивної спрямованості;

— роз'ясненню ситуації, що склалася в країні, показу істинного характеру нинішньої олігархічної влади та буржуазної опозиції, розкриттю справжньої сутності їх шкідливої популістської демагогії;

— роз'ясненню принципів позиції Компартії з ключових питань внутрішньої і зовнішньої політики;

— поліпшенню ідейно-виховної роботи.

У кожній партійній організації має бути конкретний план роботи з кожного із зазначених напрямів і встановлено контроль за його виконанням.

2. Пленум надає особливого значення приверненню уваги суспільства до величезної небезпеки, яку становить входження в парламент України націонал-екстремістських сил фашистського спрямування, їхня агресивна позиція, що порушує норми права й моралі, посилення боротьби проти неонацистської, фашистської небезпеки.

3. Регіональним та місцевим партійним комітетам необхідно удосконалювати практику керівництва первинними партійними організаціями.

Повсякденну увагу приділяти питанням добору, розстановки і підвищення професійної майстерності партійних кадрів та активу всіх рівнів, добиваючись зростання їх політичної зрілості, здатності реалістично, із чітких класових позицій оцінювати співвідношення політичних сил, гостроту соціальних і класових суперечностей, вміння прогнозувати й добиватися високої результативності практичних дій.

Організувати системне навчання партійного активу, поєднуючи колективні й індивідуальні, очні й заочні форми навчання. Особливу увагу приділити самоосвіті комуністів, обміну досвідом роботи з метою підвищення професійної майстерності кадрів, виробити систему періодичної атестації партійних кадрів.

Забезпечити постійний аналіз політичної й соціально-економічної ситуації в регіонах, їх адміністративно-територіальних одиницях. З урахуванням результатів аналізу вчасно коригувати тактику дій у політичній боротьбі з антинародним режимом.

4. У ході підготовки до наступної звітно-виборної кампанії в партії:

— провести співбесіди із секретарями первинних партійних організацій;

— при оцінюванні їх роботи враховувати, зокрема, такі показники: збільшення кількісного і поліпшення якісного складу партійної організації, авторитет і

вплив її серед населення, забезпечення підтримки партії виборцями під час виборів, наявність прихильників партії, стан сплати партійних внесків, залучення пожертвувачів до фонду партії, стан передплати на газету «Комуніст», інтенсивність і масовість проведення протестних акцій та інших заходів, реалізацію програми соціально значимих справ;

- результати співбесід розглянути на засіданні бюро партійних комітетів;
- рекомендувати кандидатури для обрання секретарями первинних партійних організацій на звітно-виборних зборах і визначити резерв для висунення. При цьому вирішальне слово під час обрання має належати комуністам первинних партійних організацій;

- добираючи кандидатури на посади секретарів і в резерв, враховувати ідейну переконаність рекомендованих товаришів, їхні організаторські здібності, вміння працювати з людьми, навички партійно-політичної діяльності, моральні якості.

5. Рекомендувати партійним комітетам, первинним партійним організаціям творчо використовувати такі форми роботи, які добре себе зарекомендували:

- перспективне (на звітний період) і поточне (на квартал або місяць) планування роботи організації, із чітким визначенням конкретних завдань, строків і виконавців запланованих заходів. При складанні планів враховувати завдання, які ставляться в рішеннях вищестоящих партійних органів, а також пропозиції комуністів;

- бюро партійних комітетів систематично заслуховувати звіти секретарів первинних партійних організацій про виконану роботу, давати принципову оцінку їх діяльності й рекомендації щодо усунення наявних недоліків;

- налагодити систематичне видання інформаційних бюлетенів, у тому числі електронних, які висвітлювали б досвід, конкретні справи первинних партійних організацій, окремих комуністів, пошук ними оптимальних рішень, поточних завдань нашої боротьби;

- щомісяця проводити «Дні секретаря первинної партійної організації» для навчання, обміну досвідом роботи, обговорення проблемних питань, підбиття підсумків роботи за минулий місяць, постановки конкретних завдань на наступний період;

- рішенням бюро партійних комітетів закріпити за слабко працюючими первинними парторганізаціями своїх представників для надання допомоги в роботі;

- ввести в практику інформування комуністів на початку кожних партійних зборів про виконання раніше прийнятих постанов, звітів членів партії про виконання вимог партійного Статуту, партійних доручень.

Особливу увагу приділити звітам комуністів-депутатів рад усіх рівнів, членів партії, делегованих в органи місцевого самоврядування й виконавчої влади, у громадські організації та рухи.

6. Пленум ЦК і ЦКК Компартії України звертає увагу Секретаріату ЦК, регіональних та місцевих партійних комітетів на необхідність рішучого зміцнення партійної дисципліни у всіх ланках партії, підвищення відповідальності партійних кадрів і активу, всіх комуністів за виконання вимог Програми і Статуту Компартії України, партійних рішень.

ЗАЯВА ЦК КОМПАРТІЇ УКРАЇНИ

Руки геть від Сирії!

Третій рік у Сирії триває колоніальна війна нового типу проти законної влади, розгорнута так званою внутрішньою опозицією за підтримки банд найманців, завербованих у різних країнах Близького Сходу, вигодованих і навчених американськими спецслужбами та спецслужбами деяких «демократичних» держав.

Сирія в новітній історії не перша і вочевидь не остання жертва глобальної експансії США та її союзників по НАТО. Об'єктами агресії неокolonіалізму раніше стали колишня Югославія, Ірак, Афганістан, Лівія. Сирія призначена на роль наступної жертви. Але героїчний опір сирійського народу не дозволяє здійснитися цим планам.

Сьогодні західні ЗМІ, котрі давно перетворилися на інформаційну зброю міжнародного імперіалізму на чолі з США, намагаються переконати світову громадськість, у тому числі й народ України, що це — внутрішній конфлікт, породжений політикою Президента Башара Асада і його уряду.

Компартія України заявляє, що події в Сирії — це справжня агресія Заходу і США проти суверенної та незалежної держави в умовах глибокої світової фінансової кризи, спрямованої насамперед на переділ сфер впливу в цьому регіоні. Що внаслідок злочинних дій найманців міжнародного капіталу на території Сирії основними жертвами воєнного конфлікту стають її мирні жителі — жінки, діти, старі люди.

Особливе занепокоєння комуністів України викликає ймовірність проведення Туреччиною та Ізраїлем транскордонних операцій з метою надання підтримки бойовикам. До того ж турецький парламент прийняв подібний мандат, а Ізраїль уже завдав кілька ракетно-бомбових ударів по території Сирії.

Ці атаки є актом агресії проти суверенної держави, які кваліфікуються Статутом Організації Об'єднаних Націй як найтяжчий злочин проти миру.

Компартія України заявляє, що в Сирії з усією очевидністю проявляється колоніальна суть імперіалізму і нав'язується новий світовий порядок. Він полягає в тому, що деякі країни надають собі право втручатися у внутрішні справи суверенної держави і примусово змінювати неугодних їм лідерів. Це виклик усій світовій громадськості, який може призвести до остаточного розвалу повного світоустрою.

Комуністи України рішуче засуджують колоніальну війну проти сирійського народу, вимагають негайного припинення втручання у внутрішні справи суверенної держави, закликають Президента України дати доручення Міністерству закордонних справ зажадати від Організації Об'єднаних Націй вжиття заходів, які дозволять покласти край агресії проти Сирії.

Комуністична партія України заявляє про солідарність із сирійським народом і підтримує його справедливу боротьбу проти неокolonіалізму, за суверенітет країни та право розпоряджатися своєю долею!

*м. Київ
25 травня 2013 року*

Г.КРЮЧКОВ

За новый прорыв в революционной теории

*Выступление на заседании Международного круглого стола
«Образ социализма, за который мы боремся», проведенного
Центральным Комитетом КПРФ 25 февраля 2013 года*

Ясность в отношении целей и проблем социализма имеет величайшее значение в наше переходное время.

*Альберт Эйнштейн.
«Почему социализм?»*

Уже более 20 лет после антисоциалистического переворота и преступного разрушения великого союзного государства приходится действовать в условиях дикого, бандитского капитализма, разнузданной антикоммунистической, национал-шовинистической, профашистской по существу, русофобской истерии.

За эти годы Украина, входившая при социализме в составе СССР в десятку передовых государств Европы, ныне отброшена на задворки континента, по важнейшим показателям экономического развития еще не вышла на рубежи конца 80-х годов прошлого века, а сейчас стоит перед проблемой выживания, угрозой дефолта. Мы в полной мере ощутили трагические последствия недооценки и забвения ленинского предостережения: «Представлять себе всемирную историю идущей гладко и аккуратно вперед, без гигантских иногда скачков назад, недиалектично, ненаучно, теоретически неверно» (Полн. собр. соч., т.30, с.6).

Наши люди, хлебнув вдоволь «прелестей» капиталистического «рая», все больше задумываются над тем, что же они приобрели и что утратили в результате ликвидации Советской власти, разрушения социалистических устоев, уничтожения Советского Союза, что принес им капитализм, с реставрацией которого в 90-е годы они в большинстве — будем откровенны — молчаливо смирились.

За это время мы пережили запрещение предателями-коммуантами деятельности Компартии, 10 лет вели изнурительную борьбу за восстановление справедливости и в итоге добились признания буржуазным Конституционным судом Украины запрета неконституционным.

Еще когда не были признаны незаконными указы Президиума Верховного Совета, в стране была возобновлена легальная деятельность коммунистов. Двадцатилетие этого события мы будем отмечать в этом году в июне месяце.

В нынешних условиях важнейшую свою задачу Компартия видит в том, чтобы донести до широких масс трудящихся правду о социализме, его истинной сущности, искаженной нашими идеологическими и политическими противниками, о целях, которые ставят перед собой коммунисты, завоевать, а точнее — восстановить доверие и поддержку трудящихся. Мы учитываем, что люди хотят знать, к построению какого общества призывают коммунисты, что

из прежней практики социалистического строительства будет взято на вооружение, что нами решительно отвергается.

Это особенно важно потому, что апологеты капитализма, антинародная власть, стремясь привить гражданам, особенно молодым людям, вступающим в сознательную жизнь, стойкое неприятие социализма, сосредоточивают внимание на трагических страницах нашего прошлого, выдавая за сущность социализма допускаясь в ходе его строительства ошибки и извращения, ставя в один ряд, на одну доску социализм и нацизм. На возникающие у людей острые вопросы наша партия стремилась дать откровенные, внятные ответы в принятой в 2011 году обновленной Программе. Разрабатывая ее, мы с большой остротой прочувствовали последствия недооценки в КПСС идейно-теоретической деятельности, обмельчания ее теоретического фронта, его догматического окостенения, утраты партией, ее кадрами четких идейных ориентиров, что открыло путь для сползания КПСС на ревизионистские позиции, а в итоге обернулось ее трагическим поражением.

С целью активизации идейно-теоретической деятельности, консолидации вокруг нашей партии научных сил, оставшихся верными коммунистической идее, придания системного, систематического, целенаправленного характера исследованиям актуальных проблем марксистско-ленинской теории в тесной связи с практической деятельностью партии, освободительной борьбой угнетенных масс при Центральном Комитете Компартии Украины создан Институт проблем социализма. Организован выпуск ставших теперь практически недоступными отдельных трудов классиков марксизма-ленинизма (начиная с «Манифеста Коммунистической партии»), научных работ по проблемам теории и практики борьбы за социализм.

Решая задачу создания привлекательного — истинного — облика социализма, за который борются коммунисты, мы полагаем, что усилия необходимо сосредоточивать на раскрытии его преимуществ прежде всего на таких направлениях:

- организация производства и общественной жизни без господства эксплуататоров и угнетения ими трудящихся;
- реализация принципов социальной справедливости;
- преодоление хищнического отношения к природе, окружающей среде, проведение ответственной за будущее человечества политики в экологической сфере;
- утверждение свободы личности, раскрытие ее интеллектуальных способностей, осуществление сформулированного К.Марксом и Ф.Энгельсом принципа: коммунизм есть «ассоциация, в которой свободное развитие каждого является условием свободного развития всех» (Соч., т.4, с.447);
- в гуманитарной сфере утверждение благородных нравственных принципов.

Ни в коей мере не приуменьшая важности раскрытия того, каким мы представляем социализм, за который боремся, хотел бы высказать такое суждение. На данном этапе борьбы за социалистический путь развития важнейшее значение приобретают анализ проблем, которые возникают на этом пути, убедительный показ того, как коммунисты намерены их решать. Дело в том, что — повторюсь — именно в процессе социалистического строительства, вхождения в ту стадию, которую Владимир Ильич называл «преддверием социализма», в наших странах — первопроходцах на неизведанном пути к социализму было допущено немало ошибок, не лучших подходов, на чем особенно паразитируют наши противники, запугивая людей новыми «репрессиями», «ограничениями прав и свобод» и т.п. К тому же в мире произошли и происходят крупные перемены во всех сферах жизни человечества, которые нельзя не принимать во внимание, организуя массы на борьбу за победу социализма.

Мы также исходим из того, что переход к социализму, в какой бы форме он ни происходил, является качественным, революционным скачком, сердцевину которого составляет преодоление («снятие», по словам К.Маркса) частной собственности и эксплуатации, утверждение господствующего положения общественной собственности как экономического базиса новой общественно-экономической формации.

В последнее время «в ходу» концепции «постиндустриализма», «постэкономизма», «информационного общества» и другие, авторы и сторонники которых исходят из того, что капитализм как система изжил себя, отмечают ограниченность и бесперспективность неолиберализма. Целями общественного прогресса они — как и коммунисты — объявляют преодоление частной собственности, эксплуатации и рыночного характера хозяйствования, обеспечение всестороннего развития личности.

Но при этом они отвергают или дистанцируются от марксистского — формационного, классового — подхода к анализу общественных процессов и явлений, утверждая, что классовые противоречия в том виде, как они проявлялись в индустриальном (то есть «классическом» капиталистическом) обществе, теряют свое значение. Общество якобы «все больше освобождается от непреодолимых противоречий между людьми», а «пролетариат, призванный разрушить капиталистическое общество, все более явно становится лишь малозначимой социальной прослойкой, обретающей — к тому же — зримые черты реакционной».

Ими делается вывод, что теперь «переходы от одной общественной системы к другой не могут носить революционного характера». Современное, называемое постиндустриальным, общество отождествляется с посткапиталистическим, «прежние принципы деления общества на представителей буржуазии и пролетариата» объявляются «анахронизмом», заявляется, что интересы людей якобы «перестают быть взаимно исключаящими и потенциально враждебными». В общем наступает «тишь и благодать».

Отсюда и предлагаемые «рецепты» преодоления частной собственности и эксплуатации. Частную собственность, оказывается, можно ликвидировать, просто объявив («заместив»), то есть переименовав ее в собственность личную. Проблема преодоления эксплуатации вообще переводится в плоскость субъективного восприятия работниками своего положения. Стоит человеку перестать воспринимать изъятие произведенного им продукта противоречащим его целям и интересам — и эксплуатации он уже не ощущает, она для него исчезает.

Как все просто! Но именно эта «простота», что, по известной русской поговорке, хуже воровства, и сбивает с толку неподготовленных, доверчивых людей. Полагаю, что аргументированный показ несостоятельности таких концепций является важной задачей истинных марксистов.

В этом контексте хотел бы привлечь внимание к следующему обстоятельству. Сегодня, на качественно новом этапе развития человеческого общества, с новой силой и поразительной убедительностью проявляется верность марксистского анализа капитализма. Ренессанс марксового «Капитала» — реальный факт, который не могут отрицать и противники марксизма. Но именно сейчас активизировались попытки, инициаторы которых, якобы отдавая должное К.Марксу как выдающемуся ученому, противопоставляют его Ф.Энгельсу. Дело представляется так, что К.Маркс был сторонником естественно-исторического, в смысле эволюционного, развития общества, а Ф.Энгельс якобы «страдал страстью революции», был «генератором революционности» и толкал на этот путь К.Маркса. «Коммунистический манифест» объявляется всего лишь «брошюрой объемом всего в 23 страницы», написанной «совсем молодыми людьми». Весьма прозрачный намек на то, что «Манифесту» не следует придавать такого значения, каким его воспринимают марксисты.

Ленинские характеристики капитализма в его империалистической стадии, полностью подтверждаемые практикой наших дней, вообще замалчиваются. А практика социалистического строительства в СССР представляется как «сталинизированная парадигма марксизма», лишившая его конструктивизма и превратившая в реакционную теорию.

Цель этой кампании (которая, по сути, и не скрывается) — вытравить из марксизма его революционную душу, выдать за подлинный марксизм его бернштейнскую (социал-демократическую) версию.

Это, по моему мнению, не должно оставаться вне внимания и без ответа со стороны ученых-марксистов. В нашем распоряжении достаточно материала,

чтобы убедить всех, кто в состоянии воспринимать доводы, что пока средства производства, а, следовательно, львиная доля общественного достояния, добытые в результате эксплуатации трудящихся, остаются в руках богатых и сверхбогатых людей, капитализм остается капитализмом, какими бы привлекательными эпитетами («народный», «обновленный», «гуманный», «с человеческим лицом» и т.п.) его ни наделяли. Изменить ситуацию без революционного перехода к качественно иному общественному строю невозможно.

При всей, казалось бы, очевидности данной проблемы — ключевой, когда речь идет о переходе к социализму, перед революционными силами встает очень непростой вопрос, на который необходимо дать ответ. А именно: как практически решить задачу обращения в собственность всего общества средств производства и тем самым открыть путь к справедливому общественному строю.

Представляется уместным в связи с этим вспомнить такой эпизод. Вскоре после победы социалистической революции в России (в мае 1918 года) В.И. Ленин в одном из выступлений говорил: «Частная собственность на средства производства осуждена историей..., эксплуататоры неизбежно будут экспропрированы. Это было установлено с научной точностью. И мы это знали, когда мы брали в свои руки знамя социализма... Это мы знали, когда брали власть для того, чтобы приступить к социалистической реорганизации, но НИ ФОРМ ПРЕОБРАЗОВАНИЯ, НИ ТЕМПА БЫСТРОТЫ РАЗВИТИЯ КОНКРЕТНОЙ РЕОРГАНИЗАЦИИ МЫ ЗНАТЬ НЕ МОГЛИ» (Полн. собр. соч., т.36, с. 380. — В тексте выделено мною. — Г.К.).

Сегодня ситуация в мире, и в частности на постсоциалистическом пространстве, изменилась. Колоссально выросли масштабы общественных богатств, концентрация их в руках ограниченного круга миллиардеров и миллионеров (у нас, в Украине, например, 85 процентов валового внутреннего продукта приходится на долю 50 самых богатых семей). Защите их богатств подчинены законы и вся мощь буржуазных государств. Но и в нынешних условиях задачей первостепенной важности остается избавление общества от ужасных зол капитализма, порожденных, по выражению А.Эйнштейна, концентрацией средств производства в частной собственности отдельных лиц. Она, эта задача, должна решаться, как отмечал выдающийся ученый, «путем создания социалистической экономики с соответствующей ей системой образования». Экономики, в которой средства производства принадлежат всему обществу и используются по плану в соответствии с потребностями общества и с демократическими противовесами власти буржуазии для обеспечения защиты личности (*Monthly Review*. 2009, Volume 61, Issue 01(May)). Перевод Л.Коротеевой — опубликовано в газете МФТИ «За науку», выпуск 33(1656) — 06.11.2003). При этом возникает много вопросов, требующих ответов, которые позволили бы выработать реалистическую и эффективную для нынешних условий тактику действий в целях решения указанной задачи.

Только некоторые из них:

— в каких масштабах и в каких формах еще в условиях капитализма может быть осуществлено возвращение государству средств производства, незаконно захваченных в процессе так называемой «прихватизации» (прежде всего предприятий базовых, стратегических отраслей индустрии и природных ресурсов), что способствовало бы созданию прочной материальной базы будущего социалистического общества;

— как провести в конкретных условиях каждой страны обобществление средств производства после перехода власти в руки трудящихся;

— как должен решаться в современных условиях очень непростой и острый вопрос — о собственности на землю;

— в каких временных рамках и на каких условиях допустимо существование частной собственности и предпринимательства, экономической многоукладности в переходный период — с учетом опыта осуществления

ленинской новой экономической политики, практики социалистического строительства в Советском Союзе, других странах (в частности, в Народном Китае, социалистическом Вьетнаме, на Кубе);

— чем отличается от частной собственности личная, то есть добытая личным трудом, лично приобретенная, собственность, образующая, как отмечали К.Маркс и Ф.Энгельс в «Манифесте Коммунистической партии», основу всякой личной свободы, деятельности и самостоятельности (см.: Соч, т.4,с.438). Иначе говоря, собственность, обладание которой призвано обеспечивать всем членам общества на основе участия в общественном производстве не только достаточные и постоянно улучшающиеся материальные условия существования, но также полное свободное развитие и применение их физических и духовных способностей;

— какие правовые и другие ограничители необходимо задействовать, чтобы создать преграды нарастанию частнособственнических тенденций и моральной деградации общества, особенно в условиях переходного периода, временного допущения частнособственнического предпринимательства.

По моему мнению, и сегодня не утратили своего значения мысли основоположников научного социализма о том, что частная собственность как форма общения, необходимая на известной ступени развития общества, производительных сил, «до тех пор не может быть уничтожена, до тех пор является необходимым условием для производства непосредственной материальной жизни, — пока не созданы производительные силы, для которых частная собственность становится стесняющими оковами» (там же, т.3, с.351). И в современных условиях злободневно воспринимается глубокая мысль, выказанная Ф.Энгельсом в работе «К жилищному вопросу» (1872–1873 годы): «Вообще вопрос вовсе не в том, захватит ли пролетариат, достигнув власти, орудия производства, сырые материалы и жизненные средства путем простого насилия, заплатит ли он тотчас же вознаграждение за это, или выкупит постепенно эту собственность небольшими частичными платежами. Пытаться ответить на этот вопрос заранее и относительно всех возможных случаев — значило бы фабриковать утопии...» (там же, т.18, с. 278–279).

То же самое можно сказать и о чрезвычайно важных и актуальных в нынешних условиях ленинских положениях о необходимости использования в интересах строительства социализма «механизма общественного хозяйничанья», созданного капитализмом в империалистической стадии (см.: Полн. собр. соч, т.33, с.50), о государственно-капиталистической монополии, ОБРАЩЕННОЙ НА ПОЛЬЗУ ВСЕГО НАРОДА и постольку ПЕРЕСТАВШЕЙ быть капиталистической монополией (см.: там же, т.34, с.191).

Опираясь на выводы и указания классиков, на исторический опыт, предстоит выработать научно обоснованные рекомендации, как в современных условиях может быть осуществлено преобразование экономического базиса и политической надстройки для перехода к социалистическому строю. Разумеется, это связано с исследованием и нахождением отвечающих современным условиям подходов к решению кардинальных проблем — выбору в конкретных условиях отдельных стран путей завоевания власти трудящимися, как сегодня должны ставиться вопросы о диктатуре пролетариата, обеспечении социального равенства, об отношении к демократии, правам и свободам граждан, к проблемам языка, культуры, религии, межнациональным отношениям и др.

Научно обоснованные ответы на эти и другие вопросы, которые возникают на современном этапе революционной борьбы и будут вставать в процессе строительства нового общества, без преувеличения, явились бы **НОВЫМ ПРОРЫВОМ В РЕВОЛЮЦИОННОЙ ТЕОРИИ.**

Свершить его — высокий долг и призвание нынешнего поколения марксистов.

О.ДУТЧАК

Протести на захист прав найманих працівників

У 2012 році кількість протестів на захист прав найманих працівників та протестів трудових колективів на захист своїх інтересів¹ зросла абсолютно з 231 до 255. Але у відносному вимірі це зростання становить лише 10%, тоді як загальна кількість протестів усіх тематик за рік зросла на 60% — з 2277 до 3636. Отже, торішню протестну активність на захист прав найманих працівників слід охарактеризувати, на наш погляд, як стагнацію.

Торік було зафіксовано два сплески протестів найманих працівників — у травні та у жовтні–грудні. Травневий сплеск став наслідком як першотравневої активності переважно з боку Компартії України та непарламентських лівих груп і організацій, так і виступів останніх разом з ліберальними союзниками за свободу мирних зібрань та проти проекту нового Трудового кодексу. Сплеск наприкінці року пов'язаний із протестами працівників комунальних підприємств проти затримки з виплатами, яка виникла в результаті ненадходження коштів у регіони з центру.

Таблиця 2.1. Об'єкти протестів на захист прав найманих працівників

Форма власності		2010	2011	2012
Підприємства державної та комунальної форм власності	Державні освітні заклади	0%	13%	4%
	Комунальні транспортні підприємства	17%	8%	4%
	Державні заклади охорони здоров'я	1%	5%	3%
	Інші державні та комунальні підприємства	20%	21%	35%
Підприємства недержавної форми власності		38%	25%	42%
Інші (акції солідарності, акції партій та профспілок, акції працівників підприємств різної форми власності)		25%	28%	13%
Разом		100%	100%	100%
N (абсолютна кількість протестів)		184	231	255

Як видно з таблиці 2.1, у 2012 році попередні хвилі протестів бюджетників пішли на спад, хоча й не зникли зовсім. Це стосується і протестів працівників освіти та охорони здоров'я, піднесення активності яких можна було спостерігати у 2011 році, і протестів працівників комунальних транспортних підприємств, сплеск невдоволення яких припав на 2010 рік. Однак загальна активність працівників державних і комунальних підприємств майже не знизилася — 46% у 2012 проти 47% у 2011 році. Це сталося завдяки значному — із 21% до 35% — зростанню кількості протестів працівників «інших державних та комунальних підприємств». Якщо залишити осторонь заводи, то ще 5% протестів

¹ Сюди не включено протести трудових колективів, які виступають просто на захист власника чи керівника підприємства.

стосувалися спорту (цей відсоток частково перетинається з освітніми протестами) — це протести муніципальних футбольних клубів та спортивних шкіл — проти рейдерства і недостатнього фінансування. Ще 5% протестів найманих працівників становлять протести працівників культури — колективів театрів, музичних шкіл та оркестрів. Їхні проблеми ідентичні проблемам спортивної сфери. Нарешті, 3% протестів відбулися за участі науковців, які провели доволі успішну всеукраїнську кампанію проти скорочення фінансування науки.

Можна сказати, що у 2012 році не було окремих справді масштабних (за кількістю протестів) протестних кампаній бюджетників однієї галузі. Але загальна кількість їх виступів не зменшилась, охопивши більше бюджетних сфер. Іншими словами, у 2012 році, окрім виробничих державних підприємств, проблеми, викликані хронічним недофінансуванням, загострилися фактично в усіх невиробничих бюджетних сферах.

Також у 2012 році відбулося значне піднесення протестів на приватних підприємствах, серед яких були як невеликі цегельні заводи та пекарні, так і великі промислові та легкопромислові об'єкти типу Сумського ливарного заводу та Моршинського і Миргородського заводів мінеральних вод.

Очевидні пояснення змін у тематичних характеристиках протестів найманих працівників впливають з їх загальної динаміки (див. таблицю 2.2). Зменшення частки протестів довкола питань освіти пов'язане із закінченням всеукраїнської мобілізації педагогів, яка мала місце у березні 2011 року. Зниження частки протестів щодо соціальних виплат пов'язане із закінченням виступів пільговиків, під час яких також порушувалися питання трудових прав. Зростання частки протестів довкола браку фінансування викликане поширенням невдоволення на різні сегменти невиробничої бюджетної сфери, які у 2012 році зіткнулися із нестачею бюджетних коштів.

Таблиця 2.2. Тематика протестів на захист прав найманих працівників

Тематика	Конкретні теми	2010	2011	2012
Соціально-економічні	Затримка зарплати	48%	35%	47%
	Права найманих працівників	34%	34%	28%
	Закриття підприємства	7%	15%	13%
	Брак фінансування	2%	5%	10%
	Рейдерське захоплення	2%	7%	7%
	Вимоги підвищення зарплати	2%	16%	6%
	Соціальні виплати	0%	8%	2%
	Освіта	0%	13%	2%
	Інші соціально-економічні	3%	29%	25%
Політичні	Проти уряду та місцевої влади, а також їхніх представників	1%	9%	4%
	Інші	0%	0%	2%
Громадянські права		3%	7%	5%
Ідеологічні		0%	7%	2%
N		184	231	255

Нестача бюджетних коштів та недофінансування тісно пов'язані із зарплатною заборгованістю — основною проблемою, з приводу якої протестували наймані працівники у 2012 році. Цікаво, що згідно з даними Державної служби статистики¹, зарплатна заборгованість постійно скорочується. З 1 січня 2012 по 1 січня 2013 року — на 8,6%. Очевидно, що причину зростання протестів проти заборгованості слід шукати глибше.

Перш за все, логіка підказує, що сама наявність заборгованості по зарплаті є приводом для протесту, навіть якщо її розмір на загальнодержавному рівні зменшується. А детальніший розгляд структури боргу перед найманими працівниками показує, що у деяких галузях економіки він у 2012 році не тільки не скоротився, а й зріс. Наприклад, станом на 1 січня 2013 року порівняно з 1 січня 2012 року розмір невиплаченої зарплатні у сфері транспорту та зв'язку зріс на 76,6%, у сфері охорони здоров'я та надання соціальної допомоги — на 28,8%. Ще гірша картина вимальовується, якщо звернутися до даних на 1 грудня 2012 року — за місяць до закінчення бюджетного року. На цей час заборгованість перед працівниками сфери транспорту і зв'язку (порівняно з 1 грудня 2011 року) зросла на 98,9%, у сфері охорони здоров'я та надання соціальної допомоги — на 66,6%, а у сфері освіти — на 65,4%.

Збільшення частки протестних виступів проти затримки виплати зарплати та проти браку фінансування і зменшення частки виступів з вимогами підняти зарплатню дозволяє сказати, що протести за права найманих працівників у 2012 році мали більш реактивний, оборонний характер, ніж у 2011 році.

Таблиця 2.3. Розподіл протестів на захист прав найманих працівників по регіонах

Регіони	Протести найманих працівників			Усі протести		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Центральний	34%	33%	25%	35%	39%	35%
Східний	36%	37%	25%	22%	25%	19%
Південний	14%	18%	23%	20%	17%	22%
Західний	17%	12%	27%	23%	19%	24%
Разом	100%	100%	100%	100%	100%	100%
N	184	231	255	2302	2274	3630

З таблиці 2.3 видно, що розподіл протестів найманих працівників у 2012 році, як порівняно з попередніми роками, так і порівняно з протестами загалом, найкраще охарактеризувати одним словом — рівномірніший. Причину «вирівнювання» частки протестів найманих працівників у різних регіонах у 2012 році, ймовірно, слід шукати у галузевому розподілі протестів. Оскільки значну частину їх становили протести працівників невиробничих бюджетних галузей економіки, які відносно рівномірно розподілені по країні, то й протести розподілялися відповідно. Також свою роль відіграв той факт, що значна частина протестів відбувалася на дрібних та середніх приватних підприємствах, розподіл яких також більш рівномірний на протизагу великим промисловим об'єктам.

У 2012 році, як і в попередні роки, підтвердилося, що протести найманих працівників дещо численніші, ніж протести загалом, адже до них залучені цілі трудові колективи (див. таблицю 2.4). Як і в попередні роки, протести довкола прав найманих працівників менш насильницькі, ніж протести загалом (див. таблицю 2.5). Вони також є дещо конфронтаційнішими, що можна пояснити класичною

¹ Щомісячні дані доступні на сайті Державної служби статистики України за посиланням: [http:// www.ukrstat.gov.ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/)

формою протесту найманої праці — страйком. Їх, за даними моніторингу, у 2012 році було 42¹ — вдвічі більше, ніж попереднього року. Переважна більшість страйків стосувалася заборгованої зарплатні — її виплати вимагали учасники 31 страйку. Іншою вимогою було покращення умов праці та дотримання прав найманих працівників — її страйкарі висували в 11 випадках.

Таблиця 2.4. Чисельність учасників протестів на захист прав найманих працівників

Чисельність	Протести найманих працівників			Усі протести		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012
<10	5%	7%	4%	7%	10%	13%
<100	21%	34%	40%	22%	35%	32%
<1000	22%	25%	22%	17%	18%	13%
>1000	4%	7%	3%	7%	3%	3%
Невідома	48%	27%	31%	47%	34%	40%
Разом	100%	100%	100%	100%	100%	100%
N	184	231	255	2305	2277	3636

Таблиця 2.5. Тактика протестів на захист прав найманих працівників

Тактика	Протести найманих працівників			Усі протести		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Конвенційна	70%	81%	76%	78%	82%	72%
Конфронтаційна	26%	19%	22%	15%	14%	18%
Насильницька	4%	1%	2%	7%	4%	10%
Разом	100%	100%	100%	100%	100%	100%
N	184	231	255	2305	2277	3636

Таблиця 2.6. Учасники протестів на захист прав найманих працівників

Учасники	Протести найманих працівників			Усі протести		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Партії/ політики	6%	17%	14%	30%	34%	35%
Усі крайні праві	Н.д.	6%	4%	Н.д.	20%	19%
Усі ліві	Н.д.	12%	13%	н.л.	10%	6%
Громадські організації	5%	20%	10%	19%	29%	17%
Профспілки	22%	30%	15%	6%	7%	2%
Виключно аполітичні неформальні ініціативи	58%	48%	58%	34%	32%	35%
N	184	231	255	2305	2277	3636

¹ Окрім традиційних страйків, сюди також включено «італійські» страйки — роботу з суворим дотриманням усіх інструкцій і приписів, що призводить до значного сповільнення темпу роботи.

Як видно з таблиці 2.6, до протестів найманих працівників у 2012 році стали менше долучатися буквально всі потенційні союзники, окрім лівих організацій та ініціатив. Проблеми найманих працівників все менше хвилюють партії, які у 2012 році займалися виборами. Середній відсоток участі політичних партій або окремих політиків у протестах загалом майже не змінився. Однак їхня активність стосувалася не прав найманих працівників — передвиборна політизація каналізувалася в ідеологічні, зокрема мовні, протести.

Падає і без того невелика зацікавленість крайніх правих у союзи з найманими працівниками. За їхні права у 2012 році виступали лише ВО «Свобода» та ініціатива «Автономний опір». Декларований ухил крайніх правих у «соціальну» проблематику поки що лишається здебільшого на рівні заяв. На протестах їм, ліві беруть стабільну участь у протестах найманих працівників. Комуністична партія України виявляла найбільшу активність у 2012 р., мабуть, не в останню чергу через передвиборну кампанію. Окрім Компартії, до протестів на захист прав найманих працівників долучалися й інші ліві організації та ініціативи: рух «Ліва опозиція», студентська профспілка «Пряма дія», об'єднання «Боротьба», Автономна спілка трудящих, рух «Трудова Харківщина». У 2012 р. ліві брали участь у протестах на захист прав найманих працівників удвічі частіше, ніж у протестах загалом.

Удвічі зменшилася участь громадських організацій у протестах на захист прав найманих працівників. У 2011 році НУО (такі, як, наприклад, Асамблея громадських організацій малого та середнього бізнесу) активно брали участь у широких соціально-економічних кампаніях на кшталт «Автомайдану», які апелювали і до проблем найманих працівників. Однак «Автомайдан» закінчився, й у 2012 році підтримка інституціоналізованими організаціями боротьби найманих працівників упала вдвічі. З цього можна зробити висновок, що у 2011 році ця підтримка була ситуативною — проблемами найманих працівників учасники «Автомайдану» переймалися в основному в рамках критики проекту Трудового кодексу як ще однієї законотворчої ініціативи влади, на опозиції до якої вони вибудовували свою протестну кампанію.

У результаті зменшення участі партій, НУО, профспілок та крайніх правих у протестах найманих працівників у 2012 році частка протестів за участі виключно аполітичних неформальних ініціатив (переважна більшість з яких — самі робітники) зростає, повертаючись до рівня 2010 року. Феномен зменшення цієї частки у 2011 році був пов'язаний із резонансними і широкими (за тематикою) соціально-економічними кампаніями. Ці кампанії зводили різноманітних союзників і створювали коаліції з партій, громадських організацій та профспілок. Наприклад, останні у 2011 році часом долучалися до протестів підприємців проти нового Податкового кодексу та до «Автомайдану».

Однак у 2012 році таких кампаній не було — прапор наймасштабнішої хвилі протестів перейшов від соціально-економічних до ідеологічних (мовне питання) та політичних (передвиборні) протестів. В ідеологічних та політичних протестах зацікавленість профспілок менша з очевидних причин, що призвело до згорання їхньої активності в опозиційних акціях.

Це, звичайно ж, не пояснює факту, що участь профспілок у протестах найманих працівників у 2012 році впала вдвічі. Натомість це пов'язано зі значним збільшенням частки протестів на приватних підприємствах у 2012 році. На цих підприємствах профспілок часто нема взагалі або ж вони ще частіше, ніж на державних підприємствах, виконують роль «посередника» між колективом і власником — «посередника», який насправді віддає перевагу інтересам власника.

Таблиця 2.7. Поступки та репресії щодо протестів на захист прав найманих працівників

Протести найманих працівників	На 100 протестів	
	Поступки	Репресії
2010	23	10
2011	12	12
2012	13	9
Усі протести, 2012	5	18

Протести найманих працівників набагато частіше домагаються поступок, ніж протести загалом. Це пояснюється конкретністю, законністю та локальністю більшості вимог, які висувають наймані працівники. Ці вимоги не суперечать прямим інтересам влади різних рівнів, тому і кількість репресій проти них удвічі менша, ніж щодо протестів загалом. А деполітизація виступів за права найманих працівників, все більш захисний характер, який вони мають, та відхід від широких кампаній пояснює зменшення кількості репресій порівняно з 2011 роком.

Висновки

Протести за права найманих працівників 2012 року вказують на структурні проблеми у державі, яка балансує між виборами і візитами Міжнародного валютного фонду. На вимоги останнього влада намагається зменшити дефіцит бюджету. Аби не суперечити власним інтересам, вона робить це за рахунок скорочення видатків на невиробничі і несилові бюджетні сфери. Звідси хронічна проблема недофінансування, яка загострилася та поглибилася у 2012 році — на фоні чергових виборів та Євро-2012.

Із перенесенням уваги опозиції на ідеологічні та політичні протести, які прийшли на зміну масштабним соціально-економічним виступам попередніх років, наймані працівники втратили багатьох союзників. А разом з тим — можливість просувати пакет соціально-економічних вимог та їхню політизацію в широкій коаліції.

У результаті, втративши ресурси для наступу, протести на захист прав найманих працівників, якщо порівнювати з попередніми роками моніторингу, переживають період стагнації та переходять на більш оборонну позицію.

Джерело:

Протести, перемоги і репресії в Україні: результати моніторингу 2012 р. / За ред В.Іщенко. — К.: Центр дослідження суспільства, 2013. — С.25–33.

95 лет назад — 12 июля 1918 года Первый съезд КП(б)У принял историческое решение об образовании Коммунистической партии Украины. Одним из основателей партии является Станислав Викентьевич Косиор (1889–1939). Он входил в состав Организационного бюро по созыву съезда, был делегатом и выступал на съезде, избран членом Центрального Комитета партии, после съезда — членом Заграничного бюро ЦК. В последующие годы неоднократно избирался членом ЦК, Политбюро и Оргбюро ЦК, секретарем ЦК, в 1928–1938 гг. работал первым (до 1934 г. — генеральным) секретарем ЦК КП(б)У.

Нижеследующая статья, посвященная основанию и начальному периоду деятельности Компартии Украины, перепечатывается из праздничного номера газеты ЦК КП(б)У «Коммунист» за 7 ноября 1921 г. Примечания составлены редакцией журнала «Комунист України».

С.КОСИОР

Основные этапы

В момент и после Февральской революции наша партия на Украине, как и в России, имела лишь небольшие организации в крупных городах и промышленных районах. В процессе борьбы за выставленные лозунги росло число ее членов за счет, главным образом, промышленного пролетариата, сосредоточенного в крупных центрах¹.

Наряду с быстрым ростом влияния на беспартийные массы и расширением наших рядов, сильно отставала спайка между отдельными организациями на территории теперешней Украины².

Возникшее вслед за Февральской революцией широкое национальное движение вызвало различное к себе отношение и политический подход со стороны отдельных партийных организаций. В то время, как организации коренных украинских губерний, с преобладающим крестьянским населением, считались с возникшим национальным движением, как фактором, требующим от нашей партии особенно внимательного подхода, другая часть организаций, преимущественно Донбасса и прилегающих к нему промышленных центров, видела в этом движении только проявление контрреволюционных стремлений мелкобуржуазного шовинизма и желание во что бы то ни стало оторваться от революционного движения российской пролетариата в целом. В соответствии с этим наряду с государственным центром, созданным в виде Центральной Рады в Киеве, объявившей независимость Украины³, начал формироваться другой центр, в Харькове, группировавший вокруг себя пролетарские массы крупной промышленности Донбасса и Криворожского бассейна. Так создавалась республика Криворожского и Донецкого бассейнов с правительством в Харькове. Когда затем⁴ в борьбе с Центральной Радой и Генеральным Секретариатом (петлюровским правительством в Киеве) создавался ЦИК [Советов] Украины и Народный Секретариат — между партийными организациями, руководившими республикой Кривдонбасса, с одной стороны, и вновь возникшим Народным Секретариатом (к слову сказать, нашедшим себе временный приют также в Харькове) возникли крупные разногласия, переходившие порой в резкие столкновения между обеими частями партии, нашедшие себе отражение как в открытых выступлениях, так и в главных партийных органах. Очень долго эти разногласия казались совершенно непримиримыми и совместная объединенная работа представлялась невозможной.

Во время борьбы с Центральной Радой перед партийными организациями, группировавшимися вокруг Киева, встал вопрос о создании собственного центра на Украине, который, будучи подчинен общероссийскому ЦК, в то же время, учитывая условия работы на Украине, применительно к ее условиям намечал и проводил бы партийную линию в борьбе с петлюровщиной и украинским шовинизмом. В Киеве на партийном совещании организаций Правобережья был создан Главный Комитет Р. С.-Д. Р. П (большевиков) на Украине⁵. Однако новый центр был настолько слаб, что за несколько месяцев своего существования фактически ничем себя не проявил. Объясняется это слабостью самих партийных организаций, с одной стороны, и начавшимся наступлением немцев и гайдамаков, с другой. Несмотря на разногласия между харьковским и киевским центрами, им вскоре пришлось повести вооруженную борьбу с наступлением немцев и гайдамаков и, таким образом, стать лицом к лицу с общим врагом. Но и в процессе этой борьбы не удалось достигнуть какого бы то ни было единства. Продолжали существовать отдельные центры, разрозненные, необъединенные силы, внутренний разлад и взаимная грызня. Не настало еще время с фактами и документами в руках подвести итоги тогдашних разногласий и определить пункты, в которых ошибалась та или другая сторона. Участь обоих центров была одинакова. В вооруженной борьбе с наступающей украинской контрреволюцией и силами германского империализма обе стороны потерпели поражение. Украина и Донбасс были заняты врагами.

В апреле 1918 г. в Таганроге созвано было совещание активных работников обеих партийных групп⁶. Ребром встал вопрос о нелегальной работе на Украине, об объединении этой работы в едином центре, о создании временного центра. Но и здесь не удалось достигнуть соглашения. Совещание в большинстве признало необходимым создание Коммунистической партии (большевиков) Украины, наметило созыв первого Всеукр. парт. съезда и избрало временное Организационное бюро. К сожалению, ни по одному вопросу — как тактическому, так и организационному — не удалось достигнуть соглашения между обеими группами и в Организационное бюро представители Кривдонбасса отказались войти. Но уже первые шаги нелегальной работы поставили перед местными организациями вопрос о необходимости объединения сил во что бы то ни стало.

В июне 1918 г. в Москве собрался первый съезд подпольных организаций Украины. В съезде приняли участие работники обеих групп. Съезд целиком одобрил необходимость выделения украинских организаций в Коммунистическую партию (большевиков) Украины, с подчинением общепартийным съездам и ЦК РКП⁷. Избран был ЦК в составе 15 человек, в большинстве из работников, входивших во временное Организационное бюро⁸.

Несмотря, однако, на формальное объединение, разногласия на съезде разгорелись с новой силой. Речь шла об отношении к повстанчеству, об оценке крестьянского движения и вытекающей отсюда тактике нашей партии. Здесь не место излагать сущность этих разногласий. Все эти события, несмотря на то, что прошло уже 3 года и многие из вопросов разрешены жизнью окончательно, ждут еще своего историка. Большинство приняты были резолюции Оргбюро, но на компромиссах по отдельным, большей частью организационным, вопросам удалось создать единый ЦК и положить начало общей партийной организации на Украине.

В период между таганрогским совещанием и московским съездом к нам в партию влилась небольшая группа укр. с.-д. во главе с Нероновичем, Врублевским и Мареском⁹.

Через три месяца решено было созвать второй съезд партии. Этот период прошел в интенсивной подготовке наших организаций к открытому вооруженному выступлению, ибо ясно было, что правительство гетмана и оккупационные войска немцев в стране, охваченной повстанческим движением под лозунгами нашей партии, долго удержаться не смогут.

В то же время не прекращалась, а в некоторой степени еще больше разгоралась внутри единой партии фракционная борьба. В промежутке перед 2-м

съездом в ряде мест на Украине по директиве ЦК последовали неудачные попытки вооруженных восстаний. Наряду с этим шло нелегально формирование на границе воинских частей, которые послужили бы потом ядром украинской регулярной армии. ЦК, предвидя близкое падение гетманщины и немцев, считал необходимым форсировать повстанческое движение, допуская и частичное втягивание в эту борьбу и сформированных нами пограничных регулярных частей. Один из таких фактов, случившийся в самый момент открытия съезда, послужил поводом к резкому столкновению между обеими сторонами. В порядке дня по-прежнему боевым являлся вопрос об отношении к повстанчеству и его оценке. На этот раз в большинстве оказались противники прежнего ЦК. Само собой разумеется, вынесены были по всем вопросам соответствующие, подчас резкие резолюции. В ЦК прежняя руководящая группа оказалась в ничтожном меньшинстве¹⁰.

Фракционная борьба не утихла, наоборот, угрожала разразиться с новой силой. Как вдруг разразившаяся германская революция, а с ней вместе и падение гетманщины дали совершенно другое направление работе. Украинская революция стала фактом. Создано украинское правительство, несмотря на противодействие части членов ЦК¹¹. Наши войска занимают Харьков, а затем Киев.

В Харькове собирается 3-й съезд нашей партии¹². Несмотря на некоторые разногласия, наиболее острые углы прежних раздоров сглаживаются. Избирается новый ЦК, затем правительство и партийный центр переезжают в Киев. В процессе работы в самом ЦК, а также в местных организациях прежние разногласия совершенно изживаются и наши организации развиваются и крепнут. Партией делается первая попытка в условиях легальной работы проникнуть в деревню и привлечь на свою сторону в борьбе с петлюровщиной, григорьевщиной и махновщиной крестьянство. Попытка эта больших результатов пока дать не могла из-за слабости наших парторганизаций. За короткий период в условиях непрерывной вооруженной борьбы они не могли окрепнуть и правильно повести работу. В этот период сформировались и начали работу организационные партии — боротьбисты, незалежные у. с-д. и др¹³.

Деникинское и петлюровское наступление положило конец второму периоду легального существования нашей партии на Украине. К концу этого периода уже прочно сложилась единая украинская организация, сложился и руководил работой Центральный Комитет.

Эвакуация нанесла тяжелый удар этой работе. Началось кошмарное деникинское подполье, с одной стороны, и лихорадочная работа по строительству Красной армии — с другой. Сил, особенно для нелегальной работы, было мало, частые провалы, дикие расправы с нелегальными работниками сводили результаты нашей работы почти к нулю.

Этот период, как внутри нелегальных организаций, так и в рядах Красной армии, а также и в оставшихся свободных частицах Украины характерен как время напряженнейшей критической работы, пересмотра нашей политики на Украине во всех областях, особенно в национальном вопросе, и как начало новых разногласий, правда, незначительных по размерам, но глубоких по содержанию. Внутри партии появился «федералистский» уклон, по существу своеобразные националистические нарывы на неокрепшем еще теле нашей партии¹⁴.

Разгром Деникина кладет начало нынешнему периоду существования нашей партии и Советской власти на Украине. Образованию нового правительства предшествовала имевшая в свое время огромное значение резолюция-декларация ЦК по национальному вопросу¹⁵. Началась опять лихорадочная работа по воссозданию партийных организаций и подготовка к 4-й конференции. Это время партия оставалась без крепкого руководящего центра и, пожалуй, поэтому 4-я конференция протекала так бурно, неорганизованно.

К моменту 4-й конференции пришла к концу наша подчас ожесточенная борьба с партией боротьбистов и на 4-й конференции произошло с ними объединение¹⁶. Боевыми вопросами конференции был прежде всего вопрос о нашей

политике в деревне, создавать или не создавать комбеды (комнезамы). Большинство высказалось за комнезамы. По остальным вопросам решения были вынесены самые разнообразные, при напряженнейшей борьбе, приведшей, наконец, конференцию к расколу на две равных части. Как известно, ЦК, избранный на этой конференции, был распущен и назначен после IX съезда новый, проводивший уже работу в тесном контакте с ЦК РКП.

За время с 4-й конференции партия настолько окрепла и так широко развернула работу в деревне, что очень скоро основные разногласия 4-й конференции исчезли, и 5-я конференция¹⁷ подавляющим большинством вынесла резолюцию одобрения политической линии ЦК.

Опыт прошлогодней продовольственной кампании и проведение сейчас продналога и начало новой экономической политики служат наглядным доказательством мощи и авторитета нашей партии и Советской власти на Украине.

*Печатается по тексту газеты
«Коммунист» (орган Центрального
Комитета КП(б)У №251(546),
понедельник, 7 ноября 1921 года)*

ПРИМЕЧАНИЯ:

- ¹ Численность большевиков Украины в момент Февральской революции не превышала 2 тыс. В июле 1917 года в украинских организациях РСДРП(б) насчитывалось уже 33 тыс. членов партии, накануне Октябрьской революции — почти 60 тыс., перед оккупацией республики германскими и австрийскими войсками (апрель 1918 г.) — свыше 80 тыс. большевиков.
- ² Под «сильным отставанием спайки» имеется в виду разобщенность партийных организаций. Только в июле 1917 г. были созданы два крупных областных объединения РСДРП(б) — Юго-Западного края с центром в Киеве (Киевская, Волынская, Подольская, Полтавская и Черниговская губернии) и Донецко-Криворожского бассейна с центром в Харькове (Екатеринославская и Харьковская губернии). Областные организации действовали независимо друг от друга, каждая подчинялась непосредственно ЦК РСДРП(б).
- ³ Центральная Рада, образованная рядом украинских социалистических партий, провозгласила 7 ноября 1917 г. Украинскую Народную Республику как федеративную часть Российского государства, а 22 января 1918 г. — полную независимость УНР. 30 января 1918 г. в Харькове IV съезд Советов Донецко-Криворожского бассейна провозгласил образование Донецко-Криворожской Советской республики с выделением ее из состава Украины.
- ⁴ Украинская Советская республика во главе с Центральным Исполнительным Комитетом (ЦИК) Советов и Народным Секретариатом (правительством) была образована I Всеукраинским съездом Советов в Харькове 12 декабря 1917 г., то есть за полтора месяца до выделения из ее состава Донецко-Криворожской республики.
- ⁵ Главный Комитет Социал-демократии Украины был избран на Краевом (Областном) съезде РСДРП(б) в Киеве 5 декабря 1917 г. Автор статьи называет его «партийным совещанием организаций Правобережья», хотя на съезде были представлены партийные организации не только Юго-Западного края, но и (по одному делегату) Екатеринославской губернии и Елисаветграда. Главный Комитет «фактически ничем себя не проявил» не только по причинам, указанным автором статьи, но и потому, что его не признал в качестве всеукраинского партийного центра Донецко-Криворожский обком РСДРП(б).
- ⁶ Таганрогское партийное совещание состоялось 19–20 апреля 1918 г. Главный пункт разногласия между «обеими партийными группами», то есть сторонниками Г.Л.Пятакова («левые», «киевляне») и сторонниками Э.И.Квирина («правые», «екатеринославцы») касался статуса будущей Компартии Украины. Квириг предложил «образовать автономную партию со своим Центральным Комитетом и со своими съездами, но подчиняющуюся общему Центральному Комитету и съездам Российской Коммунистической партии». Участники совещания отклонили это предложение и большинством голосов (35 против 21 при 1 воздержавшемся) приняли предложение

«группы товарищей» (по воспоминаниям участников, Н.А.Скрышника, Г.Л.Пятакова, А.С.Бубнова и др.), гласящее: «Образовать самостоятельную коммунистическую партию, имеющую свой Центральный Комитет и свои партийные съезды и связанную с Российской Коммунистической партией через международную комиссию (III Интернационал)». По утверждению Э.И.Квиринга, когда на совещании вполне выявились настроения создать «самостоятельную» партию Украины, «екатеринославцы (возможно не все) уехали из Таганрога», отказавшись войти в Оргбюро по созыву съезда. Квиринг и его сторонники потерпели поражение на совещании и по вопросу о названии партии. Их вариант — «Российская Коммунистическая партия на Украине» набрал 21 голос, тогда как вариант «Коммунистическая партия (большевиков) Украины» — 34 голоса.

- ⁷ Первый съезд КП(б)У состоялся 5–12 июля 1918 г. Принятая им резолюция «О партии» гласила: «Объединить партийные коммунистические организации Украины в автономную, в местных вопросах, Коммунистическую партию Украины со своим Центральным Комитетом и своими съездами, но входящую в единую Российскую Коммунистическую партию с подчинением в вопросах программных общим съездам Российской Коммунистической партии и в вопросах общеполитических — ЦК РКП».
- ⁸ В состав ЦК КП(б)У первого созыва были избраны 15 членов и 6 кандидатов. Члены ЦК: И.К.Амосов, А.С.Бубнов, А.И.Буценко, Ш.А.Грузман, В.П.Затонский, Л.И.Картвелишвили, Э.И.Квиринг, С.В.Косиор, И.М.Крейсберг, Ю.Х.Лутовинов, Г.Л.Пятаков, П.Л.Ровнер, Л.Л.Тарский, Р.Б.Фарбман, И.И.Шварц. Кандидатами в члены ЦК КП(б)У, как установлено, были избраны Д.З.Лебедь, М.М.Майоров, Н.А.Скрышник, П.Ф.Слинько, а также, предположительно, Я.Б.Гамарник и Я.А.Яковлев (Эпштейн). Из вышеназванных лиц в состав Оргбюро по созыву съезда первоначально входили Скрышник (секретарь), Бубнов, Гамарник, Затонский, Косиор, Крейсберг и Пятаков. Позднее для работы в Оргбюро были привлечены представители Донецко-Криворожского и Одесского комитетов и левых украинских социал-демократов.
- ⁹ «Укр. с.-д.», о которых упоминается в статье, — левые украинские социал-демократы, отколовшиеся в декабре 1917 г. от УСДРП, которая была одной из ведущих партий Центральной Рады. Они принимали участие в Таганрогском партийном совещании большевиков, боролись в подполье против оккупантов. Решением I съезда КП(б)У было оформлено принятие их в партию.
- ¹⁰ Второй съезд КП(б)У состоялся в Москве 17–22 октября 1918 г. Съезд признал «политическое направление ЦК неправильным, организационную деятельность неудовлетворительной» (62 голоса против 37 при 4 воздержавшихся). В избранном съезде ЦК КП(б)У большинство составили Артем (Ф.А.Сергеев), Э.И.Квиринг и их сторонники, а Г.Л.Пятаков и его сторонники, имевшие большинство в прежнем составе ЦК, оказались в меньшинстве — 4 человека из 15 членов ЦК.
- ¹¹ Речь идет о Временном рабоче-крестьянском правительстве Украины, образованном в конце ноября 1918 г. Его возглавил, с согласия В.И.Ленина и ЦК РКП(б), Г.Л.Пятаков, несмотря на то, что в ЦК КП(б)У большинство составляли его оппоненты.
- ¹² Третий съезд КП(б)У состоялся 1–6 марта 1919 г.
- ¹³ «Боротьбисты» — Украинская коммунистическая партия (боротьбистов), возникла в мае 1919 г. под названием УПСР (коммунистов) вследствие раскола Украинской партии социалистов-революционеров. «Незалежные у. с.-д.» — Украинская социал-демократическая рабочая партия (незалежных), отколовшаяся в январе 1919 г. от УСДРП.
- ¹⁴ «Федералистский» уклон в КП(б)У — деятельность т.н. «группы федералистов» (Г.Ф.Лапчинский и др.), возникшей летом 1919 г. Федералисты отстаивали сепаратистские взгляды по вопросам партийного и государственного строительства, в частности добивались выхода КП(б)У из РКП(б).
- ¹⁵ Имеется в виду резолюция «О Советской власти на Украине», принятая Пленумом ЦК РКП(б) 29 ноября 1919 г. и подтвержденная VIII Всероссийской конференцией партии 3 декабря 1919 г.
- ¹⁶ Четвертая конференция КП(б)У (на правах съезда) состоялась 17–23 марта 1920 г. в Харькове.
- ¹⁷ Пятая конференция КП(б)У (на правах съезда) состоялась 17–22 ноября 1920 г. в Харькове.

Ю. ЛАТИШ

Більшовицька українізація

У 1920–30-ті роки в Радянській Україні було здійснено широкомасштабну українізацію – сукупність практичних заходів у руслі ленінської національної політики, спрямованих на забезпечення вільного розвитку української культури і мови. Відправною точкою курсу на українізацію стала резолюція «Про радянську владу на Україні», прийнята пленумом ЦК РКП(б) 29 листопада і затверджена VIII Всеросійською партконференцією 2–4 грудня 1919 р. В ній записано: «Зважаючи на те, що українська культура (мова, школа і т. д.) протягом віків придушувалася царизмом і експлуататорськими класами Росії, ЦК РКП ставить в обов'язок всім членам партії всіма заходами сприяти усуненню всіх перешкод до вільного розвитку української мови і культури... Члени РКП на території України повинні на ділі проводити право трудящих мас учитися і розмовляти в усіх радянських установах рідною мовою, всіляко протидіючи спробам штучними засобами відтіснити українську мову на другий план, прагнути, навпаки, перетворити українську мову в знаряддя комуністичної освіти трудових мас. Негайно ж повинні бути вжиті заходи, щоб в усіх радянських установах була достатня кількість службовців, які володіють українською мовою, і щоб надалі всі службовці вміли розмовляти українською мовою»¹.

Сучасні вітчизняні дослідники оцінюють українізацію по-різному. Ті з них, які прагнуть довести, ніби КП(б)У завжди діяла як антиукраїнська сила, оголошують українізацію ширмою, провокацією, тактичним відступом, вбачають у ній лише прагнення більшовиків до зміцнення, «укорінення» своєї влади. Деякі з них вслід за кумедним персонажем п'єси М.Куліша «Мина Мазайло» дядьком Тарасом навіть твердять, що українізація – «це спосіб виявити всіх нас, українців, а тоді знищити разом, щоб духу не було», і роблять висновок про несумісність комунізму з українством.

На противагу їм такі історики, як О.Каревін, В.Корнілов, відроджують найреакційніші чорносотенні вигадки про насильницький характер українізації, штучність української мови, паплюжать видатних партійних і державних діячів Радянської України, які зробили значний внесок у проведення політики українізації.

Історична ж правда полягає в тому, що, здійснивши українізацію, Комуністична партія України повернула українцям національне коріння, національну пам'ять, національну ідентичність, чим врятувала від асиміляції. «Невеликий проміжок часу дав такий широкий розмах розвитку української культури, що подібного не можна помітити в історії жодного іншого народу за всю попередню історію людства», – захоплено писав М.О.Скрипник².

Український народ перебував на межі зникнення

Російський царат проводив політику національного гноблення щодо українського народу. В усій імперії, 17,8% населення якої під час перепису 1897 р. вказали рідною мовою українську («малоросійську»), не було жодного навчального закладу з цією мовою викладання. В 1863 р. міністр внутрішніх справ П.Валуєв таємним циркуляром заборонив публікацію релігійних, навчальних й освітніх книг українською мовою. У 1876 р. імператор Олександр II видав Емський указ, яким заборонив друкувати будь-які книги українською мовою і навіть ввозити їх з-за кордону. Виняток робився для художніх творів та істо-

ричних документів. Нечуваним було те, що об'єктом заборони був не зміст книги, а мова, якою вона була написана.

Під час революції 1905–1907 рр. ці документи втратили чинність. Однак після поразки революції уряд заборонив викладання українською мовою в школах, де воно було запроваджене в роки революції. Було скасовано навіть циркуляр міністра освіти від 1906 р. про дозвіл учителям «використовувати малоросійську мову для роз'яснення того, що учні не розуміють». Натомість з'явився циркуляр, який забороняв учителям розмовляти з учнями українською мовою навіть у позаурочний час за межами школи. Вилучення рідної мови зі школи, церкви і навіть книги призводило до того, що народ затримувався у своєму розвитку, швидко забував отримане в школі, важко прилучався до культурного життя.

В роки століпінської реакції офіційно, устами самого голови Ради Міністрів українців було зараховано до «іногородців»³. У 1910 р. побачив світ циркуляр П. Столипіна, в якому останнім взагалі заборонялося створювати будь-які товариства, клуби, видавати газети рідною мовою. Не можна було співати рідних пісень не тільки на концертах, а й на вулицях міст і сіл, декламувати вірші національних поетів. Державний комітет у справах друку заборонив вживати на сторінках періодичної преси та в будь-яких інших виданнях терміни «Україна», «український народ». «Оголошуючи іногородцями білорусів і українців, – з обуренням писав В.І.Ленін, – пп. націоналісти забувають додати, що великорусів (єдиних не «іногородців») у Росії не більше 43 проц. населення. Значить, «іногородці» в більшості! Як же меншість може вдержати більшість, не надаючи вигід цій більшості, вигід політичної свободи, національної рівноправності, місцевої і обласної автономії?»⁴.

У 1914 р. влада заборонила святкувати 100-річчя Тараса Шевченка, а коли українська громадськість порушила цю заборону, чорносотенці («справжні слуги Царя і Батьківщини») влаштували вуличні сутички, оголосивши себе «патріотами», а опонентів «державними зрадниками». З цього приводу В.І.Ленін писав: «Заборона вшанування Шевченка була таким чудовим, прекрасним, на рідкість щасливим і вдалим заходом з точки зору агітації проти уряду, що кращої агітації і уявити собі не можна»⁵.

Безперечно, за таких умов існувала загроза зникнення української мови і українців як народу. Недаремно М.Драгоманов порівнював політику царату щодо України з політикою Франції щодо Провансу, проводив паралелі між українським і провансальським та бретонським національними рухами, які давно зійшли з історичної арени.

Основні політичні партії Росії або заперечували існування українського народу, української мови і волали про «південноросійський сепаратизм» (чорносотенці, кадети), або замовчували українське питання (меншовики). Тільки більшовики послідовно й рішуче обстоювали за українським народом, як і всяким іншим пригнобленим народом, право на самовизначення. Воно означає вільний вибір кожним народом форм відносин з іншими народами (добровільне об'єднання в єдиній державі, автономія, федерація, відокремлення і утворення незалежної держави), а також самостійне вирішення всіх питань свого внутрішнього устрою (суспільний лад, форма правління тощо). В.І.Ленін зазначав, що «під самовизначенням націй розуміється державне відокремлення їх від чужонаціональних колективів, розуміється утворення самостійної національної держави»⁶.

В 1913 р. депутат-більшовик Г.І.Петровський виступив у Державній Думі зі знаменитою промовою, в якій добивався для українців шкіль з викладанням рідною мовою, допуску української мови в суді та всіх адміністративних установах на території України, а також свободи діяльності українських культурно-освітніх установ. «Арешти, обшуки, штрафи, поліцейські переслідування за таємне навчання рідної мови – скажіть, де це все збереглося? – запитував робітничий депутат. – Це робиться у великій “слов'янській” державі по відношенню до

слов'янських націй – в Росії... Українцю достатньо оголосити читання лекції українською мовою, і хоча в цій лекції не буде нічого політичного і злочинного, ця лекція буде заборонена. Чому? Тому, що вона читатиметься українською мовою...»⁷. В.І.Ленін чітко декларував необхідність забезпечення «населенню шкіл з викладанням всіма місцевими мовами»⁸.

Більшовики розуміли й іншу небезпеку, породжувану політикою національного гноблення. Воно зближувало всі верстви українського народу, затушовуючи класове гноблення, було поживним середовищем для націоналістичних гасел⁹. Націоналізм культивував русофобію, ототожнював царат з усім російським народом, хоч він теж зазнавав жорстокого визиску з боку самодержавства. Як відзначав М.Драгоманов, «націоналізм звужив і обезсилив українофільство...»¹⁰.

Тому більшовики, ведучи непримиренну боротьбу проти великоруського шовінізму, відстоювали єдність пролетарської боротьби і пролетарських організацій, тобто відкидали і будь-який націоналізм пригнобленої нації. В.І.Ленін вважав, що марксизм непримиримий з націоналізмом, а марксистини повинні вести рішучу боротьбу з усіма його проявами¹¹. Він відзначав: «Якщо український марксист дасть себе захопити *цілком законною і природною* ненавистю до великоросів-гнобителів *настільки*, що він перенесе хоч би частинку цієї ненависті, хоч би тільки відчуження, на пролетарську культуру і пролетарську справу великоруських робітників, то цей марксист скотиться тим самим у болото буржуазного націоналізму. Цілком так само і великоруський марксист скотиться в болото націоналізму, не тільки буржуазного, але й чорносотенного, якщо він забуде хоч на хвилину вимогу повної рівноправності українців або їх *право* на утворення самостійної держави»¹².

Більшовики хотіли компенсувати українцям кривди, завдані царатом

Особливо яскраво ленінський демократизм у розв'язанні національного питання проявився після Лютневої революції 1917 р., коли вождю більшовиків неодноразово доводилось виступати на захист прав України проти «напівімперіалістичної» політики Тимчасового уряду, котрий успадкував від царату великодержавницькі, шовіністичні підходи. «Ні один демократ, – писав В.І.Ленін влітку 1917 р., – не може заперечувати *права* України на вільне відокремлення від Росії: якраз беззастережне визнання цього права одно тільки й дає можливість агітувати за вільний союз українців і великоросів, за *добровільне* з'єднання в одну державу двох народів. Якраз беззастережне визнання цього права одно тільки спроможне розірвати на ділі, безповоротно, до кінця, з проклятим царистським минулим, яке *все* зробило для *взаємовідчуження* народів, таких близьких і мовою, і місцем проживання, і характером, і історією. Проклятий царизм робив з великоросів катів українського народу, всіляко прищеплював йому ненависть до тих, хто забороняв навіть українським дітям говорити і вчитися рідною мовою»¹³. Звідси висновок Леніна: революційна демократія «повинна повернути собі, робітникам і селянам Росії, братерське довір'я робітників і селян України».

Жовтнева революція розірвала пута національного гноблення, перевернула старі стосунки між народами, підірвала стару міжнародну ворожнечу, створила умови для співробітництва народів. Вже за тиждень після перемоги революції з'явилась «Декларація прав народів Росії», в якій законодавчо закріплювались найважливіші принципи Радянської влади в національному питанні: рівність і суверенність народів; їх право на самовизначення аж до відокремлення і утворення самостійних держав; відміна всіх і всяких національних та національно-релігійних привілеїв і обмежень; вільний розвиток національних меншин та етнографічних груп¹⁴.

В роки революції і громадянської війни українське національне питання, поряд із соціальним, перебувало в центрі уваги всіх політичних течій. Перемога більшовиків

стала можливою не в останню чергу й тому, що їм вдалося знайти оптимальний баланс між цими ключовими проблемами революції. Але його було знайдено не одразу.

На початку революції більшовицькі комітети України були локалізовані в містах, переважно російськомовних. Недооцінка національного питання призвела до слабкості їх позицій серед селянства, тоді як, за висловом М.Грушевського, «українство і селянство стали ніби синонімами». Традиційно сильні позиції дрібної буржуазії, заможного селянства, інтелігенції в національному русі, виразниками яких були партії українських есерів і українських соціал-демократів, робили популярними гасла національного розмежування. Як відзначав В.П.Затонський, «революція пробудила національний рух, розбудила широкий народний рух, а ми не зуміли спрямувати по нашому руслу цей національний рух»¹⁵.

3–5 грудня 1917 р. у Києві відбувся крайовий з'їзд РСДРП(б), який проголосив утворення крайової партійної організації – Соціал-демократії України. Про необхідність широкого використання у партійній роботі в масах української мови говорили в своїх виступах О.Александров, В.Затонський, В.Шахрай. Один з перших істориків Компартії України М.Попов справедливо відзначав, що на цьому з'їзді «партія, хоча й недостатньо рішуче, стала на шлях розв'язання національного питання в більшовицькому дусі, не відмахуючись від цього питання, стала на шлях створення радянської України на противагу буржуазній Україні. До цих пір одним з найголовніших звинувачень, які висувались [Центральною] Радою проти більшовиків, було те, що начебто більшовики не визнають України, не визнають української національності – українського питання. Це звинувачення після того, як наша партія зайняла в цьому питанні правильну *ленінську позицію*, втратило ґрунт під ногами»¹⁶.

Ігнорування українського національного питання деякими керівниками Донецько-Криворізького обкому партії (Артем та ін.) викликало справедливу критику з боку В.І.Леніна, Й.В.Сталіна, Я.М.Свердлова, а також М.О.Скрипника, Є.Б.Бош, В.П.Затонського та інших більшовиків правобережної України. Найважливішим кроком на шляху до подолання відчуженості між більшовиками двох регіонів стало утворення КП(б)У на Першому з'їзді в липні 1918 р. Заслугу з'їзду один з його найактивніших учасників Г.Л.Пятаков справедливо вбачав у тому, що він «представляв партійні організації дійсно всієї України, не лише правобережної, а й лівобережної»¹⁷.

З плином часу ставало дедалі очевиднішим, що для остаточної перемоги соціалістичної революції в Україні необхідно вжити рішучих заходів до українізації всіх сфер суспільно-політичного життя. Перебіг революції довів, що потреба в ній – веління часу. Українізація відповідала корінним інтересам українського народу.

Велику роль у її розробці відіграв В.І.Ленін. 21 листопада 1919 р. Політбюро ЦК РКП(б) на засіданні за участю Леніна обговорило складений ним «Проект тез ЦК РКП(б) про політику на Україні». Пункт 1 проекту Ленін сформулював так: «...Якнайсуворіше дотримання рівності української мови і культури, зобов'язання вивчати українську мову для всіх посад[ових] осіб і т.д. і т.п.»¹⁸. Ленінські тези, схвалені Політбюро, лягли в основу згаданої на початку цієї статті резолюції Пленуму ЦК РКП(б) «Про радянську владу на Україні» від 29 листопада 1919 р.

VII Всеросійський з'їзд рад (5–9 грудня 1919 р.) прийняв декрет «Про пригноблені нації», в якому проголошувалась необхідність повного і цілковитого знищення всіх і всіляких привілеїв національних груп. Вітаючи визволення України від білогвардійців, з'їзд підтвердив виключне право українських робітників та селян визначати форму союзу з трудящими масами інших радянських республік¹⁹. У «Листі до робітників і селян України з приводу перемоги над Денікіним» 28 грудня 1919 р. В.І.Ленін писав: «...ми, великоруські комуністи, повинні якнайсуворіше переслідувати в своєму середовищі найменший прояв великоруського націоналізму, бо ці прояви, будучи взагалі зрадою щодо

комунізму, завдають величезної шкоди, роз'єднуючи нас з українськими товаришами і тим граючи на руку Денікіну і денікінщині»²⁰.

Втілення в життя проголошеного курсу на українізацію здійснювалося починаючи з 1920 р. 28 лютого 1920 р. на засіданні Політбюро ЦК РКП(б) було прийнято рішення про відрядження на роботу в Україну комуністів, які володіють українською мовою. На IV конференції КП(б)У (березень 1920 р.) було оголошено про приєднання до КП(б)У партії боротьбистів – УКП(б). Це мало надзвичайно важливе значення для українізації, адже, як наголосив у виступі на конференції представник ЦК РКП(б) Й.В.Сталін, «боротьбисти – це така партія, яка живиться соками села»²¹, а село в Україні за національним складом було переважно українським.

Під час громадянської війни КП(б)У приєднала до себе кращих представників також з інших націонал-комуністичних партій. З них вийшло чимало особистостей, які зробили вагомий внесок в українізацію: Г.Гринько, В.Еллан-Блакитний, М.Полоз, А.Річицький, А.Хвиля, О.Шумський. На шлях співпраці з радянською владою стали широкі кола української інтелігенції. З цього середовища походив проект українізації, викладений в листі В.Еллана-Блакитного до ЦК КП(б)У (серпень 1920 р.) «С чого начинать “українізацію” України»²². 21 вересня 1920 р. РНК УСРР прийняла постанову «Про введення української мови в школах і радянських установах», а 21 жовтня 1920 р. – постанову «Про введення української мови в усіх навчально-виховних закладах з неукраїнською мовою навчання». На українську мову було переведено низку газет і викладання у значній частині сільських шкіл.

Однак деякі партійні функціонери, у тому числі й високого рангу, зайняли в мовному питанні позицію «нейтральності». Так, представник ЦК РКП(б) на V конференції КП(б)У (листопад 1920 р.) Г.Є.Зінов'єв заявив: «Ми вважаємо, що мова повинна вільно розвиватися. Зрештою через ряд років переможе та мова, яка має більше коренів, більш життєва, культурніша. Отже, наша політика полягає в тому, щоб не на словах, а на ділі щиро і чесно показати українському селу, що радянська влада йому не перешкода говорити і навчати своїх дітей якою завгодно мовою»²³.

Виходило, що партія не повинна «перешкоджати» вільній конкуренції двох мов і має чекати, поки «культурніша» з них (тобто російська) переможе. Така позиція була б правильною, якби не було багатотисячових утисків української мови. Але ж у тогочасних умовах українська мова не могла вільно, без державної підтримки, конкурувати з російською.

На щастя, позиція Зінов'єва не відбивала позицію всієї РКП(б). X з'їзд РКП(б) (8–16 березня 1921 р.) прийняв резолюцію «Про чергові завдання партії в національному питанні», в якій проголошувалася необхідність ліквідації фактичної нерівності націй в політиці, економіці та культурному розвитку. Треба було допомогти трудящим масам пригноблених царатом народів: а) розвинути і зміцнити радянську державність у формах, що відповідають національно-побутовим умовам цих націй; б) створити й розвивати рідною мовою суд, адміністрацію, владні й господарські органи з місцевих людей, що знають побут і психологію місцевого населення; в) розвивати культурно-освітні заклади рідною мовою; г) організувати і розвинути широку мережу курсів та шкіл як загальноосвітнього, так і професійно-технічного характеру рідною мовою для прискорення підготовки «тубільних кадрів» кваліфікованих робітників і радянсько-партійних працівників²⁴.

Проведення політики українізації не мало призводити до будь-якого насильства над людьми щодо користування тією чи іншою мовою. На цьому наголосив жовтневий (1922 р.) Пленум ЦК КП(б)У у «Директивах в національному питанні»: «Повна абсолютна рівноправність української і російської мов, рішуча боротьба проти всякої штучної українізації і русифікації і разом з тим усунення тих перешкод, які затримували б природний розвиток української культури або які відрізували б українському селянству доступ до ознайомлення з російською

культурою. Боротьба проти будь-якого прагнення зробити з української мови засіб відособлення і протиставлення українських робітників і селян – російським. Вживання тієї чи іншої мови є воля кожного, і держава не повинна поділяти свої установи на такі, в яких вплив був би за російською мовою, і такі, в яких вплив був би за українською мовою»²⁵.

Та всупереч чіткій вимозі Пленуму щодо «абсолютної рівноправності української і російської мов», другий секретар ЦК КП(б)У Д.З.Лебедь висунув «теорію боротьби двох культур». У газеті «Коммунист» він писав: «Поставити собі завдання активно українізувати партію, а отже, і робітничий клас... тепер буде для інтересів культурного руху заходом реакційним, бо націоналізація, тобто штучне насадження української мови в партії і робітничому класі... – це значить стати на точку зору нижчої культури села порівняно з вищою культурою міста... Неминучою є боротьба двох культур. У нас на Україні, в силу історичних обставин, культура міста – це російська культура, культура села – українська»²⁶.

Цю позицію Лебедь відстоював і на VII конференції КП(б)У (4–10 квітня 1923 р.), проте не дістав підтримки делегатів. «Я вважаю виступ тов. Лебеда, – зазначив у доповіді М.В.Фрунзе, – таким, що заслуговує на особливу відсіч, тому що він є спробою дати теоретичне обґрунтування тієї лінії, яку ми не можемо назвати інакше як ухилом у бік великодержавності. Цілком ясно, що та постановка, яку він робить протиставленням культури міської культурі селянській, по суті, якщо поставити точки над «і», означає протиставлення культури російської культурі українській. Така постановка є абсолютно неправильною і надзвичайно небезпечною для долі комуністичного руху і долі революції»²⁷.

Конференція рішуче відкинула «теорію боротьби двох культур» і підтвердила курс на українізацію.

Дискусія з приводу «теорії боротьби двох культур» продовжилася на XII з'їзді РКП(б) (17–25 квітня 1923 р.), точніше – в його секції з національного питання. З цього питання висловилися Д.З.Мануїльський, Я.Е.Рудзутак, М.О.Скрипник, Й.В.Сталін, Л.Д.Троцький, М.В.Фрунзе. Так, Троцький у репліці Скрипнику сказав: «Ви не можете заперечувати, що... культура міста вища від [культури] села. Наше завдання: селу дати доступ до міської культури». Підсумок обговорення підбив Сталін: «Через те, що одна культура вища від другої, не можна принижувати значення місцевої культури, навпаки, її треба розвивати і піднімати»²⁸.

Гостроті проблемі українізації додавало те, що українці становили менше чверті складу КП(б)У, тоді як у складі населення республіки частка українців сягала чотирьох п'ятих, а в складі пролетаріату – половини.

XII з'їзд РКП(б) проголосив курс на коренізацію. В основу її було покладено ленінські принципи, викладені в листі «До питання про національність або про "автономізацію"». В.І.Ленін закликав до максимальної обережності і делікатності в національному питанні, рішуче критикував старий, успадкований від царату «і тільки трошки-трошки підмазаний радянським миром», бюрократичний апарат за прояви шовінізму. Ленін ставив питання не лише про формальну (правову) рівність націй, а й про досягнення ними фактичної рівності (в економічній та культурній сферах). На думку Леніна, інтернаціоналізм з боку гноблячої нації «повинен полягати не тільки в додержанні формальної рівності націй, але і в такій нерівності, яка компенсувала б з боку нації гноблячої, нації великої, ту нерівність, яка складається в житті фактично». Потрібно було компенсувати «те недовір'я, ту підозрливість, ті кривди, які в історичному минулому завдав йому уряд «великодержавної» нації»²⁹.

На з'їзді в доповіді з національного питання Й.В.Сталін обрушився на «великоруський шовінізм» – ту «нову силу», яка проникла в радянські і партійні установи, «блукає по всіх кутках нашої федерації», «яка веде до того, що якщо ми цій новій силі не дамо рішучої відсічі, якщо ми її не підсічемо в корені – а непівські умови її зрощують, – ми ризикуємо опинитися перед кар-

тиною розриву між пролетаріатом колишньої державної нації і селянами раніше пригноблених націй...»³⁰. Оскільки класова сутність національного питання полягає у встановленні правильних взаємин між пролетаріатом колишньої державної нації та селянством пригноблених націй, то радянська влада мала стати настільки ж рідною для селянства, як і для пролетаріату. «Для цього, – підкреслював Сталін, – необхідно, щоб не тільки школи, а й усі установи, всі органи, як партійні, так і радянські, крок за кроком націоналізувались, щоб вони діяли мовою, зрозумілою для мас, щоб вони функціонували в умовах, які відповідають побуту цього народу»³¹. Основний доповідач на з'їзді Г.Є.Зінов'єв, посиляючись на Ф.Енгельса, стверджував, що не можна робити ані найменшої поступки шовінізму, «який має зараз найбільш небезпечне значення, який має за собою 300 років монархії та імперіалістичну політику»³².

В ухваленій резолюції з'їзд задекларував, що виступає за: рішуче заперечення всіх і всіляких форм примусу щодо національностей; визнання рівності і суверенності народів; визнання, що міцне об'єднання народів може бути здійснене лише на основі співробітництва й добровільності; здійснення такого об'єднання можливе лише в результаті повалення влади капіталу³³.

Для проведення в життя програми Жовтневої революції необхідно було подолати ті перешкоди, які залишилися від царату і не могли бути подолані в короткий термін, «одним ударом». Ця спадщина полягала:

1) в пережитках великодержавного шовінізму. Оскільки в Україні було чимало робітників-росіян, то подібні настрої заважали змицці міста і села. Тому боротьба з пережитками великоруського шовінізму була оголошена першочерговим завданням партії;

2) у фактичній, тобто господарській і культурній, нерівності національностей. Боротьба за піднесення культурного й господарського рівня відсталих народів стала другим черговим завданням національної політики партії;

3) в пережитках націоналізму серед низки народів, які зазнавали національних утисків і ще не встигли звільнитися від почуття старих національних образ. Це призводило до певної відчуженості і відсутності повної довіри до заходів, що походило від росіян. Але в деяких республіках цей «оборонний» націоналізм, що виник як реакція на великоруський шовінізм, перетворився на «наступальний», спрямований проти малих народів цих республік. Шовінізм підживлювався умовами непу та конкуренції. Тому боротьба з національними пережитками оголошувалась третім завданням партії.

Було поставлено такі завдання: формувати органи влади національних республік переважно з місцевих людей, які знають мову, побут, звичаї та культуру народів; видати спеціальні закони, які забезпечували б використання рідної мови в державних органах та всіх установах, а також закони, які переслідували б усіх порушників національних прав, особливо прав національних меншин; розширити фінансові права республік, що забезпечить можливість прояву їх власної державно-адміністративної, культурної та господарської ініціативи; здійснити практичні заходи з організації національних військових частин³⁴.

Таким чином, рішення X і XII з'їздів РКП(б), VII конференції КП(б)У заклали підґрунтя і визначили основні завдання і напрями національної політики Компартії України.

Червоний ренесанс

ВУЦВК та Раднарком УСРР оперативно відреагували на рішення партії низкою декретів. 27 липня 1923 р. РНК видала декрет «Про заходи в справі українізації шкільно-виховних і культурно-освітніх установ», згідно з яким українська мова запроваджувалася в усіх типах шкіл з визначеними термінами їх українізації. Другий декрет, ухвалений ВУЦВК і Раднаркомом УСРР 1 серпня, «Про заходи рівноправності мов і про допомогу розвитку української мови» зобов'язував запроваджувати українську мову на всіх щаблях державного

управління. Особливо підкреслювалось, що українізація не повинна здійснюватися на шкоду представникам інших народів. Основними принципами нової політики стали українізація партії, державного апарату, комсомолу, профспілок, створення української пролетарської культури, забезпечення інтересів національних меншин.

Однак всередині партії не було згоди щодо темпів українізації. Спочатку вона проводилась недостатньо рішуче через позицію першого секретаря ЦК КП(б)У Е.Й.Квірінга. Він вважав, що українізація – «довготривалий, поступовий процес», який вимагає «ще не одного п'ятиріччя»³⁵. Така позиція означала повернення до «нейтральності». Ситуація змінилась на краще з приходом на пост генерального секретаря ЦК КП(б)У Л.М.Кагановича (квітень 1925 р.). Новий лідер твердо дотримувався проголошеного курсу на українізацію, вільно володів українською мовою, вживав народні приказки, цитував Т.Шевченка.

У квітні 1925 р. ЦК КП(б)У ухвалив резолюцію про українізацію, в якій було зазначено, що «справа зміцнення союзу робітничого класу з селянством і зміцнення диктатури пролетаріату на Україні вимагає напруження ком. сил усієї партії для опанування української мови та українізації...». 30 квітня 1925 р. ВУЦВК і Раднарком УСРР ухвалили спільну постанову про заходи щодо термінового проведення повної українізації радянського апарату, а пленум ЦК КП(б)У 30 травня – резолюцію про українізацію партійного апарату і радянських установ. Було створено комісію Політбюро ЦК КП(б)У з українізації на чолі з секретарем ЦК КП(б)У В.Затонським, до складу якої увійшли відомі партійні та державні діячі Л.Каганович, В.Чубар, М.Скрипник, О.Шліхтер, М.Попов, О.Шумський та ін. Практичною реалізацією політики українізації займалися вищі органи державної влади, в першу чергу Наркомат освіти УСРР (Наркомос), який відав не лише питаннями освіти, а й розвитком науки, літератури, театру, кіно, музики, образотворчого мистецтва. Його очолювали Г.Ф.Гринько (1920–1923), О.Я.Шумський (1924–1927), М.О.Скрипник (1927–1933), В.П.Затонський (1933–1937).

IX з'їзд КП(б)У (8–12 грудня 1925 р.) «цілком схвалив енергійні заходи щодо українізації». «Партія повинна посилити роботу, – зазначалося в його резолюції, – щоб керівні партійні й радянські кадри опанували українську мову і дедалі більше зростання культурного будівництва»³⁶.

6 липня 1927 р. ВУЦВК та РНК УСРР затвердили Положення «Про забезпечення рівноправності мов та про сприяння розвитку української культури». Відповідно до нього скасовувалися всі попередні державні акти про українізацію та затверджувалися норми, що кодифікували законодавство у цій сфері. Закріплювалася рівноправність мов усіх національностей, які проживали в УСРР. Оскільки переважна більшість населення розмовляла українською мовою, то вона ставала мовою офіційних відносин, урядових актів (разом з російською), відомчих розпоряджень, діловодства тощо. Державні службовці, які не володіли українською мовою, одержали розпорядження пройти спеціальні курси.

X з'їзд КП(б)У (20–29 листопада 1927 р.) відзначив, що «переведення українізації і опанування українського культурного процесу стало справою всієї партії» і що «процес українізації, яким керує партія, став поволі охоплювати місто і пролетаріат». Курс на українізацію підтримував і новий генсек ЦК КП(б)У С.В.Косіор, який в липні 1928 р. змінив Л.М.Кагановича. Передусім він поставив завдання «посилити темп українізації», відзначаючи, що це «один із складових елементів соціалістичного будівництва»³⁷.

Душею і «мотором» українізації був М.Скрипник, який у березні 1927 р. змінив О.Шумського на посаді глави Наркомосу. Як член Політбюро ЦК КП(б)У він був тією особою, від якої залежали найважливіші рішення в ідеологічній галузі. Згідно з постановою ВУЦВК від 13 серпня 1930 р. «Про реорганізацію Народного комісаріату освіти» цьому наркомату надавалися функції керівництва не лише системою освіти, а й усією культурно-освітньою,

пропагандистською та науково-дослідною діяльністю³⁸. М.Скрипник вдало поєднував хист теоретика національного питання та організатора його практичного вирішення, користувався надзвичайно високим авторитетом, вважався одним з найбільш освічених та найобдарованіших партійних діячів³⁹. Він виступав за необхідність якнайсерйознішої науково-теоретичної розробки національного питання. Головне завдання такої роботи вбачав у тому, щоб, виходячи з лєнінових засад, розробляти національне питання «відразу в трьох напрямках, а саме – теорії національного питання, політики національного питання і національної статистики»⁴⁰.

Українізація сприяла консолідації українського народу, пошквалюванню урбанізаційних процесів, полегшувала влаштування в місті селян. Протягом 1923–1933 рр. внаслідок міграцій частка українців у Харкові зросла з 38 до 50%, у Дніпропетровську – з 16 до 48%, у Запоріжжі – з 28 до 56%. Швидко зростала питома вага українців серед робітників, студентів, державних і партійних працівників. У 1939 р. чисельність українців серед робітників становила 66,1%, службовців – 56%. Частка українців у партії зросла з 33% у 1924 р. до 49% у 1926 р., в комсомолі – з 50,9% до 67,1%. В 1930 р. українці становили: у сільрадах – 87,8%, міськрадах – 43,8%, окрвиконкомах – 58,2%, ВУЦВК – 59,5%, Раднаркомі – 65%⁴¹.

Зросла кількість україномовних газет і журналів. Було українізовано центральний орган партії – газету «Комуніст», створено популярну робітничу газету «Пролетар». Х з'їзд КП(б)У констатував, що за 10 років радянської влади українських книжок було видано майже в 4 рази більше, ніж за попередні 120 років. З 1927 по 1930 р. тираж газет збільшився з 1,1 до 3,3 млн примірників. Частка газет українською мовою зросла з 56 до 89%, україномовної книги – з 54 до 80%⁴².

Першочерговим завданням українізації була ліквідація неписьменності. Ще в 1921 р. було запроваджено обов'язкове навчання грамоти для всіх громадян. Велику роботу в цьому напрямі проводило добровільне товариство «Геть неписьменність!» на чолі з головою ВУЦВК УСРР Г.І.Петровським. Навчання в лікнепах велось рідною мовою. З 1926 по 1934 р. кількість неписьменних зменшилася з 47 до 8%, а до кінця 1930-х рр. Україна стала країною майже суцільної грамотності.

У 1922 р. було прийнято «Кодекс законів про народну освіту УСРР», а в 1924 р. – «Закон про загальне навчання на Україні», який передбачав охоплення навчанням усіх дітей віком від 8 до 11 років. Українізація зробила початкову та середню школу доступною для селянських дітей. Початкове шкільництво (з семирічкою включно) було українізовано від 80% у 1926 р. до 88,5% у 1933 р. На початку 1930-х рр. школу відвідували понад 98% дітей віком від 8 до 11 років і 85% – 12–14 років, що значно перевищувало загальносоюзні показники⁴³. Таким чином, на базі українізації сформувалися передумови для переходу до загальної середньої освіти. В 1937 р. у школах України навчалось 4,38 млн школярів, що становило 97% дітей шкільного віку⁴⁴.

В галузі середнього (фахового) шкільництва і вищих навчальних закладів українізація відбувалася повільніше. Адже на початку українізації з 5 тис. професорів українців було 0,5%. Викладали українською мовою двоє, ще 5 володіли нею⁴⁵. Натомість вже в 1929–1930 навчальному році викладання у вищій школі було українізовано на 40%. У 1929 р. у різних профшколах (індустріальних, медичних, мистецьких, сільськогосподарських) навчалось 97,5 тис. учнів, тобто вдвічі більше, ніж до революції. 54 тис. студентів навчались у 143 вишах, кількість яких зросла у 6 разів⁴⁶. Наприкінці 1930-х рр. в Україні було вже понад 100 тис. студентів.

«Ці три елементи – школа, преса й українізація пролетаріату – міцна база, що справді забезпечує в найкоротший строк нечуваний розвиток української національної формою і пролетарської змістом культури» – констатував XI з'їзд КП(б)У (5–15 червня 1930 р.)⁴⁷.

Українізація привела до розквіту національної культури, скарбницю якої збагатили нове покоління митців: письменники, поети й драматурги В.Еллан-Блакитний, А.Головко, М.Зеров, Г.Косинка, І.Кулик, М.Куліш, І.Ле, І.Микитенко, Остап Вишня, П.Панч, В.Підмогильний, М.Рильський, В.Сосюра, П.Тичина, М.Хвильовий, Ю.Яновський, режисери Л.Курбас, Г.Юра, художник М.Бойчук, композитори Г.Верьовка, Б.Лятошинський, Л.Ревуцький, кінорежисери О.Довженко, Дзига Вертов, І.Кавалерідзе, П.Чардинін та ін. Українське кіно експортувалося на Захід. В 1926 р. Україна стала другим після США кінопо-стачальником для Німеччини. У 1928 р. Всеукраїнське фотокіноуправління (ВУФКУ) випустило 36 власних кінофільмів. 1929 р. українська кінопродукція становила 40% від усієї кінопродукції СРСР. ВУФКУ прогнозувало: «Сто картин на рік, хоч би й не цілком використаних на закордонному ринкові, дадуть українській кінематографії кілька мільйонів валютою»⁴⁸.

Водночас було створено умови для національно-культурного розвитку національних меншин, подолання національної ворожнечі, відчуженості й недовіри. У резолюції Першої Всеукраїнської наради по роботі серед національних меншин (січень 1927 р.), затвердженій Президією ВУЦВК, констатувалось, що «українізація має йти рука об руку із забезпеченням прав всіх національних меншин, які населяють Україну, і сприянням їх економічному укріпленню і розвитку культури на їх мовах»⁴⁹.

У 1924 р. було утворено Автономну Молдавську Соціалістичну Радянську Республіку, 5 національних районів і 168 сільрад. В 1925 р. кількість районів збільшилась до 12, а сільрад – до 186⁵⁰. До кінця 1920-х рр. в Україні було створено 25 автономних національних районів, 954 національні сільради в місцях компактного проживання росіян, болгар, греків, євреїв і поляків. В республіці працювали сотні шкіл з російською, німецькою, польською мовами навчання. В 1927 р. виходило 147 періодичних видань мовами меншин загальним тиражем понад 1 млн примірників. Існували судові установи, що обслуговували національні меншини рідною мовою.

Правильна національна політика забезпечила успішне соціалістичне будівництво. Завідуючим відділом преси ЦК КП(б)У А.Хвиля порівнював значення українізації з соціалістичними перетвореннями в господарстві (індустриалізацією), які обидві є частинами соціалістичного будівництва Радянської України⁵¹.

Проти двох націоналізмів

На шляху проведення українізації партії довелося стикатися з багатьма труднощами і переборювати ухили в своїх лавах. Л.М.Каганович писав у спогадах: «Ми долали опір проведенню українізації великодержавних націоналістичних елементів, які виступали проти українізації. З другого боку, доводилось боротися проти націоналістичних елементів, які вимагали форсування українізації із застосуванням адміністративно-насильницьких заходів...»⁵².

Насамперед, довелося боротися з російським великодержавницьким шовінізмом, як головною небезпекою в національному питанні. Він виявлявся у применшенні значення української радянської державності, трактуванні української культури як «відсталі», «селянської»; формальному ставленні до проведення українізації, обмеженні її тільки селом; поширенні вигадок про насильницький характер українізації, начебто незрозумілу для народу «галицьку мову»⁵³. Соціальною опорою цієї течії були міська буржуазія (непмани) і деякі прошарки російської інтелігенції та спеціалістів. Великоросійські гасла були притаманні і внутріпартійній опозиції. В 1926–1927 рр. проти українізації виступали Г. Зінов'єв (твердив, що українізація «лє воду на млин петлюрівців») та Ю.Ларін⁵⁴. Доводилось долати й обивательські стереотипи, розмови, що українізація не потрібна, бо селянство розуміє російську мову, а засвоєння української культури пролетаріатом віддаляє його від братів-росіян⁵⁵.

Рішуче відкидаючи закиди щодо обмеження прав росіян, М.Скрипник зазначав: «Російська мова ні в жодному відношенні не є пригнічена у нас, на Україні. До революції була тільки російська мова пануючою мовою на Україні. Українська мова робить перші кроки, щоби здобути собі належне місце в обслуговуванні української людності. У нас російська мова є обов'язкова у всіх школах, у більшості високих шкіл виклади відбуваються російською мовою, відсоток шкіл нижчих і середніх, де викладання проводиться російською мовою, у нас значно вищий, як відсоток російської людності»⁵⁶. Палкий прибічник українізації професор-історик з Одеси М.Слабченко писав у щоденнику: «...коли руського змушують вчитись українського язика, я перший запротестую, бо не маємо права на такий вчинок. А ось, коли нашого селянина... ми не візьмемось вчити, то се буде сущим безобразієм»⁵⁷. Справді, якщо в 1926 р. 23,6% російських дітей навчалось не російською, а українською мовою, то в 1932 р. вже 91% російських дітей навчалися в російських школах та російськомовних групах змішаних шкіл. Щодо українців цей показник становив 93,8%⁵⁸.

Поряд з великоруським шовінізмом в умовах непу дістали вияв тенденції, якій партія засудила як «націонал-ухильництво». Його суть полягала у недооцінці й нерозумінні ролі робітничого класу і Комуністичної партії у розв'язанні національного питання в Україні; форсуванні українізації робітничого класу, що виливалося у вимогу примусово українізувати російських та інших робітників; уявленнях про партію як носія російського шовінізму. Хоча ця течія ніколи не мала організаційного оформлення, а її представники не належали до опозицій і не мали єдиних поглядів на національне питання, партія з величезною обережністю ставилася до небезпеки того, що французький філософ Е.Балібар назвав переростанням захисного націоналізму в імперіалістичний, загарбницький, який неминуче приховує расизм⁵⁹. У постанові червневого Пленуму ЦК КП(б)У 1926 р. зазначалось: «Український шовінізм безперечно зростає на селі коштом куркульства і зв'язаної з ним частини сільської інтелігенції... Український шовінізм зростає також і по містах коштом поки що не чисельної, але яка чимраз більше посилюється виходцями із села, української дрібної буржуазії та інтелігенції, а також коштом фахівців і службовців радянського апарату, що українізується і зв'язок якого з українською дрібною буржуазією дедалі збільшується»⁶⁰. В націонал-ухильництві було звинувачено наркома освіти О.Шумського, письменника М.Хвильового та економіста М.Волобуєва.

Інтелектуал і досвідчений партійний працівник О.Шумський був вихідцем з партії боротьбистів, який сприйняв радянську владу, віддано працював і вболівав за долю України. З його ім'ям пов'язаний перший, доволі плідний, етап українізації. У квітні 1925 р. на Пленумі ЦК КП(б)У О.Шумський виступив з доповіддю «Про українізацію». На його думку, українізація йшла повільно, гальмувалася партійною й профспілковою верхівкою. На зустрічі з Й.В.Сталіним пропонував прискорити українізацію партії та пролетаріату. Хоча нарком освіти УСРР підкреслював, що «...в поняття українізації вкладається вивчення української мови й культури, а не перетворення будь-кого в українську національність», по суті він пропонував проводити форсовану українізацію робітників-росіян.

На думку Сталіна, українізація пролетаріату мала відбуватись природним шляхом міграції українських селян до міст. Ще на X з'їзді РКП(б) він задекларував: «Село – це хранитель української мови, і вона увійде в усі українські міста як пануючий елемент»⁶¹. Після бесіди з Шумським Сталін відзначав, що нарком освіти УСРР правий, що керівництво України має бути українським, але помиляється з темпами українізації. Не можна насильно українізувати пролетаріат, насаджувати українську мову російським пролетарям. Цей процес має відбуватися поступово⁶².

На долі О.Шумського позначився й конфлікт з Л.Кагановичем, котрого нарком освіти звинувачував у нездатності налагодити організаційно-партійну роботу, критикував за адміністрування і пропонував усунути з поста генсека

ЦК КП(б)У. У цьому конфлікті О.Шумський опинився в ізоляції, через що втратив високі посади і був змушений залишити Україну.

Одним з найяскравіших літераторів доби «червоного ренесансу» був М.Хвильовий. В ході літературної дискусії про шляхи розвитку української культури він доводив, що українське мистецтво повинне позбутися провінційності й започаткувати нове велике культурне коло, якому письменник дав умовну назву «азіатський ренесанс». Виступаючи за орієнтацію української культури на західні зразки, на «психологічну Європу», в полемічному запалі він кинув гасло «Геть від Москви!», маючи на увазі відмову від літературного епігонства. Однак Й.В.Сталін побачив у цьому протиставлення української та російської культур, тобто своєрідну реанімацію «теорії боротьби двох культур». Переводячи дискусію з літературної площини в політичну, генсек ЦК ВКП(б) наголошував: «В той час як західноєвропейські пролетарі та їх комуністичні партії повні симпатій до “Москви”, до цієї цитаделі міжнародного революційного руху і лєнінізму, в той час як західноєвропейські пролетарі з захопленням дивляться на прапор, що майорить над Москвою, український комуніст Хвильовий не має сказати на користь “Москви” нічого, як тільки закликати українських діячів тікати від “Москви” якнайшвидше»⁶³. На X з'їзді КП(б)У Л.Каганович заставував М.Хвильового як прихильника реставрації буржуазного ладу. Тривале цькування письменника зрештою привело його до самогубства. Останніми словами передсмертної записки були: «Хай живе комунізм! Хай живе соціалістичне будівництво! Хай живе комуністична партія!»⁶⁴

М.Волобуєв у статті «До проблеми української економіки» на основі статистики й даних економіста В.Доброгаєва намагався довести, що СРСР продовжує в Україні стару царську колоніальну політику, і пропонував розглядати економіку СРСР як комплекс національних економік, а кожен національну економіку як певну цілісність⁶⁵. Проти М.Волобуєва виступили А.Річицький, Є.Гірчак, М.Скрипник, які поставили під сумнів його висновки. Сам М.Волобуєв засудив власні погляди, а згодом працював на радянську розвідку.

З 1933 р. «націонал-ухильництво» стає ключовим терміном в агітаційно-пропагандистській роботі, поступово відтісняючи на другий план «великоруський шовінізм». Це було пов'язано із зміцненням централізму в партії і державі, концентрацією влади в руках Й.Сталіна. В «націонал-ухильництві» були звинувачені М.Скрипник та його прихильники, яких до того ж оголосили винуватцями «кризи сільського господарства». Ключову роль у розгромі «скрипниківщини» відіграв П.Постишев, обраний у січні 1933 р. другим секретарем ЦК КП(б)У. Всі труднощі індустріалізації і колективізації він приписував «контрреволюційній» діяльності українських націоналістів, що гуртувалися навколо М.Скрипника і прикривалися його авторитетом. Ставши об'єктом несправедливого цькування і втративши посаду наркома освіти УСРР, 7 липня 1933 р. М.Скрипник з відчаєм наклав на себе руки. Посмертно його було піддано гострій критиці.

Українізація створила модерну Україну

22 листопада 1933 р. в резолюції об'єднаного пленуму ЦК і ЦКК КП(б)У український націоналізм було визнано головною небезпекою в національному питанні. У звітній доповіді на XVII з'їзді ВКП(б) (26 січня – 10 лютого 1934 р.) Й.В.Сталін говорив, що в Україні «ухил до українського націоналізму став головною небезпекою».

Було засуджено «перекося» у проведенні українізації, зокрема т. зв. «скрипниківський правопис», котрий виявився недосконалим і був відмінений, а також практику «виковування» нових слів, штучне відгородження української мови від російської, зокрема ліквідацію загальноприйнятих термінів іноземного походження, спільних з російською мовою⁶⁶.

Однак серйозною помилкою було б стверджувати, що українізація завершилась на початку 1930-х рр. «Виправляючи перекручення українізації, ми

повинні просувати вперед саму українізацію, яка є невід'ємною частиною нашого соціалістичного будівництва»⁶⁷, – стверджував секретар ЦК КП(б)У М.Попов. П.Постишев у 1934–1935 рр. постійно повторював, що погром українського націоналізму не є погромом українізації⁶⁸. Він попереджав, що «... подекуди починаються розмови, що, мовляв, закінчилась смуга українізації, намагаються ганьбити і таврувати всю ту величезну роботу над національно-культурним будівництвом, яку проробила і проводить наша партія. Ми повинні проти цих великодержавних елементів вести найбільш рішучу, невблаганну більшовицьку боротьбу»⁶⁹.

У 1935 р. розпочалась друга хвиля українізації партійного апарату. 26 лютого 1935 р. Політбюро ЦК КП(б)У прийняло постанову «Про висунення українських кадрів», а 29 серпня 1935 р. постанову «Про українізацію в областях», в якій вказувались на недоліки в проведенні українізації в деяких областях України⁷⁰. Навесні 1937 р. керівництво КП(б)У визнало свої помилки у національній політиці. На Пленумі ЦК КП(б)У П.Постишев сказав: «На мій сором, я погано знаю історію українського народу – раз, я погано знаю його культуру – два, я до цього часу не оволодів, як це вимагається від керівників, мовою українського народу – три. А ці якості – вони необхідні для кожного з нас»⁷¹.

На XIII з'їзді КП(б)У (27 травня – 3 червня 1937 р.) перший секретар ЦК КП(б)У С.Косіор говорив про продовження лінії на подальшу українізацію. В резолюції з'їзду зазначалось, «що у роботі ряду організацій КП(б)У за останній час позначилося послаблення уваги до питань національної політики партії і певне недооцінювання ваги цього питання. Це виявилось, головним чином, у недостатній ще українізації партійних, радянських і особливо профспілкових і комсомольських організацій, у недостатньому висуненні більшовицьких українських кадрів на керівну партійну, радянську, господарську і професійну роботи»⁷². Разом з тим партія засудила недооцінку значення викладання в українських школах російської мови як мови міжнародного спілкування.

Після приходу до влади в Україні М.С.Хрущова (1938 р.), а також виходу «Короткого курсу історії ВКП(б)», в якому не приділялось уваги політиці коренізації, в офіційних документах та пресі про українізацію згадувати перестали.

* * *

Політика українізації консолідувала український народ, перетворила переважно селянську масу на сучасну політичну націю з широким прошарком національної творчої та науково-технічної інтелігенції, партійної і державної номенклатури, багато представників якої, на жаль, загинули в роки репресій. Вона перетворила українську мову з мови села і художньої літератури на мову науки, індустрії, управління, посприяла розквіту української літератури, театру, кіно, гуманітарних наук. Культурна революція остаточно зламала станові бар'єри та перегородки, які стримували людські таланти, запустила «соціальні ліфти», познайомила широкі маси трудящих з досягненнями науки і мистецтва. За своїм історичним значенням українізація порівнянна з такими здобутками більшовицької партії, як індустріалізація та возз'єднання українських земель в єдиній державі.

ПРИМІТКИ:

1. Ленін В.І. Резолюція ЦК РКП(б) про радянську владу на Україні. // Повне збір. тв., т.39, с.313–314.
2. Скрипник М. Статті й промови. Т.ІІ, ч.1. Харків, 1929, с.110.
3. Ленін В.І. До питання про національну політику // Повне збір. тв., т.25, с.64.
4. Ленін В.І. Ще про «націоналізм» // Повне збір. тв., т.24, с.310.
5. Ленін В.І. До питання про національну політику // Повне збір. тв., т.25, с.64.
6. Ленін В.І. Про право націй на самовизначення // Повне збір. тв., т.25, с.247.

7. Сарбей В.Г. Національне відродження України. К., 1999, с.290.
8. Ленін В.І. Чи потрібна обов'язкова державна мова? // Повне збір. тв., т.24, с.281.
9. Волін М.С. Історія КП(б)У в стислому нарисі. Харків, 1930, с.26.
10. Драгоманов М.П. Література російська, великоруська, українська и галицька. Львів, 1874, с.14.
11. Ленін В.І. Ще про розділення шкільної справи за національностями // Повне збір. тв., т.24, с.225; Ленін В.І. Критичні замітки з національного питання // Повне збір. тв., т.24, с.128.
12. Ленін В.І. Критичні замітки з національного питання // Повне збір. тв., т.24, с.126–127.
13. Ленін В.І. Україна // Повне збір. тв., т.32, с.333–334.
14. Декреты Советской власти. М., 1957, т.1, с.40.
15. Десятый съезд РКП(б). Март 1921 года. Стенографический отчет. М., 1963, с.202–203.
16. Попов Н. Очерк истории Коммунистической партии (большевиков) Украины. Харьков, 1930, с. 155.
17. Пятаков Г. Итоги первого съезда // Комунист, 1918, 15 августа, №5.
18. Ленин В.И. Неизвестные документы // Комунист України, 1999, №2, с.58.
19. Съезды Советов Союза ССР, союзных и автономных советских социалистических республик. Сборник документов. Т.1, 1917–1922 гг. М., 1959, с. 102–104.
20. Ленін В.І. Лист до робітників і селян України з приводу перемог над Денікіним // Повне збір. тв., т.40, с.44.
21. Четверта конференція Комуністичної партії (більшовиків) України. 17–23 березня 1920 р. Стенограма. К., 2003, с.442.
22. Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф.1, оп.20, спр.159, арк.45–46.
23. Цит. за: Попов Н. Указанная работа, с.278.
24. Десятый съезд РКП(б). Март 1921 года. Стенографический отчет. М., 1963, с.603–604.
25. Комуністична партія України в резолюціях... Том перший (1918–1941), с.212.
26. Цит. за: Попов Н. Указанная работа, с.316.
27. Там само.
28. Известия ЦК КПСС, 1991, №5, с.160–161.
29. Ленін В. І. До питання про національності або про «автономізацію» // Повне збір. тв., т.45, с.340, 342.
30. Двенадцатый съезд РКП(б). 15–17 апреля 1923 г. Стенографический отчет. М., 1968. с.481.
31. Там само, с.492.
32. Там само, с.603.
33. XII съезд РКП(б). М., 1923, с.80.
34. Там само, с.82–86, 89.
35. Квірінг Е. Крутий поворот чи розгортання попередньої роботи // Червоний шлях, 1923, №4–5, с.109.
36. Волін М.С. Зазнач. праця, с.151.
37. Косіор Ст. Українізація і завдання КП(б)У // Більшовик України, 1929, №1, с.38.
38. Єфіменко Г.Г. Національно-культурна політика ВКП(б) щодо радянської України (1932–1938). К., 2001, с.143.
39. Солдатенко В. Ф. Незламний. Життя і смерть Миколи Скрипника. К., 2002, с.142; Його ж. У пошуках соціальної й національної гармонії (ескізи до історії українського комунізму). К., 2006, с.279.
40. Скрипник М. Статті й промови. Т.ІІ, ч.1, Харків, 1929, с.6.
41. Волін М.С. Зазнач. праця, с.153.
42. Резолюції та постанови XI з'їзду КП(б)У (червень 1930 р.). Харків, 1930, с.25.
43. Колесник В.Ф., Пижик А.М. Україна в 1920–1930-ті роки. К., 2010, с.149.

44. Ісаєнко Ж. Тринадцятий з'їзд КП(б)У. К., 1962, с.87.
45. Цвілюк С.А. Українізація України: Тернистий шлях національно-культурного відродження за доби сталінщини. Одеса, 2004, с.42–43.
46. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 166, оп.9, спр.66, арк.11.
47. XI з'їзд КП(б)У. Стенографічний звіт. Харків, 1930, с.738.
48. <http://www.istpravda.com.ua/short/2012/10/19/97561/>
49. Первое Всеукраинское совещание по работе среди национальных меньшинств, 8–11 января 1927 года. Стенографический отчет, резолюция, постановления и материалы ЦК НМК при ВУЦИК. Харьков, 1927, с.171.
50. Самофалов В. Дев'ятий з'їзд КП(б)У. К., 1958, с.54.
51. Хвиля А. Ясною дорогою (рік на літературному фронті). Б. м., 1927, с.80.
52. Каганович Л. Памятные записки. М., 1996, с.382.
53. Фрід Д. До питання про коріння КПУ // Більшовик України, 1927, №14, с.37.
54. Борисенко Е. Феномен советской украинизации. 1920–1930-е годы. М., 2006, с.178.
55. Лапчинський Г. Національна політика за десять років соціальної революції // Життя й революція, 1927, №5, с.249.
56. Скрипник М. Статті й промови. Т.ІІ, ч.2, Харків, 1930, с.45.
57. Заруба В.М. Михайло Слабченко в епістолярній та мемуарній спадщині (1882–1952). Дніпропетровськ, 2004, с.222.
58. Скрипник М. Нариси підсумків українізації обслуговування культурних потреб нацменшостей УРСР, зокрема російської // Солдатенко В. Ф. У пошуках соціальної й національної гармонії (ескізи до історії українського комунізму). К., 2006, с.455.
59. Балибар Э. Расизм и национализм // Балибар Э., Валлерстайн И. Раса, нация, класс: двусмысленные идентичности. М., 2003. С.48.
60. Волін М.С. Зазнач. праця, с.156.
61. Десятий съезд РКП(б). Март 1921 года. Стенографический отчет. М., 1963, с.213.
62. Сталін Й.В. Тов. Кагановичу та іншим членам ПБ ЦК КП(б)У // Твори, т.8, с.149–154.
63. Там само, с.153.
64. Овчаренко Ф.Д. Спогади. К., 2000, с.281.
65. Див.: Більшовик України, 1928, ч.2–3.
66. Шліхтер О. Боротьба проти національних ухилів на сучасному етапі. Б. м., 1933, с.39.
67. Попов М.М. За радянську Україну — невід'ємну частину СРСР. К., 1936, с.53.
68. Постышев П. П. В борьбе за ленинско-сталинскую национальную политику на Украине. К., 1935, с.104.
69. Попов М.М. За радянську Україну — невід'ємну частину СРСР. К., 1936, с.40.
70. Єфіменко Г.Г. Зазнач. праця, с.90.
71. Шаповал Ю. Україна 20–50-х років. Сторінки ненаписаної історії. К., 1993, с.206.
72. Резолюції XIII з'їзду КП(б)У на звіт ЦК КП(б)У. К., 1937, с. 7.

Украинские националисты в годы войны. Документы из архивов пяти стран

1945 год

В последний год Великой Отечественной войны украинские националисты продолжали в западных областях УССР вооруженную борьбу против Советской власти, несмотря на ее все более очевидную бесперспективность. Причем действовали они с особой жестокостью.

Например, 6 февраля 1945 года политотдел Тернопольского областного военкомата доносил политуправлению Львовского военного округа: «Бандеровские банды продолжают свою вражескую работу, направленную на срыв... мобилизации мужского населения в Красную Армию. Путем угроз, запугивания военнообязанных, их родителей и родственников под страхом смерти, поджога хозяйств бандеровцы запрещают военнообязанным являться в райвоенкоматы». Еще одна цель — «срыв мероприятий, связанных с подготовкой к весенней посевной кампании» (док. 3.133). В подтверждение приведены такие факты, как уничтожение путем поджога зданий МТС, машин и инвентаря, убийство председателя колхоза, повешение призывника «только за то, что он хотел явиться в райвоенкомат», убийство семьи председателя сельсовета — жены и двух детей, убийство бойцов истребительного батальона («3 человека расстреляли и 9 чел. зарубили топорами, раздели и бросили в ров») и т.д.

Следующий пример. Командир чоты «Серые волки» 15 ноября 1945 года сообщал о том, что «подразделение украинских повстанцев провело ликвидацию большевицкого райцентра Пробежная в Тернопольской области... Со стороны большевиков было 156 убитых и 6 раненых» (док. 3.195).

7 декабря политотдел Станиславского облвоенкомата доносил начальнику политуправления Прикарпатского военного округа Л.И.Брежневу «о террористических актах и проявлениях бандитских действий со стороны украинских националистов» на территории девяти районов области (док. 3.199). Картина такая же, как и в соседней Тернопольской области.

Согласно справке министра госбезопасности УССР С.Р.Савченко от 11 марта 1947 года, «В результате преступной деятельности оуновских банд и «боевок» СБ на территории западных областей Украины наши потери убитыми и пропавшими без вести за время с 1944 г. по 1 марта 1947 г. составляют 19 821 чел.». Подавляющее большинство потерь приходилось на 1944 и 1945 годы — 7544 и 8467 чел. соответственно. Более половины убитых и пропавших без вести являлись местными жителями — 10 487 чел. Далее идут офицеры, сержанты и рядовые Советской Армии, пограничных и внутренних войск — более 4 тыс., советско-партийный актив — 2559 чел.» (прил., док. 16).

И все же осознание бесперспективности борьбы заставило руководителей ОУН–УПА искать возможность «почетной» капитуляции. В ночь с 28 февраля на 1 марта 1945 года в расположении бандеровцев на территории Тернопольской области недалеко от дороги Львов–Золочев–Тернополь состоялась встреча двух представителей руководителя ОУН на украинских землях Романа Шухевича и двух ответственных работников НКГБ УССР.

Об этих переговорах говорится в докладной записке Н.С.Хрущева И.В.Сталину от 19 марта 1945 года (*док. 3.151*) и протоколе допроса 28 февраля 1946 года в НКГБ УССР В.(Ю.) Н.Дячука-Чижевского — бандеровского связного, которого представитель ОУН-УПА на переговорах «Тарас» подробно проинформировал об их ходе, с тем чтобы информация была устно передана Степану Бандере или, только в крайнем случае, Ярославу Стецько (*прил., док. 4*).

Представители ОУН-УПА выставили следующие условия «мирного разрешения дела»:

«1. Чтобы УССР реализовала 14 ст. Конституции, т.е. вышла из СССР.

2. Чтобы в УССР были проведены выборы в Верховный Совет с допущением других партий или беспартийных кандидатур.

3. ОУН-УПА вполне соглашаются и признают все сделанное на Украине в социальной, культурной и хозяйственной области или в области индустриализации и даже обещали от себя полную поддержку стремлениям правительства УССР в этом направлении и всеми силами включиться в дальнейшее развитие в этом направлении.

Даниленко и Головки (представители правительства УССР. — *Ред.*) ответили, что реализация 14 ст. Конституции в настоящее время является невозможной. Украина добровольно вошла в СССР и этот союз уже себя оправдал, главным образом, в дни Отечественной войны. Кроме этого, Украина является свободным государством и даже входит в состав Объединенных наций».

Любопытная деталь: «Тарас» высказал пожелание, чтобы от правительства УССР для дальнейших переговоров были делегированы академик А.А.Богомолец и писатель А.Е.Корнейчук, «как люди общеизвестные на Украине и имеющие авторитет даже среди ОУН и УПА».

По утверждению Дячука-Чижевского, через несколько недель «Тарас» получил от Даниленко письмо с предложением провести между делегатами ОУН-УПА и правительства УССР «конкретные переговоры по делу ликвидации братоубийственной борьбы». Однако такие переговоры не состоялись по вине бандеровцев и братоубийственная война продолжалась.

Если советская сторона потеряла в этой войне с 1944 по 1 марта 1947 года убитыми и пропавшими без вести 19 821 чел. в западных областях и 1 066 чел. в восточных, то за тот же период было ликвидировано 262 632 участников ОУН и УПА в западных областях и 5 337 в восточных.

В сборнике приводятся данные НКВД УССР о потерях ОУН-УПА за период с февраля 1944 года по январь 1953 года (*прил., док. 18*).

Всего за это время на территории западных областей «убито 153 223 бандита», в том числе 62 658 чел. в 1944 году и 61 313 чел. в 1945 году.

За этот же период арестовано 103 003 чел., в том числе в 1944 году — 18 732, 1945 году — 25 618, 1946 году — 13 649, 1947 году — 10 374 чел.

Массовый характер приобрело выселение «семей участников ОУН, бандитов, активных бандпособников, кулаков, неговистов и андерсовцев». Всего было выселено 65 906 семей общей численностью 203 662 человека.

За указанный период «в органы Советской власти западных областей явилось с повинной 76 672 участников ОУН, бандитов, их пособников и прочих нелегалов», в том числе в 1944 году 17 602, 1945 году — 38 205, 1950 году — 14 402 чел.

Борьба с украинскими националистическими организациями находилась под постоянным руководством ЦК КП(б)У и лично Н.С.Хрущева. Он неоднократно посещал западные области, где проводил совещания с руководителями обкомов партии, органов НКВД и НКГБ, внутренних и пограничных войск. О проделанной работе и возникающих проблемах первый секретарь ЦК КП(б)У регулярно докладывал И.В.Сталину. Из записок Н.С.Хрущева читатель узнает, что Сталин требовал от ЦК КП(б)У не только усиления борьбы с ОУН и УПА, но и поднятия уровня хозяйственного и культурного развития в западных областях УССР.

Так, в докладной записке от 14 февраля 1945 года (*док. 3.139*) Хрущев сообщил, что ЦК КП(б)У и СНК УССР, выполняя указания Сталина, приняли решение о восстановлении 29 предприятий и организации 14 новых предприятий в г.Львове и о том, что такое же решение готовится по всем западным областям. Крестьянам возвращалась земля, переданная им Советской властью в 1939–1940 годах и отобранная у них немецкими захватчиками.

В докладной записке Сталину от 16 июня 1945 года (док. 3.175) Хрущев вновь сообщает о большой работе по восстановлению и дальнейшему развитию промышленности, сельского хозяйства и культуры в западных областях. В 1944 году на эти цели было израсходовано свыше 100 млн рублей. Восстановлено и введено в действие свыше 1700 промышленных предприятий, 8 нефтепромыслов, 9 нефтеперерабатывающих заводов, 190 машинно-тракторных станций, 139 мастерских по ремонту сельхозинвентаря. Почти полностью возвращена крестьянам земля, отобранная у них немцами, к весеннему севу бедняцко-средняцким хозяйствам отпущено 540 тыс. пудов семенной ссуды. Восстановлено также значительное количество школ, вузов, техникумов, больниц, объектов жилищно-коммунального хозяйства.

Докладной запиской от 4 августа 1945 года (док. 3.183) И.В.Сталин был подробно проинформирован о том, как проходит явка с повинной «бандитов, дезертиров и уклонявшихся от призыва в Красную Армию».

В ходе борьбы с националистическими организациями допускались ошибки и злоупотребления властью, в связи с чем ЦК КП(б)У 21 марта 1945 года принял постановление «О нарушениях революционной законности в западных областях Украины». Выполняя данное решение, бюро Станиславского горкома КП(б)У вскрыло факты нарушения законности отдельными работниками областного управления НКГБ и в своем постановлении от 25 мая 1945 года дало им жесткую оценку (док. 3.170).

Инспектор ЦК ВКП(б) Н.И.Гусаров в информации о результатах проверки Украинской партийной организации от 13 июля 1946 года, направленной И.В.Сталину и другим секретарям ЦК партии (прил., док. 12), писал, что ввиду неудовлетворительного подбора работников в партийно-советские и административные органы западных областей, посылки в них политически неграмотных, зачастую непригодных и случайных людей, скомпрометированных и провалившихся на прежней работе, а также слабого контроля за их работой «в западных областях Украины имеют место многочисленные факты грубого нарушения советских законов со стороны партийных, советских и административных работников».

Приведя ряд таких фактов, инспектор ЦК ВКП(б) далее отметил, что ЦК КП(б)У не обеспечил устранения крупных недостатков в политической работе среди населения западных областей Украины, на которые указал ЦК ВКП(б) в постановлении от 27 сентября 1944 года.

Автор информации сделал вывод: «Недооценка политической работы среди населения, увлечение партийных органов администрированием, за счет ослабления политической работы, факты произвола и беззакония наносят вред делу сплочения трудящихся западных областей вокруг советской власти и партии».

Завершает книгу записка Л.П.Берии в Президиум ЦК КПСС (прил., док. 19) от 16 мая 1953 года об итогах борьбы с украинским националистическим подпольем в западных областях УССР. В ней министр внутренних дел СССР привлек внимание Президиума ЦК к тому, что «В ряде районов западных областей Украинской ССР антисоветское подполье продолжает существовать, а его банды терроризировать трудящееся население и партийно-советский актив». Были также предложены меры по нормализации обстановки.

26 мая 1953 года, рассмотрев записку Л.П.Берии, Президиум ЦК КПСС принял постановление о политическом и хозяйственном состоянии западных областей Украинской ССР, которым, в частности, потребовал от ЦК КП Украины и Совета Министров УССР «в ближайшее время добиться ликвидации в западных областях Украины буржуазно-националистического подполья» (Цит. по: Выше знамя пролетарского интернационализма! Национальный вопрос в решениях РСДРП–РСДРП(б)–РКП(б)–ВКП(б)–КПСС. 1898–1985. Псков, 2011, с.208).

И действительно, борьба бандеровцев пошла на убыль. Согласно справке МВД УССР (прил., док. 18), в 1953 г. на территории западных областей было убито 100 бандитов, в 1954 г. — 24, в 1955 г. — 13. В эти же годы арестовано, соответственно, 697, 60, 68 чел., явилось с повинной — 38, 29, 3 чел. В 1953–1955 гг. выселения семей участников ОУН и УПА не было.

Публикуемые ниже документы печатаются по тексту:

Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Документы: в 2 т. Т. 2: 1944–1945 / под ред. А.Н.Артизова. — М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2012. — 1167 с.: ил. Сохранена нумерация документов, данная в сборнике. Не приводятся имеющиеся в сборнике примечания по содержанию (научные комментарии) и биографический комментарий, содержащий краткие сведения о ряде наиболее крупных исторических, политических и административных деятелей, упоминаемых в документах.

**№ 3.133. Политдонесение начальника политотдела
Тернопольского областного военкомата Варавки начальнику
Политуправления ЛВО Смольянову «О действиях бандеровских
банд по Тернопольской области»**

6 февраля 1945 г.
Сов. секретно

Начальнику Политуправления ЛВО
Гв. полковнику тов. Смольянову

ПОЛИТДОНЕСЕНИЕ

о действиях бандеровских банд по Тернопольской области

На протяжении января месяца с.г. бандитские группы украинско-немецких националистов по-прежнему активно проявляли свои вражеские действия. Бандеровские банды продолжают свою вражескую работу, направленную на срыв мероприятий, проводимых райвоенкоматами по проведению мобилизации мужского населения в Красную армию, путем угроз, запугивания военнообязанных, их родителей и родственников под страхом смерти, поджога хозяйств, бандеровцы запрещают военнообязанным являться в райвоенкоматы.

В последнее время банды украинско-немецких националистов особенно активизировали свою враждебную работу, направленную на срыв мероприятий, связанных с подготовкой к весенней посевной компании, кроме этого банды бандеровцев направляют свою гнусную работу на срыв обучения призывников 1928 года рождения.

Привожу отдельные факты вражеских действий бандеровских банд:

В ночь с 23 января на 24 января 1945 г. банда окружила село Нижняя Лубянка Збаражского района, где размещалась одна из крупных машинно-тракторных станций области; бандиты, окружив село, перерезали связь с райцентром, вскрыли баки с горючим и облили керосином все здания МТС, машины, инвентарь и подожгли. В результате здания МТС, машины и инвентарь полностью сгорели. В ту же ночь банда зашла в село Синява тоже Збаражского района, не найдя председателя сельского совета, бандиты поймали финансового агента, отобрали 6 тыс. собранных денег и дали расписку, что «деньги приняты в фонд борьбы за независимую Украину», подпись неразборчива.

23 января с.г. ночью в селе Кубинцы Копыченского района бандиты автоматной очередью убили председателя колхоза им.Ворошилова ЧАЙКОВСКО-ГО Иосифа Тимофеевича, 1902 года рождения, беспартийный, украинец, местный житель. В этом же районе 26 января вечером банда в количестве около 100 чел. захала в село Яблунов, созвала местное население и провела 2-х часовой митинг. Выступавшие на митинге бандитские главари призывали местное население «Не выполнять заданий Советской Власти, прятать имущество, не идти в Красную Армию, бороться за свержение Советской власти», они говорили, что «Война идет к концу и Англия и США продиктуют свои условия и Украина будет самостоятельным государством».

В Шумском районе банда, проходившая через село Людовище, разбросала на селе бандитские листовки и приказы, призывающие противодействовать законам Советской власти, не выполнять задания советского правительства, в противном случае угрожают повешением и сожжением хозяйств.

25 января с.г. в селе М-Садки вышеуказанного района повешен призывник 1927 г. рождения только за то, что он хотел явиться в райвоенкомат.

17 января с.г. в 6 часов вечера банда украинско-немецких националистов окружила село Скомороши Белобожницкого района, в то время в селе находилось 20 чел. бойцов истребительного батальона. Во главе с заместителем председателя Белобожницкого райисполкома тов. КАМЕННЫМ Федором Прохоровичем группа выполняла задание по заготовке хлеба и выявлению уклоняющихся от призыва призывников 1927 года рождения. После перестрелки, когда у бойцов не хватило боеприпасов, бандитам удалось последних захватить живыми и зверски над ними поиздеваться — 3 человека расстреляли и 9 чел. зарубили топорами, раздели и бросили в ров, остальных бандиты увели с собой в лес.

1 января 1945 г. в селе Остапье Скалатецкого района бандиты убили финансового агента РОГАЛЕВСКОГО Мартына Андреевича, по национальности поляк и забрали 12 тыс. рублей денег.

5 января 1945 г. в селе Богдановка того же района бандой убит секретарь сельсовета СОЛОМАНДРА Иван, а 13 января в поселке Попловы банда убила семью председателя сельсовета ПОБЕНИНСКОГО (жена Александра Сидоровна и дочь Люба 1929 г. рождения) и одну семью повесили — КОЧЕЛУ-БУ Михайла Михайловича, его жену и сына 1927 г. рождения.

В этом же районе в селе Жеребки-Королевске 16 января 1945 г. бандиты убили лейтенанта запаса БУДИЯ Николая Николаевича, его отца Николая Никитовича, старика 74 лет, а их хозяйство сожгли.

20 января 1945 г. в поселке Таклеевке бандиты убили семью председателя сельсовета по фамилии ГНИДА, жену и 2-х детей, хозяйство его сожгли, сам тов. Гнида был уведен в бандитский штаб, а так как он по национальности украинец, ему была предложена работа в банде, но Гнида категорически отказался, тогда бандит в форме капитана раздел его и хотел повесить, Гнида, использовав момент, когда кроме указанного «капитана» около него никого не было, сильным ударом ноги сшиб бандита с ног и выбил из рук пистолет, которым тут же убил бандита и раздетым убежал в райцентр В-Борки. В данное время Гнида оказывает большую помощь органам НКВД по раскрытию и вылавливанию бандитов, так как последний знает их расположение — органами НКВД 6 бандитов уже изъято.

24 января с.г. бандеровцами убит из 36-ой комендатуры тылового оборонительного рубежа красноармеец ШЕМЧУК и тяжело ранен член ВКП(б) ст. сержант Пузанов — обстоятельства следующие:

24 января с.г. командованием 36-ой комендатуры ТОР¹ были направлены в г. Боршев Тернопольской области 4 чел. военнослужащих за сеном, среди них были члены ВКП(б) ст. сержант Пузанов И.М. и ст. сержант Сидоренко Ф.Н. и два беспартийных ст. сержант Ефимов и красноармеец Шемчук. В пути следования на Боршев в лесу за городом Тлустье их встретили 6 чел. бандеровцев в форме подполковников, майоров и лейтенантов. Последние остановили подводы и начали проверять документы, причем проверке подвергались только те, что были в военной форме, после этого бандеровцы забрали с собой и увели в свой штаб (хутор Пеньки в 7 км от гор. Тлустье) ст. сержанта Пузанова и красноармейца Шемчука, где после допроса отобрали документы и повели на расстрел, с ними было еще 10 чел. поляков — 6 мужчин и 2 женщины, при расстреле ст. сержанту ПУЗАНОВУ случайно пуля попала в рот, последний сразу же упал и притворился мертвым, после того, когда бандиты ушли с места расстрела, ПУЗАНОВ убежал лесом и вышел в г.Тлустье, где ему была оказана первая медицинская помощь.

Партбилет тов. ПУЗАНОВА № 2062922 бандеровцы забрали, в настоящее время тов. Пузанов лежит в Чертковской больнице на излечении и объяснил вышеизложенное письменно, так как разговаривать не может вследствие ранения челюстей и языка. По имеющимся данным штаб бандеровцев, о котором указал тов. ПУЗАНОВ, Борщевским РО НКВД разгромлен.

29 января 1945 г. из села Лубянки Збаражского района бандитами были уведены в лес командир взвода старший лейтенант МАЛЮГОВ Федор Филиппович (член ВКП(б), партбилет № 4910061) с двумя красноармейцами БЛАВВА Поликарп и БЕРМАШ из ремонтно-восстановительного отряда Связи, которые в данном селе работали по восстановлению телефонно-телеграфной линии, судьба последних неизвестна. Командованием РВОС приняты меры розыска результатов пока не дали.

30 января 1945 г., возвращаясь из облвоенкомата, начальник 3-й части Заложцевского РВК мл. лейтенант ШАКАЛЬ Александр Александрович (член ВЛКСМ, комсомольский билет № 8447833) — до настоящего времени в город Заложцы не явился.

Из донесения райвоенкома Збаражского РВК капитана СОКОЛОВА видно, что 31 января 1945 г. в селе Доброводы Збаражского района работником райвоенкомата ШАБРИКОВЫМ был убит бандит, у которого обнаружены комсомольский билет нр. 8447833 и удостоверение личности, принадлежащее вышеуказанному т. ШАКАЛЬ Александру Александровичу, кроме этого работниками РВК 4 бандита были захвачены в плен, последние на допросе показали, что ими убиты мл. лейтенант ШАКАЛЬ и с ним 3 бойца, фамилии бойцов пока не установлены.

Ночью с 21 на 22 января 1945 г. банда в количестве около 50 чел. ворвалась в райцентр Великий Глубочек, напала на РО НКВД с целью освободить арестованных, одновременно обстреляла здание райвоенкомата, находясь в то время дежурным по РВК член ВКП(б) нач. IV-й части капитан ФОМИЧЕВ, имея при себе ручной пулемет, мер к защите военкомата не принял, а проявил трусость и сбежал, оставив военкомат без защиты. В результате банда ворвалась в райвоенкомат, забрала ручной пулемет, пишущую машинку и чистую бумагу, подожгли столы в кабинете райвоенкома и комнату IV-й части. Секретное делопроизводство находилось в секретной комнате — сохранилось полностью.

В настоящее время по данному вопросу ведется расследование, по окончании которого донесу отдельно.

Помимо прямых террористических действий налета на населенные пункты и убийства из засад военнослужащих и представителей советских и партийных организаций — украинско-немецкие националисты направляют свои действия против польского населения, под угрозой смерти заставляют последних выезжать в Польшу.

23 января с.г. ночью банда в количестве 30 чел. явилась в село Доброводы Збаражского района, собрала польское население и предложила последнему немедленно выезжать в Польшу, банда тут же дала срок и предупредила собравшихся, что «тот, кто в ближайшее время не будет иметь удостоверения на право выезда в Польшу — его хозяйство будет сожжено, а сам будет уничтожен».

25 января с.г. бандеровская банда напала на село Майдан Копыченского района (где население преимущественно польское), бандиты сожгли это село полностью, за исключением 4-х домов, убили 26 чел. польских граждан, в том числе польского ксендза, 11 чел. ранили и скрылись в неизвестном направлении.

Райвоенкоматы совместно с РО НКВД имеющимися у них небольшими силами ведут вооруженную борьбу с бандеровцами, путем облав, прочески населенных пунктов и засад на главных направлениях, где возможно движение бандеровских банд.

24 января с.г. группа истребительного взвода Струсовского райвоенкомата под командованием лейтенанта Алланазарова устроила на окраине села Вездяны засаду бандеровцам, группа перехватила ехавших на двух подводах 5 чел. бандеровцев и обстреляла последних, в результате 4 чел. бандитов было ранено и один убит, захвачен один немецкий пулемет.

В Вешневском районе в результате проведенных мероприятий с 25 января по 28 января 1945 г. убито 7 чел. бандеровцев и 18 чел. взято плен.

В этом же районе в селе Решневка во время прочески этого села был задержан бандит — начальник СБ (службы безпеки), задержанный оказался призывником 1927 г. рождения, который ушел в банду 20 августа 1944 г., будучи ранен, прибыл в свое село на лечение, одновременно занимался вражеской работой среди населения, расклеивал бандитские листовки на зданиях села.

В Заложцевском районе силами райвоенкомата и РО НКВД убито 5 бандитов и 6 захвачено живьем.

В Коропецком районе силами райвоенкомата и РО НКВД путем устройства засад на январь месяц поймано 66 чел. участников бандеровских банд и направлено в спец. лагерь.

Ряд райвоенкомов совместно с руководством райорганизаций просят у нас помощи для уничтожения банд, облвоенкомат за отсутствием воинских частей такой помощи оказать не может.

Проводимые мероприятия органами НКВД, на основании обращения правительства УССР и ЦК КП(б)У, ощутительных результатов пока не дали.

Мужское население, которое добровольно является в райвоенкоматы, в большинстве своем представляет собой либо ограниченно годных к военной службе, либо исключенных с военного учета, явившихся в райвоенкоматы с повинной в январе месяце почти не было, если не считать отдельных случаев, что в некоторые райвоенкоматы явились единицы.

НАЧАЛЬНИК ПОЛИТОТДЕЛА
ТЕРНОПОЛЬСКОГО ОВК майор

ВАРАВКА

Резолюция: Ст. инструктору. Информация. 13.2.45^{II}.

ЦА МО РФ. Ф. 134. Оп. 13289с. Д. 490. Л. 142—145. Подлинник.

^I ТОР — тыловой оборонительный рубеж.

^{II} Подпись неразборчива.

№ 3.139. Из докладной записки Н.С.Хрущева И.В.Сталину о принятых мерах по борьбе с «украинско-немецкими националистами»

14 февраля 1945 г.
Совершенно секретно

ЦК ВКП(б) — тов. Сталину И.В.

Сообщаю о *принятых мерах по выполнению Ваших указаний о поднятии уровня хозяйственного и культурного развития в западных областях УССР и усилении борьбы с украинско-немецкими националистами*¹.

В конце декабря 1944 г. и начале января 1945 г. в западные области УССР выехали члены Совета Помощи западным областям УССР, работники ЦК КП(б)У и республиканских наркоматов для оказания практической помощи партийным организациям в проведении политической работы среди населения, а также для подготовки на месте предложений по восстановлению и развитию промышленности, сельского хозяйства и культуры.

ЦК КП(б)У и СНК УССР приняли решение о развитии республиканской и местной промышленности г. Львова, которым предусматривается восстановление 29 предприятий и организация 14 новых предприятий.

Заканчивается подготовка материалов и на днях будет принято решение о восстановлении и развитии республиканской и местной промышленности во всех западных областях УССР.

С 2-го января по 10 февраля 1945 года из восточных *областей УССР направлено в западные области 5869 человек партийных, советских и других работников. Таким образом, всего после освобождения направлено около 48 тыс. человек, из них около 22 тыс. человек членов и кандидатов ВКП(б). Сейчас отбираются и в ближайшее время будут направлены еще 4100 человек*^{II}.

[...] ЦК КП(б)У предложил обкомам и райкомам КП(б)У оказывать всяческую помощь жителям, пострадавшим от банд украинско-немецких националистов, за счет конфискации у бандитов имущества. Эту помощь районные организации будут оказывать по решению облисполкомов.

Одним из важнейших мероприятий, проводимых партийными, советскими земельными органами, является возврат земли крестьянам, переданной советской властью в 1939—1940 гг. и отобранной у них немецкими захватчиками^{III}. Такой земли подлежит возврату 566 600 гектаров. На 15 января возвращено крестьянам 287 400 гектаров или 51 %. Землю получили около 300 тысяч бедняцких хозяйств. Мы принимаем меры к тому, чтобы закончить эту работу к 1 марта с.г.

Во всех западных областях проведены областные и районные совещания крестьян, на которых были сделаны доклады об очередных задачах хозяйственного и культурного строительства и о борьбе с украинско-немецкими националистами. На этих совещаниях присутствовало 259 тысяч человек крестьян. Эти совещания дали хорошие результаты. Большинство их участников стали нашими агитаторами среди населения.

Несмотря на угрозы со стороны украинско-немецких националистов, *крестьяне некоторых сел изъявляют желание объединиться в колхозы. В настоящее время в западных областях УССР имеется уже 38 колхозов, которые объединяют 1154 крестьянских хозяйств, из них 35 колхозов в Тернопольской области. Эти артели недавно организованы и только начали вести коллективное хозяйство*^{IV}.

Мы дали указание секретарям райкомов КП(б)У оказывать содействие тем крестьянам, которые будут изъявлять желание организовывать колхозы, а также оказывать повседневную помощь организованным колхозам.

Работа среди интеллигенции. С 5 по 10 января с.г. в г. Львове проведено межобластное совещание учителей, на котором присутствовало 1100 учителей со всех районов западных областей УССР. На совещании были сделаны содержательные доклады: профессора Чавдарова «Народное просвещение в УССР» и т. Мануильского «Украинско-немецкие националисты на службе у немецкого империализма». Эти доклады произвели большое впечатление на участников совещания.

На этом совещании выступило 35 человек учителей. В работе совещания принял участие Нарком просвещения УССР т. Тычина, поэт т. Рыльский и другие украинские советские писатели.

После межобластного совещания во многих районах были проведены районные совещания учителей.

Эти совещания сыграли большую роль в объединении учительства вокруг мероприятий советской власти. В настоящее время в западных областях наблюдается усиление политической активности учителей.

К проведению политической и культурной работы среди населения, особенно в селах, широко привлекаем преподавателей вузов, писателей и других работников культурных учреждений областных центров западных областей.

[...] Усиление репрессий к главарям банд. В декабре 1944 г. в западных областях УССР начала свою работу Выездная Сессия военной коллегии Верховного Суда. * 128 руководителей банд и активных оуновцев приговорены к смертной казни через повешение. При проведении приговора в исполнение на площадях собиралось большое количество жителей городов и сел*^V. Например, в г. Станиславе собралось свыше 5 тыс., в г. Дрогобыче

присутствовало около 15 тыс. жителей города и окрестных сел. Оглашение приговора и приведение их в исполнение вызвало одобрение присутствовавших.

Подавляющее большинство населения в западных областях УССР одобряет приговоры Военной коллегии. Рабочие и крестьяне говорят о необходимости применения более строгих мер к бандитам, которые мешают мирной жизни.

Приговоры Военной коллегии отрезвляюще подействовали на многих бандитов. В районах, где проходили процессы, количество бандитских проявлений заметно уменьшилось. Арестованные участники банд показывают, что после приведения приговора в исполнение многие бандиты упали духом, так как наглядно почувствовали свою обреченность.

Усиление истребительных батальонов. Как я уже Вам ранее сообщал, *мы организовали почти во всех районах истребительные батальоны из местного населения. Участники истребительных батальонов, как правило, хорошо дерутся с бандами и, зная хорошо местные условия, помогают органам НКВД и НКГБ в ликвидации банд и оуновского подполья*^{VI}.

Силу истребительных батальонов признают сами руководители украинско-немецких националистов. В политическом отчете проводника Городецкого уездного провода ОУН «Сидора» об истребительных батальонах сказано следующее:

«В последних месяцах большевики обратили внимание на организацию местных истребительных батальонов... Они небезопасны, потому что являются организованными единицами из местных людей, которые знают местность, обстановку и людей...^{VII} «Истребительщина» есть небезопасный и хитрый большевистский способ разъединить и деморализовать украинство».

В настоящее время мы имеем в истребительных батальонах около 50 тыс. человек местных жителей. Мы думаем и в дальнейшем расширить состав истребительных батальонов. Теперь они лучше используются, больше проводят операций, преследуют банды, устраивают засады.

Кроме истребительных батальонов мы начали организовывать в селах группы самообороны также из местного населения. В селах подбираются крестьяне, которые должны нести охрану села и помогать органам НКВД в борьбе с бандами[...].

Н. Хрущев.

Помета на первом листе документа: «От т. Хрущева».

АП РФ. Ф. 3. Оп. 61. Д. 845. Л. 96-114. Подлинник; РГАСПИ. Ф. 17. Оп. 122. Д. 93. Л. 7–25. Заверенная копия^{VIII}.

^I Текст подчеркнут красным карандашом, абзац отчеркнут вертикальной чертой на полях.

^{II} Текст отчеркнут красным карандашом вертикальной чертой на полях.

^{III} Текст отчеркнут красным карандашом вертикальной чертой на полях.

^{VI} Текст отчеркнут красным карандашом вертикальной чертой на полях.

^V Текст отчеркнут красным карандашом вертикальной чертой на полях.

^{VI} Текст отчеркнут красным карандашом вертикальной чертой на полях.

^{VII} Отточие документа.

^{VIII} Документ был направлен Н.С. Хрущевым Г.М. Маленкову. На первом листе имеется резолюция Г. Маленкова «Ознакомить т.т. Шамберга и Александрова» и пометы: «Ознакомился. 17/11-1945. М. Шамберг», «Читал. Александров. 19/11-45г.».

№ 3.150. Из сообщения командующего Полицией безопасности и СД в Словакии штандартенфюрера СС Й. Витиска группенфюреру СС генерал-лейтенанту полиции Г.Мюллеру о донесении немецкого связного по поводу встречи с Р.Шухевичем и обсуждения дальнейших совместных действий УПА и вермахта против Красной Армии

г.Прессбург

15 марта 1945 г.

Командующий Полицией безопасности и СД
в Словакии
— 6 — сводка № 95/44 г.

Секретно

Главное управление имперской безопасности - IV В g -
лично в руки группенфюреру СС, генерал-лейтенанту полиции Мюллеру
Берлин

Касательно: Акция генерала В л а с о в а — урегулирование украинского вопроса

Состояние: текущее сообщение

Мой связной в УПА несколько дней назад встретился на территории Рейха с известным функционером УПА Шухевичем, который оправился от своего тяжелого ранения и сообщил связному следующее:

Известный Тарас Бульба официально по заданию немцев собрал на Украине так называемую партизанскую армию, которая провела в Галиции и дальше на востоке подрывные акции и будет воевать на манер казаков. Бульба в настоящее время находится в Берлине в отеле «Кант», Кантштрассе, 52, комната 41 под именем «майор Коненко». Он связан с одной из служб Полиции безопасности, которая находится на улице Унтер-ден-Линден, 7, комната 426, ее возглавляет штурмбанфюрер СС Шенк. Завербованные Бульбой (он же Коненко) украинцы соберутся в Берлин-Шёневайде, улица <...>¹, 208, в барачном лагере. После сбора партизанской армии Бульба предположительно поведет ее через Словакию, через советскую линию фронта в Галиции дальше в области, расположенные на востоке, чтобы, согласно указаниям верховного командования вермахта, совместно с УПА организовывать и другие, более крупные подрывные акции и акции саботажа, чем УПА самостоятельно мог предпринять до сих пор вследствие нехватки оружия и материалов. Одновременно с этой акцией УПА наконец-то получит с немецкой стороны большую поддержку в виде оружия, боеприпасов, медикаментов и т.д. УПА приветствует совместные действия с частями Бульбы. У функционера УПА Шухевича в первой половине марта в Берлине была встреча с Бульбой с целью урегулирования всех вопросов совместной деятельности УПА с бандами Бульбы. Последние будут безупречно оснащены и вооружены и будут обладать внушительной боевой мощью, так что совместно с УПА, по всем предположениям, должны добиться существенных успехов в борьбе против Советов.

Функционер бандеровец Ш у х е в и ч в настоящее время пользуется псевдонимом «Р о м а н». Перед 5 марта 1945 он выехал из Вены в Берлин специально для разговора с Бульбой. Со ссылкой на генерала Шандрука Шухевич заявил моему связному, что Ш а н д р у к уже имел беседу с рейхсминистром иностранных дел и получил от него официальное письмо, в котором сказано, что Германский рейх признает притязания украинцев на самостоятельность и готов содействовать им в их борьбе за самостоятельность Украины в отношении Советов. В качестве эквивалента этому официальному немецкому заявлению рейхсминистр иностранных дел

потребовал, чтобы и Шандрук официально выразил схожую позицию в том смысле, что украинские вооруженные силы под руководством генерала Шандрука вместе с немцами ведут борьбу против «большевиков и плутократов». Та формулировка официального заявления, которую пожелал рейхсминистр иностранных дел, а именно словосочетание «большевики и плутократы», была отклонена обоими известными украинцами, Кубийевичем¹ и Мельником, а также их сторонниками. Эти украинские круги противились тому, чтобы официально было озвучено, что Украина борется также против плутократов, то есть против западных держав. Они потребовали, чтобы официальное заявление Шандрука было сформулировано в том смысле, что украинские вооруженные силы вместе с немецким вермахтом сражаются против «большевистских плутократов». Из этой установки Кубийовича и Мельника сразу ясно, что они не хотят противопоставить украинцев западным державам. Я указываю на свое сообщение о представленном в УГОР течении, которое больше не верит в сотрудничество с Германским рейхом, во многом видит войну для Германии проигранной, поэтому стремится войти в сговор с союзниками. Представители этой позиции намерены послать украинца Ойгена Врецьону² в Швейцарию, чтобы оттуда установить связь с западными державами. Можно с уверенностью предположить, что есть взаимосвязь между поездкой Врецьоны в Швейцарию и выше прокомментированной установкой Мельника и профессора Кубийовича. Что касается поездки В р е ц ь о н ы³, отсылаю к своему сообщению от 20 февраля 1945 г. — сводка № 109/45 г.

[...] При работе с этим сообщением прошу проявить самую большую осторожность, чтобы моего связного не затребовали в УПА, так как, например, Шухевич сразу подумал бы на него, если бы ему стало известно, что немецкие инстанции знают о его беседе со связным.

Управления III и VI будут уведомлены особо.

В машинописной копии:

Отдел III⁴

лично в руки гауптштурмфюрера СС д-ра Бёрша или зам. начальника отдела

на месте

передано для ознакомления и для информации в III ведомство

Отдел IV

лично в руки штурмбанфюрера СС Дёрхаге или зам. начальника отдела

на месте

передано для ознакомления

Отдел VI

лично в руки гауптштурмфюрера СС Хейера или зам. начальника отдела

на месте

передано для ознакомления и для информации в VI ведомство

подписал д-р Витиска
штандартенфюрер СС

Архив СВР. Л. 121—124. Копия. Перевод с немецкого языка.

¹ Название улицы неразборчиво.

² Фамилия подчеркнута красными чернилами.

³ Фамилия подчеркнута красными чернилами.

⁴ Фамилия подчеркнута красными чернилами.

⁵ Текст подчеркнут красными чернилами.

№ 3.151. Из докладной записки Н.С.Хрущева И.В.Сталину о ходе борьбы с украинскими националистами

г. Москва

19 марта 1945 г.
Сов. секретно

тов. Сталину И.В.

О ходе борьбы с бандами украинско-немецких националистов с 1 февраля по 15 марта 1945 г.

[...] Растерянность и сознание бесперспективности борьбы охватывает не только рядовых участников националистических организаций и активистов среднего звена, но и руководителей ОУН.

В связи с успехами Красной Армии и в результате разгрома подавляющего большинства националистических банд и организаций, руководители ОУН—УПА вынуждены искать возможности для переговоров о капитуляции.

Недавно мы получили письмо от руководителей ОУН, в котором они просили встретиться с авторитетными представителями органов советской власти для переговоров.

С целью выяснения предложений руководителей ОУН и получения фактов для дальнейшего разложения оуновских организаций было разрешено наркому Госбезопасности УССР послать двух ответственных работников этого наркомата для встречи с представителями ОУН. Этим работникам было дано указание никаких официальных переговоров не вести, а выяснить, что хотели сообщить представители руководителей ОУН и передать им предложение сложить оружие и прекратить борьбу.

В ночь с 28 февраля на 1 марта такая встреча состоялась в одном из населенных пунктов Тернопольской области, который указали они в своем предложении. Представители ОУН своих фамилий и званий не назвали. На основании материалов, которые имеются в НКГБ на руководителей ОУН, наши товарищи утверждают, что это были дипломатический референт провода ОУН Логуш Емельян по кличке «Иванив» и политический референт ОУН он же политический руководитель УПА Бусел Яков по кличке «Галина».

Представители руководства ОУН сказали, что они с разрешения своего «провода» хотели выяснить возможность ведения официальных переговоров о капитуляции, что оуновцы «ищут брода» с тем, чтобы прекратить борьбу и перейти к нам. Наши работники им сказали, что они могут передать одно предложение: капитулировать и сложить оружие. Поскольку представители ОУН на это предложение ничего конкретного не ответили, а ограничились разговорами, в которых пытались опровергать свои связи с немцами, поэтому эти разговоры были прекращены.

Представители ОУН просили дать им возможность еще встретиться. Видимо, они хотят нас «прощупать» и выяснить возможность «почетной» капитуляции. Руководители ОУН понимают, что мы ни на какие уступки не пойдем, но очутившись в тяжелых условиях они все же решили попытаться договориться, надеясь получить хоть какие-нибудь уступки и возможность сохранить свои кадры от окончательного разгрома, имея в виду в дальнейшем перестроиться, собрать силы и при благоприятной обстановке снова начать борьбу против советской власти.

В дальнейшем мы на переговоры не пойдем, а принимаем все меры для окончательной ликвидации всех националистических организаций.

Политическая обстановка в западных областях УССР значительно улучшилась. Значительно уменьшилось количество бандпроявлений. В ряде районов крестьяне стали принимать более активное участие в общественной и

политической жизни: в работе сельсовета, кооперации, в работе культурно-просветительных организаций и в проведении всех мероприятий, советской власти. В тех районах, где банды разгромлены и в селах налажена нормальная жизнь, часть крестьян выражает пожелание объединиться в колхозы. Например, в Львовской области за последний месяц организовано 10 колхозов, в которые объединилось 357 крестьянских хозяйств. Кроме того, в селах Львовской области создано 24 инициативных группы, в которые поступило 292 заявления крестьян.

Местное население более активно включается в борьбу против украинско-немецких националистов. Кроме истребительных батальонов в селах создано свыше 2500 групп самообороны, в которых насчитывается свыше 25 тыс. местных жителей [...]

Н. Хрущев

АП РФ. Ф. 3. Оп. 61. Д. 845. Л. 117-124. Подлинник.

№ 3.154. Донесение В.С.Ряского Л.П.Берии о результатах отдельных операций по ликвидации вооруженных украинских формирований на территории Западной Украины за 10—15 марта 1945 г.

г. Львов

23 марта 1945 г.

Совершенно секретно

Из Львова
Москва, НКВД СССР — товарищу Берии

Докладываю о результатах отдельных операций, проведенных за последние дни:

1. 12 и 13 марта с.г. по данным агентуры силами оперативного состава Цуманского РО НКВД Волынской области, Деражненского РО НКВД Ровенской области и подразделениями 277-го стрелкового полка войск НКВД проведена операция по ликвидации объединившихся остатков ранее разгромленных банд — «Гамалия», «Лыса», «Далекого» и боевки СБ «Коли», входивших в состав куреня «Галайды», общей численностью до 270 человек, оперировавших на стыке 2 районов.

В ходе завязавшегося боя и дальнейшего преследования за 12 и 13 марта с.г. убито 169 бандитов, захвачено живыми 2. В числе убитых опознаны: председатель суда УПА по кличке «Эней», четовые «Дуб» и «Мороз», роевые «Береза» и «Черешня».

Взяты трофеи: пулеметов ручных — 8, автоматов — 10, револьверов и пистолетов — 4, винтовок — 53, гранат — 7, патронов — 5200 и другое военное имущество.

Наши потери: убиты один сотрудник НКВД и 2 рядовых бойца, ранено 8 бойцов.

2. За 14 марта с.г. продолжая операцию по очистке от бандэлемента населенных пунктов Осторожецкого района Ровенской области, чекистско-войсковая группа НКВД столкнулась с конной бандой «Вихря» и с личной охраной командующего группой южного УПА «Энея» неустановленной численности и завязала бой.

В ходе боя по ликвидации банды «Вихря» чекистско-войсковой группой были обнаружены 2 группы конников, руководимые бандитом «Метла». В результате боевых действий убито 67 человек. Среди которых опознаны главарь банды «Вихрь» и его заместитель «Ивась». Захвачено живыми 6 бандитов. На поле боя подобрано: гранатометов — 3, станковых пулеметов — 1, ручных пулеметов — 4, автоматов — 11, револьверов и пистолетов — 13, винтовок — 13, гранат — 12, патронов — 2300.

Наши потери: убито 2 и ранен 1 боец.

3. Ланчинским РО НКВД от агентуры были получены данные, что в селе Черный поток Печенежского района Станиславской области расположилась сотня «Вихря» численностью свыше 100 человек и закрыла все подступы к указанному выше селу.

В ночь на 10 марта с.г. опергруппа, использовав опытных проводников 87-го пограничного отряда войск НКВД Прикарпатского округа, совместно с бойцами истребительного батальона, напали внезапно на банду и завязали бой. В результате боя и преследования убито 77 и захвачено живыми 39 бандитов.

Взяты трофеи: ручных пулеметов 10, винтовок 19, пистолетов 2, гранат 39, патронов 3260.

4. 12 марта с.г. по данным агента «Белый» в селе Орешковцы Копычинского района Тернопольской области оперативным составом РО НКВД и подразделением 226-го отдельного стрелкового батальона внутренних войск НКВД проведена операция по разгрому и ликвидации Копычинского повитового провода ОУН. В результате проведенной операции из состава провода ОУН убито 11 бандитов, в числе которых опознаны руководитель Копычинского повитового провода ШУМЯК, референт пропаганды Копычинского повитового провода ОУН «Орлик», референт СБ Копычинского повитового провода «Роман» и войсковой разведчик Копычинского районного провода ОУН НИКОЛЬЧИШИН.

Изъято: станковых пулеметов — 1, автоматов — 3, винтовок — 2, револьверов — 2, гранат — 8 и различные документы.

15 марта с.г. подразделением 187-го отдельного стрелкового батальона внутренних войск НКВД совместно с оперативным составом РО НКВД во время проведения операции в Богданецком районе Тернопольской области обнаружена банда УПА неустановленной численности, с которой был завязан бой. В результате боя банда была почти полностью ликвидирована. Убито 42 и захвачено живыми 18 бандитов. На поле боя подобрано: ручных пулеметов 1, винтовок 36.

6. 14 марта с.г. оперативным составом РО НКВД и подразделением внутренних войск НКВД проведена операция по ликвидации банды «Ярко», расположившейся на территории Островского района Ровенской области. В результате проведенной операции и завязавшегося боя из состава банды убито 39 бандитов.

Взяты трофеи: ручных пулеметов 2, автоматов 2, винтовок 19, пистолетов 2, гранат 17, патронов 1650, лошадей 28, повозок 28.

НКВД УССР

Рясной

ГА РФ. Ф. Р-9401. Оп. 2. Д. 94. Л. 141-143. Копия.

**№ 3.155. Справка начальника ГУББ НКВД СССР
А.М. Леонтьева об использовании спецгрупп
в операциях против формирований УПА на территории
Ровенской области в январе — феврале 1945 г.**

23 марта 1945 г.

№ 337/6

В ноябре 1944 г. при проведении чекистско-войсковой операции в Лановецком районе Тернопольской области ранен и захвачен командир сотни УПА РОМАНЧУК, уроженец с. Шкудов Ровенской области.

В ходе следствия установлено, что РОМАНЧУК хорошо знает ряд лиц из числа руководящего состава ОУН—УПА. Исходя из этого НКВД УССР было

принято решение завербовать его и использовать в качестве командира спецгруппы под кличкой «Хмара».

Спецгруппа «Хмары» была сформирована из бывших партизан и легализованных бандитов численностью в 50 человек. Для проведения агентурной работы в группу был включен работник НКВД УССР ст. лейтенант КАЩЕЕВ. Группе была придана рация.

В январе-феврале с.г. спецгруппа «Хмары» совершила ряд рейдов по наиболее пораженному бандитизмом районам Ровенской области, за время которых проделано следующее:

В Корецком районе ликвидировала районного шефа связи «Шамгая», поддерживавшего связь между командующими группами УПА «Верещаком» и «Энеем».

В феврале в Людвипольском районе установила связь с окружным и районным проводом ОУН, сотней «Недоли» и диверсионной группой «Чумака». В результате этого группой были получены данные о подготовке бандитами налета на райцентр Березно, о чем было своевременно информировано РО НКВД.

По данным группы «Хмары» была проведена чекистско-войсковая операция, в ходе которой «Недоля», «Чумак» совместно со своей охраной в числе 14 человек ликвидированы спецгруппой.

На Витковичских хуторах Березновского района спецгруппой было разоружено и передано РО НКВД 24 участника подпольной оуновской организации, в том числе 6 руководящих районных работников. Там же группой «Хмары» ликвидирована бандгруппа численностью 15 человек. В числе убитых опознаны: областной проводник ОУН «Крылатый», проводник женской сетки «Ярина» и районный военный референт «Коля».

Всего в январе-феврале спецгруппой «Хмары» ликвидировано 54 участника ОУН-УПА, из них 30 убито, 24 захвачено живыми.

Спецгруппа потерь не имела.

Начальник Главного управления НКВД СССР
по борьбе с бандитизмом

А. Леонтьев

ГА РФ. Ф. Р-9401. Оп. 2. Д. 94. Л. 144-145. Заверенная копия.

**№ 3.170. Постановление бюро Станиславского горкома КП(б)У
«О фактах нарушения советской законности работниками областного
управления НКГБ»**

г. Станислав
Особая папка

25 мая 1945 г.
Совершенно секретно

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

Бюро Станиславского ГК КП(б)У от 25 мая 1945 г.

О фактах нарушения советской законности работниками Облуправления НКГБ

В ходе обсуждения постановления ЦК КП(б)У от 21 марта 1945 г. «О нарушениях революционной законности в западных областях Украины» в парторганизации Облуправления НКГБ были вскрыты факты нарушения советской законности отдельными работниками Облуправления НКГБ.

Как показала проверка, работники 2-го отдела Облуправления НКГБ вместо широкого разворота квалифицированной агентурной работы по вскрытию ОУНовского подполья, как об этом указывал ЦК КП(б)У, стали на путь применения извращенных и антипартийных методов в своей работе, творя по сути беззакония.

Начальник 2-го отдела член ВКП(б) МАРЧЕНКО С.П. проводил по непроверенным данным необоснованные аресты, часто не имея санкции прокуратуры. Работник аппарата член партии КАДНИКОВ явно фальсифицировал показания арестованных, на основе чего производились также незаконные аресты граждан.

Проверкой установлено, что наряду с этими фактами во 2-м отделе Облуправления НКГБ было допущено грубейшее нарушение постановления ЦК ВКП(б) и СНК СССР от 17 ноября 1938 г. «О работе органов НКВД». Вопреки этому постановлению к арестованным применялись физические методы воздействия.

Не имея достаточных разоблачительных материалов, начальник 2-го отдела МАРЧЕНКО вынуждал давать неправдивые показания у арестованных, лично избивая их.

Применения этих же методов он требовал и от своих работников. Физические методы воздействия (избиение, «конвейер») допускали работники отдела коммунисты: ПЛОХОЙ, МАКАРОВ, КОЖУХАРЬ, ПАРАСЮК, СОЛОВЬЕВ и другие.

Коммунисты отдела, зная, что эти действия противозаконны, не сочли необходимым своевременно поставить в известность о них парторганизацию.

Эти факты беззакония усугубляются тем, что часть граждан, к которым применялись побои, впоследствии из-под стражи была за невиновностью совсем освобождена.

Бюро ГК КП(б)У признает явное нарушение советской законности в аппарате Облуправления НКГБ вполне установленным и считает, что применение осужденных методов следственной работы, наряду с дискредитацией органов НКГБ, нанесло вред делу выкорчевывания остатков контрреволюционных организаций.

Указанные выше нарушения явились следствием отсутствия чувства ответственности отдельных работников Облуправления НКГБ за соблюдение советских законов, а также в результате слабой партийно-политической работы в коллективе.

Парторганизация, зная об извращениях, медлила с их расследованием и общее партсоборание Облуправления НКГБ, вынося решение по данному вопросу, не остро реагировало по отношению их виновников.

МАРЧЕНКО, являясь виновником нарушений, стал на небольшевистский путь смазывания всей серьезности допущенных политических ошибок и глубины своей вины, хотя на чекистской работе находится уже продолжительное время и за искривления уже подвергался наказанию.

Бюро ГК КП(б)У ПОСТАНОВЛЯЕТ:

1. Решение собрания парторганизации Облуправления НКГБ от 21 апреля 1945 г. в части наложения партийного взыскания на члена ВКП(б) МАРЧЕНКО ОТМЕНИТЬ.

2. За игнорирование решений ЦК ВКП(б) и ЦК КП(б)У, допущение незаконных арестов граждан, применение мер физического воздействия к арестованным и насаждение порочных методов в работе органов НКГБ МАРЧЕНКО Сергея Павловича из рядов ВКП(б) ИСКЛЮЧИТЬ. Поставить вопрос перед руководством Облуправления НКГБ о немедленном освобождении его от работы начальника 2-го отдела Облуправления с запрещением ему работать в этих органах в дальнейшем.

3. Поставить вопрос перед обкомом КП(б)У о необходимости укрепления отдельных звеньев аппарата Облуправления НКГБ достойными работниками, за счет освобождения лиц, не оправдавших доверия, допускавших разгильдяйство и элементы недисциплинированности.

4. Потребовать от каждого коммуниста, кандидата и комсомольца, работающего в органах НКВД, строжайшего соблюдения советской законности. Предложить бюро парторганизации Облуправления НКГБ вскрыть до конца все факты искривления, имевшие место в аппарате, и вести самую решительную борьбу с нарушителями советской законности, применяя к ним меры наказания, соответственно с решением ЦК КП(б)У от 21 марта 1945 г.

5. Предложить партбюро парторганизации Облуправления НКГБ, его секретарю ГУСЕВУ, резко усилить по всем линиям партийно-политическую и воспитательную работу в организации, поднять на высоту партийную дисциплину, установить регулярный созыв собраний партгрупп, общих партсобраний коллектива, ставя на их разрешение наряду с общепартийными, вопросы жизни и работы аппарата, добиться широкого разворота на собраниях критики и самокритики, провести проверку состояния партучебы и обеспечить полный охват ею коммунистов, установить систематический контроль над выполнением коммунистами поручений.

6. С особой силой заострить внимание партийной организации Облуправления НКГБ в целом и каждого коммуниста-чекиста в отдельности на усиление бдительности, разоблачение и окончательное выкорчевывание ОУНовского подполья на основе глубокой агентурной работы, беспощадной и жестокой борьбы с истинными врагами народа. На осуществление этих задач должны быть направлены: умение, способность, оперативность и гибкость работников-чекистов.

7. Для разъяснения политической сути данного решения и доведения до сознания каждого коммуниста важности решений ЦК КП(б)У «О соблюдении советской законности», а также мобилизации всего коллектива на выполнение стоящих перед ним задач, считать необходимым созвать общее закрытое собрание парторганизации НКГБ 29 мая 1945 г.

Командировать на данное собрание членов бюро ГК КП(б)У СЛОНЬ и ЛАЗУРЕНКО.

Секретарь Станиславского ГК КП(б)У

М.Слонь

РГАСПИ. Ф. 17. Оп. 42. Д. 570. Л. 55—58. Подлинник.

**№ 3.175. Из докладной записки Н.С.Хрущева И.В.Сталину
о продолжении борьбы с «украинско-немецкими националистами»
в западных областях УССР**

16 июня 1945 г.

Центральный Комитет ВКП(б) — тов. Сталину И.В.

Сообщаю Вам *о положении дел борьбы украинско-немецкими националистами в западных областях УССР*, проводимых нами мероприятий по ликвидации остатков банд УПА и оуновского подполья и сложившейся обстановки в граничащих с западными областями УССР районах Польши.

Выполняя Ваши указания об усилении борьбы с украинско-немецкими националистами, партийные организации, органы НКВД и НКГБ, внутренние и пограничные войска западных областей УССР провели значительную работу по разгрому вооруженных банд, так называемой УПА и подполья ОУН.

За время со дня освобождения западных областей УССР от немецких захватчиков до 1 июня 1945 года убито бандитов — 9275, взято в плен — 93 610 и явилось с повинной — 40 395.

За это время у бандитов захвачено: орудий — 40, минометов — 449, станковых пулеметов — 566, ручных пулеметов — 4451, автоматов и винтовок — 42 351.

В результате разгрома украинско-немецких националистических банд обстановка в западных областях УССР, по сравнению с осенью 1944 г., коренным образом изменилась к лучшему.

[...] За это же время проведена большая работа по *укреплению местных органов советской власти, по восстановлению и дальнейшему развитию промышленности, сельского хозяйства и культуры в западных областях УССР.

В 1944 г. на восстановление народного хозяйства в западных областях Украины израсходовано свыше 100 млн рублей*¹.

Восстановлено и введено в действие свыше 1700 промышленных предприятий, в том числе танкоремонтный завод, завод по изготовлению авиационных приборов, электроламповый, паровозовагоноремонтный и другие. Ряд предприятий — авиасборочный, автосборочный заводы, калийные комбинаты успешно восстанавливаются и некоторые из них в ближайшее время начнут выпускать продукцию.

В Дрогобычской области восстановлено 8 нефтепромыслов, которые дают 690 тонн нефти в сутки, и 9 нефтеперерабатывающих заводов. Организована добыча озокерита и парафина. Проводится больше работы по увеличению добычи природного газа.

В западных областях восстановлено 190 машинотракторных станций и 136 мастерских по ремонту сельскохозяйственного инвентаря. В ближайшее время дополнительно будет восстановлено еще 7 машинно-тракторных станций.

Почти полностью возвращена крестьянам земля, которая была у них отобрана немецкими захватчиками. Из 516 тыс. га, подлежащих возврату, 506 тыс. га возвращено.

Крестьянским хозяйствам в этом году оказана значительная помощь в обработке земли и в посевном материале. К весеннему севу бедняцко-середняцким хозяйствам отпущено 540 тысяч пудов семенной ссуды.

В области культуры также проделана значительная работа, восстановлены 5374 школы, где обучается 762 тыс. детей, 14 высших учебных заведений, 65 техникумов, 25 музеев, 239 библиотек, 15 театров, свыше 140 киноустановок, издается 131 газета.

Восстановлено больниц на 12 700 коек, 333 фельдшерских и акушерских пункта, 221 сельский врачебный пункт, ряд поликлиник, амбулаторий, детских яслей.

Большие работы проведены по восстановлению жилищного коммунального хозяйства. Во всех городах возобновлена работа водопроводов. Восстановлено 368 тыс. кв. метров жилой площади.

Значительно улучшилась политическая обстановка на селе. В тех районах, где банды разгромлены и налажена нормальная жизнь, усилилась тяга крестьян в колхозы^{II}.

На 1 июня с.г. в западных областях УССР организовано 108 колхозов, тогда как два месяца тому назад их было 38. Кроме того, создано 157 инициативных групп, которые объединяют около 8000 крестьянских хозяйств.

Оживилась работа сельсоветов. Количество местного населения, принимающего участие в их работе, все больше увеличивается. Так, в работе постоянно действующих комиссий при сельсоветах участвует свыше 80 тыс. человек из местного населения.

На 1945 год нами намечено ряд мероприятий по восстановлению и дальнейшему развитию народного хозяйства и культуры в западных областях УССР [...]

Секретарь ЦК КП(б)У

Н.Хрущев

Помета на первом листе документа: «От т. Хрущева».

АП РФ. Ф. 3. Оп. 61. Д. 845. ЛЛ. 130-145. Подлинник.

^I Текст отчеркнут карандашом вертикальной чертой на полях.

^{II} Текст отчеркнут карандашом вертикальной чертой на полях.

№ 3.183. Из докладной записки Н.С.Хрущева И.В.Сталину
о положении в западных областях УССР и борьбе с украинским
националистическим подпольем

4 августа 1945 г.
Совершенно секретно

Центральный комитет ВКП(б) — тов. Сталину И.В.

О положении в западных областях УССР

Выполняя Ваши указания и решения ЦК ВКП(б) и ЦК КП(б)У, парторганизации западных областей УССР, органы НКВД и НКГБ, пограничные и внутренние войска НКВД провели большую работу по разгрому вооруженных банд и подполья украинско-немецких националистов.

В результате проведения чекистско-войсковых операции, с 1 июня по 1 августа 1945 г. захвачено *6132* бандита, убито *4820 бандитов*¹.

За это же время захвачено у бандитов: минометов 5 станковых пулеметов 36, ручных пулеметов 330, автоматов и винтовок 4664.

[...] *Всего с 1 июня по 1 августа явилось с повинной: бандитов — 5117. дезертиров и уклонявшихся от призыва в Красную Армию — 11 663 чел.

Характерным является то, что, начиная с 10 июля, бандиты начали являться с повинной в составе целых бандитских групп*¹¹. Во многих случаях эти группы являются в органы НКВД с оружием и боеприпасами. Как правило, инициативу явки с повинной берут на себя рядовые бандиты, которые организывают группы по 5—10 человек и уходят из банды, несмотря на угрозы главарей. За время с 10 по 31 июля 1945 года по западным областям УССР было 113 групповых явок с повинной с общим количеством 1134 бандитов.

*Явившиеся с повинной бандиты рассказывают о том, что разложение в среде украинско-немецких националистов с каждым днем увеличивается*¹¹¹ Рядовые бандиты все больше убеждаются в лживости антисоветской пропаганды националистических активистов, осознают бессмысленность и бесперспективность борьбы против советской власти.

Явившийся с повинной в Пробежнянский РО НКВД Дрогобычской области бандит Сайко заявил:

«Бандиты сейчас уже не верят своим командирам, стремятся уйти из банды».

17 июля с.г. к начальнику Владимирецкого РО НКВД Ровенской области явился один бандит и принес письмо за подписью 6 бандитов следующего содержания:

«Прочитав обращение украинского правительства мы целиком признали свою ошибку — участие в борьбе против советской власти и с сегодняшнего дня решили полностью порвать с бандой и явиться с повинной в советские органы и сдать имеющееся у нас оружие. Просим назначить место явки».

Начальник РО НКВД назначил место и время явки. Из леса пришло 15 бандитов и сдали свое орудие.

Бывший бандит Желинский показал:

«... Моральное состояние личного состава банд весьма низкое. Бандиты в своем большинстве воевать не хотят и стараются бежать из банды. За последнее время за попытку дезертировать из банды было расстреляно 6 человек».

Явившиеся с повинной в Бобркский райотдел НКВД Львовской области 30 бандитов заявили, что «в лесу осталось из банды только 4 ватажка».

Захваченный нами надрайонный комендант «СБ» Пинчук Александр на допросе показал:

«... в нашей борьбе все пропало, людей нет. Из обслуживаемых мною 5 районов в тыловой сетке остались один районный и один подрайонный коменданты. Всякая связь между отдельными нашими организациями нарушена. В течение 4 месяцев я не получал указаний от вышестоящих руководителей. Я убедился, что борьба наша безнадежна».

На моральное разложение бандитов и оуновского подполья повлияла начавшаяся передислокация войск фронта и расквартирование их в районах западных областей^{IV}.

Вышедший с повинной бандит Львовской области Линда рассказал:

«... Большую панику на бандеровцев навело возвращение советских войск с фронта. Ходят усиленные слухи о том, что раз войска пришли домой, значит Англия и Америка воевать против СССР не будут, а войска Красной Армии не простят бандеровцам их бандитских проявлении».

Явившиеся с повинной Шевчук В., Шевчук И. и Дупак В. (Садгорский район Черновицкой области) заявили:

«Красная Армия, разгромив немецкие войска, получила большие возможности разгромить и уничтожить ОУН и УПА. Не веря больше в силу оуновского подполья и банд УПА, чувствуя близость разгрома, мы решили явиться с повинной».

Бывший участник УПА, житель Львовского района Шах рассказал:

«...Когда я находился в банде УПА, сотник “Глухой” и другие говорили, что Красная Армия в войне с Германией потеряла все свои основные силы и теперь она очень слаба. Теперь я убедился сам, судя по движению войск, что Красная Армия очень сильна. Дальнейшая борьба против советской власти бесполезна и бесцельна».

Явившиеся с повинной участники банды Стойко и Ониско — жители села Рокитное Львовского района — рассказали:

«...В связи с передвижением войск Красной Армии в банде имеется полное разложение. Многие участники банды УПА решили, явиться с повинной, в том числе явились и мы, 25 человек участников банды добровольно, так как рядовые бандиты перестали верить и питать надежду на руководителей банды. Население, на которое рассчитывали бандиты, поддержки бандитам не дает».

Окончание Великой Отечественной войны против гитлеровской Германии население западных областей УССР встретило с большей радостью и выражает единодушное отрешение как можно скорее наладить нормальную хозяйственную и культурную жизнь.

В настоящее время положение в западных областях характеризуется дальнейшим усилением политической активности населения. Крестьяне стали принимать более активное участие в проведении хозяйственных и политических мероприятий советской власти.

Большинство местного населения враждебно относится к бандам и все более активно включается в борьбу против украинско-немецких националистов. Есть много случаев, когда крестьяне отказывают бандитам в пище и ночлеге, прячут от них продовольствие и проч.

Привожу характерные примеры. В захваченном нами отчете проводника района ОУН № 37 (Волинская область) написано:

«Сильное влияние на население оказала большевистская пропаганда, которая подорвала среди населения веру в силу ОУН».

Крестьяне Селюк и Логан Яворовского района Львовской области привели из леса в райотдел НКВД своих сыновей. Последние, убедившись в том, что обращение правительства выполняется и их не репрессируют, возвратились в лес и привели с собой свою банду в количестве 14 человек.

15 июля в селе Городовичи Бобркского района Львовской области, в момент проезда оперативной группы через село, крестьянка выбежала из хаты и сказала чекистам: «Сейчас покажу, где прячутся бандиты. Хватит терпеть и бояться». Она указала три схрона, в которых было захвачено 8 бандитов. Эта же крестьянка назвала фамилии еще 20 бандитов.

В селе Красник Жабьевского района Станиславской области явился с повинной станичный УПА Юрко Инчук житель этого села. Крестьяне, увидев Ин-чука, избили его за то, что он был в банде, принуждал других идти в банду и с опозданием раскаялся.

*Из показаний задержанных и явившихся с повинной бандитов, а также агентурных данных, видно, что отъявленные главари украинских националистов

намерены не прекращать борьбу, а всеми силами стараются воспрепятствовать процессу разложения националистических организаций*^v. С этой целью они осуществляют террористические акты и распространяют всякие провокационные слухи.

В связи с продвижением частей Красной Армии с запада на восток, главари организаций украинско-немецких националистов среди местных жителей распространяют слух о том, что якобы Красная Армия отступает, так как в скором времени начнется война между Англией и СССР и в недалеком будущем Красная Армия будет отступать с территории Западной Украины.

В селе Печоры Станиславского сельского района 19 июля бандиты окружили село, согнали крестьян на собрание, где заявили: Держитесь. Скоро Советы отсюда уйдут. Америка и Англия нам дадут «незалежну Украину». Кто пойдет против нас — повесим. Весь хлеб прячьте в ямы, не давайте советам».

Ряд главарей банд, понимая безвыходность своего положения, кончает жизнь самоубийством.

* * *

*16 июля с.г. в г. Львове я провел совещание первых секретарей обкомов КП(б)У, начальников областных управлений НКВД и НКГБ, начальников внутренних и пограничных войск НКВД, на котором были заслушаны сообщения о ходе борьбы с националистическими бандами и даны практические указания по окончательному разгрому остатков банд украинско-немецких националистов.

24 июля 1945 года ЦК КП(б)У принял специальное решение «О ликвидации остатков банд украинско-немецких националистов в западных областях УССР»^{*vi}.

В этом решении поставлен ряд конкретных задач перед партийными организациями, органами НКВД и НКГБ в деле окончательной ликвидации остатков банд и подполья украинско-немецких националистов.

Для уничтожения оставшихся банд, бандбоек и групп СБ предложено создать специальные войсковые группы, во главе которых поставить лучших командиров и политработников. Перед каждой такой группой будут поставлены конкретные задачи преследовать банду независимо от того, в какие районы и области она будет двигаться и в течение определенного срока ликвидировать эту банду.

В связи с тем, что главари банд украинско-немецких националистов рассредоточили банды на мелкие группы и дали им задания вести подпольную анти-советскую работу, осуществлять террористические акты и диверсии, мы принимаем меры, чтобы значительно расширить сеть нашей агентуры и добиться коренного улучшения качества ее работы.

ЦК КП(б)У потребовал от обкомов и райкомов КП(б)У усилить борьбу против польских националистов и других враждебных элементов.

Кроме того, даны указания партийным и советским органам глубже заняться вопросами хозяйственного и культурного строительства, укрепления органов советской власти на местах, улучшения работы по воспитанию местных кадров и более смелого их выдвижения на руководящую работу.

Секретарь ЦК КП(б)У

Н.Хрущев

Помета карандашом на первом листе документа: От тов. Хрущева.

АП РФ. Ф. 3. Оп. 61. Д. 845. Л. 146-155. Подлинник; РГАСПИ. Ф. 82. Оп. 2. Д. 897. Л. 106—115. Заверенная копия^{vii}.

ⁱ Текст подчеркнут карандашом. Абзац отчеркнут вертикальной чертой на полях.

ⁱⁱ Текст отчеркнут карандашом вертикальной чертой на полях.

ⁱⁱⁱ Текст отчеркнут карандашом вертикальной чертой на полях.

^{iv} Текст отчеркнут карандашом вертикальной чертой на полях.

^v Текст отчеркнут карандашом вертикальной чертой на полях.

^{vi} Текст отчеркнут вертикальной чертой на полях.

^{vii} Документ был направлен Н.С.Хрущевым В.М.Молотову.

**№ 3.195. Донесение руководителя чоты «Серые волки» Святослава
о нападении на райцентр Пробежная**

15 ноября 1945 г.

Экстренное донесение

По делу акции, проведенной
в большевицком райцентре Пробежной,
под командованием командира
Святослава (чота «Серые Волки»)

13 ноября 1945 г., в 18 часов подразделение украинских повстанцев провело ликвидацию большевицкого райцентра Пробежной в Тернопольской области.

По условному сигналу окружив город, все как один бросились выполнять заранее намеченные цели. Началась стрельба, так как некоторые объекты пришлось брать силой. По ударным напором повстанцев уничтожено 10 зданий — производственных помещений: тюрьмы, НКВД, НКГБ, военкомата, помещений для перебежчиков, базы Райпотребсоюза, почты, клуба-кино, и частный дом, заселенный НКВДистами. Из тюрьмы выпущено 40 заключенных, которые со слезами на глазах искренне благодарили повстанцев за свое освобождение от НКВДистских издевательств и долгих сроков ссылки в Сибирь, на Соловки или изнурительной работы в голодном большевицком застенке вплоть до медленной и мучительной смерти. В стенах НКВД—НКГБ изъяли часть правительственных бумаг, остальные сгорели. С райбазы забрали часть мануфактуры, сахара, мыла и т.д. и погрузили на приготовленные для этого возы. Во всех остальных правительственных зданиях сгорели все документы и распоряжения.

Средств большевики начисляют 450 тыс. рублей.

Со стороны большевиков было 156 убитых и 6 раненых. У убитых забрали оружие. Среди убитых были следователи и большевицкие чиновники — нач. НКГБ, командир отряда, нач. ОБВ, секретарь НКВД, капитан НКВД, председатель сельсовета — известный беспощадный агент НКВД и другие НКВДисты, НКГБисты, предатели и т.д. Население Пробежной говорит, что большевиков погибло больше, однако они это держат в тайне.

За время двухчасовой акции пропагандист при свете горящих зданий писал на стене соседних домов антибольшевицкие лозунги. По условному сигналу, поданному командиром группы, повстанцы, забрав с собой одного легко раненого бойца, покинули охваченный огнем город, где за преступления, сотворенные над живым организмом — украинским народом, горели в огне захваченные сталинские сатрапы — кровососы, известные всему району и окрестностям.

Ставка, дня 15 ноября 1945 г.

ГДА СБ України. Ф. 13. Спр. 376. Т. 66. Арк. 92. Копия. Перевод с украинского.

**№ 3.199. Политдонесение начальника политотдела
Станиславского ОВК Сигульева и врио начальника отдела Всеобуча
Иванникова начальнику Отдела мобилизации и укомплектования штаба
и начальнику Политуправления ПрикВО Л.И.Брежневу
о вооруженных нападениях украинских националистов и терактах
против гражданских лиц на территории области**

г. Станислав

7 декабря 1945 г.
СОВ. СЕКРЕТНО

ДОНЕСЕНИЕ

О террористических актах и проявлениях бандитских действий со стороны
украинских националистов

Доношу, что за время с 7 ноября по 30 ноября в Станиславской области имело место проявлений террористических актов и бандитских действий со стороны Украинских националистов в следующих районах:

1. БОГОРОДЧАНСКИЙ РАЙОН

В ночь на 8 ноября 1945 г. банда в неизвестном количестве сожгла 50 кубометров досок и заминировала машинное отделение лесозавода. В 600 метрах от лесозавода находилась засада воинской части, которая открыла огонь по банде, в результате чего банда отошла в направлении Черного леса, не успев взорвать завод.

За последнее время бандиты усилили агитацию против Советской власти и выборов, расклеивают контрреволюционные листовки.

II. КАЛУШСКИЙ РАЙОН

В селе Сивка-Калушская бандиты сожгли оборудование клуба и забрали председателя сельсовета.

На территории района оперируют боевки «Морозенко», «Зуб», «Галайда», «Хмара» и «Быстрого».

Бандиты занимаются сбором продуктов и обмундирования путем ограбления жителей.

III. КОСОВСКИЙ РАЙОН

7 и 8 ноября с.г. в селе Снидавка-Речна бандиты согнали жителей села на площадь, где проводили антисоветскую агитацию.

12 ноября с.г. в с. Пистень были убиты 5 человек бойцов и капитан, ехавшие в г. Косов на автомашине.

IV. КУТСКИЙ РАЙОН

9 ноября 1945 г. банда напала на село Рожен-Великий — разграбила сельсовет и убили председателя сельсовета.

13 ноября 1945 г. ночью банда напала на здание сельсовета, которое охраняли истребители, 2 истребителя вместе с оружием ушли в банду.

13 ноября 1945 г. в с. Тюдив банда обстреляла группу сопровождавших арестованных, в результате чего был убит один боец-истребитель, 4 арестованным удалось бежать.

V. КОРШЕВСКИЙ РАЙОН

В ночь на 19 ноября 1945 г. в с. Казанов (0,5 км от райцентра) бандиты убили в квартире жену и мужа из граждан села за лояльное отношение к органам Советской власти.

VI. ЛИСЕЦКИЙ РАЙОН

3 ноября с.г. в с. Тысменчаны в 14.00 бандиты увели 2-го секретаря РК КП(б)У тов. Николаенко.

VII. ОТЫНЯНСКИЙ РАЙОН

В ночь на 8 ноября в селе Озыряны бандиты убили 6 чел. самоохраны села.

В ночь на 21 ноября 1945 г. в с. Новые Кривотулы убили учительницу.

Ночью 24 ноября 1945 г. в с. Грушка повесили председателя и секретаря сельсовета.

В 23.35 25 ноября с.г. банда численностью в 350 чел. окружила райцентр и повела наступление.

В результате наступления банда заняла ж.д. станцию, сняла телефонные аппараты, ограбили магазин, а затем забросали гранатами. Сожгла несколько построек, но встретив ответный огонь, организованный со стороны местного гарнизона, НКВД и райвоенкомата, в центр района не вступили.

На помощь подошел бронепоезд из Коломыи и банда отошла. С нашей стороны убит начальник 1-й части РВК ст. лейтенант Радионов. Бандиты потеряли 4 убитыми и 2-х ранеными. Части РККА и внутренних войск НКВД по следам стали преследовать банду. По пути преследования было убито 18 бандитов.

VIII. ПЕРЕГИНСКИЙ РАЙОН

24 ноября 1945 г. в райцентре убили одного работника райздравотдела — бывшего участника банды, ранее явившегося по обращению правительства.

IX. РОГАТИНСКИЙ РАЙОН

22 ноября 1945 г. в селе Пидкамень группа бандитов обстреляла бойцов, работавших по восстановлению связи, в результате чего убит сержант и два солдата тяжело ранены.

24 ноября 1945 г. в селе Чесники группа бандитов в количестве 35 чел. разоружила лейтенанта в 4-х солдат, одного из солдат убили, а грузовую автомашину сожгли.

С 20 по 29 ноября 1945 г. в семи сельских советах бандиты уничтожили списки избирателей и другие документы.

29 ноября 1945 г. в с. Пуков бандиты убили одного сержанта и ранили 2-х солдат из группы лесорубов и сожгли 2 автомашины.

СТАНИСЛАВСКИЙ ОБЛВОЕНКОМ
ПОЛКОВНИК —

СИГУЛЬБЕВ

Вр. НАЧ ОТДЕЛА ВСЕОБУЧ ОВК
МАЙОР —

ИВАННИКОВ

ЦА МОРФ. Ф. 141. Оп. 244822. Д. 13. Л. 238—240. Подлинник.

№ 4. Протокол допроса В.Н.Дячук-Чижевского о фактах переговоров представителя центрального провода ОУН «Тараса» с представителями правительства Советской Украины в феврале 1945 г.

28 февраля 1946 г.

СОБСТВЕННОРУЧНЫЕ ПОКАЗАНИЯ
арестованного ДЯЧУК Василия (Юрия) Николаевича от 28 февраля 1946 г.

Перевод с украинского

Мой разговор с «Тарасом» о переговорах с правительством Советской Украины по делу прекращения борьбы УПА.

Этот разговор велся в то время, когда «Тарас» рассказывал о борьбе УПА и ОУН.

Он характеризовал эту борьбу, как очень кровавую, влекущую за собой очень много жертв. Худшее «Тарас» видел в том, что наибольшее жертв несет украинский народ, во имя которого УПА и ОУН ведет эту борьбу. Он, как член «провода» ОУН, не раз задумывался над тем, как бы изменить формы борьбы, чтобы было меньше жертв или вообще прекратить эту борьбу. Изменить формы борьбы нет возможности. УПА и ОУН поставлены в такие условия, что воевать должны.

Уже в конце 1944 г. у «Тараса» зародилась идея окончить борьбу мирным путем, идя на переговоры с правительством Советской Украины. По этому вопросу он договорился с руководителем ОУН на украинских землях Романом ШУХЕВИЧЕМ, от которого получил согласие на изыскание связей с правительственными кругами Советской Украины. Такую связь нашел через украинцев, проживающих и работающих во Львове.

Произошло это, когда правительственные советские круги также искали в то же самое время связи с кругами ОУН.

Встреча состоялась в конце февраля или в марте 1945 г. (дату точно не помню) на территории Тернопольской области недалеко от дороги Львов —

Золочев — Тернополь. Были обусловлены специальные сигналы, у дороги ждали посланные «Тарасом» люди, чтобы отвести делегатов Советского Правительства в дом, где ждали их «Тарас» и БУДЯК.

От правительства Украины на встречу приехали: уполномоченный по делам церкви во Львове ДАНИЛЕНКО и писатель ГОЛОВКО. При встрече ДАНИЛЕНКО и ГОЛОВКО представились уполномоченными для таких переговоров. Они также имели письмо из НКГБ, которым им разрешалось пребывание между «бандеровцами».

«Тарас» и БУДЯК представились как члены ОУН, желающие мирного разрешения дела, и которые хотят искать путей такого разрешения. О том, что они являются членами «провода» ОУН, они не говорили. Разговоры длились почти целую ночь. В самом начале ДАНИЛЕНКО заявил, что они присланы правительством, чтобы как-то договориться, чтобы даром не проливалась народная кровь. «Тарас» и БУДЯК высказали свою точку зрения по делу и выставили такие условия соглашения:

1. Чтобы УССР реализовала 14 ст. Конституции, т.е. вышла из СССР.
2. Чтобы в УССР были проведены выборы в Верховный Совет с допуском других партий или беспартийных кандидатур.
3. ОУН—УПА вполне соглашаются и признают всё сделанное на Украине в социальной, культурной и хозяйственной области или в области индустриализации и даже обещали от себя полную поддержку стремлениям правительства УССР в этом направлении и всем силам включиться в дальнейшее развитие Украины в этом направлении.

ДАНИЛЕНКО и ГОЛОВКО ответили, что реализация 14 ст. Конституции в настоящее время является невозможной. Украина добровольно вошла в СССР и этот союз уже себя оправдал, главным образом, в дни Отечественной войны. Кроме этого Украина является свободным государством и даже входит в состав Объединенных наций.

Как проходил разговор, они доложат правительству УССР, а оттуда уже дадут ответ, как будут вестись переговоры дальше. «Тарас» и БУДЯК заявили также, что они трактуют этот первый разговор, как вступительный, за которым должны идти дальнейшие переговоры уже с уполномоченными представителями с обеих сторон. Между прочим «Тарас» высказал пожелание, чтобы от правительства УССР для переговоров были делегированы Александр Александрович БОГОМОЛЕЦ и КОРНЕЙЧУК, как люди общеизвестные на Украине и имеющие авторитет даже среди ОУН и УПА.

ДАНИЛЕНКО и ГОЛОВКО со своей стороны высказали мысль, чтобы следующий раз на переговоры со стороны «УПА» были делегированы люди или общеизвестные своими именами или уполномоченные общеизвестными руководящими лицами организации, а не люди, скрывающиеся под какими-то неизвестными псевдонимами».

ДАНИЛЕНКО обещал известить «Тараса» и БУДЯКА об ответе правительства УССР по этим первым переговорам.

«Тарас» и ДАНИЛЕНКО договорились, каким способом будут согласовывать и по какому адресу должен «Тарас» писать по этому делу в будущем.

После нескольких недель «Тарас» получил от ДАНИЛЕНКО письмо, в котором он извещал о том, что разговор доложен правительству УССР. В письме указывалось, что дело выделения делегатов принадлежит правительству УССР. Дальше говорилось, что пусть уполномоченные делегаты ОУН—УПА приходят на конкретные переговоры по делу ликвидации братоубийственной борьбы. Местом переговоров может быть Киев или какой-либо областной центр.

«Тарас» искал людей, которые бы согласились на такие переговоры. Между прочим имел в виду ГАСИНА Александра. Однако никто не хотел согласиться выехать на эти переговоры в лес или какой-либо областной центр, боясь ареста.

Одновременно события пошли своим чередом. Закончилась война. «Тарас» решил с этим делом ждать до установления связи со Степаном Бандерой, как руководителем всей организации.

Он думает, что такие переговоры нужно вести дальше, однако не хочет брать на себя ответственность за них, тем более, что теперь организация это не только те, что находятся в краю, но большинство руководителей находятся за кордоном. Поэтому, чтобы продолжать вести переговоры, он должен был бы иметь разрешение от Степана Бандеры, а еще лучше было бы, чтобы Степан Бандера выслал от себя делегата, а второго человека для переговоров выделит край. «Тарас» думает продолжать переговоры, так как считает, что каким-то образом борьбу нужно ликвидировать, ибо ее наиболее чувствует украинский народ. О возможностях и способах ликвидации борьбы я уже указал в показаниях. Если Степан Бандера не согласен на переговоры, то пусть даст ответ и укажет возможности иного выхода, а если согласен, то пусть присылает полномочия или делегата.

Он все это передал мною, считая, что я быстро доберусь до Степана Бандеры. Все это я должен был передать устно, потому что, если С.Бандера не даст своего согласия на продолжение переговоров, то чтобы никто из членов организации не узнал об этих переговорах. Как сказал «Тарас», он не хочет, чтобы его считали изменником или что ему надоело уже сидеть в лесу, а хочет хорошей жизни. Писать также не хотел, чтобы это не попало в посторонние руки. Меня обязал никому, кроме С. Бандеры, об этих делах не говорить, и только в крайнем случае, если со С. Бандерой встреча вообще невозможна, Ярославу Стецько.

Перевел

Дьячук Василий Юрий
Иванов

ГДА СБ України. Ф. 6. Спр. 33286 фп. Т. 1. Арк. 77-84. Подлинник.

¹ Вписано чернилами поверх зачеркнутого «ствен».

**№ 12. Из информации инспектора ЦК ВКП(б) Н.И. Гусарова
о результатах проверки Украинской партийной организации
и выявлении ряда серьезных недостатков в ее работе**

13 июля 1946 г.

Секретарям ЦК ВКП(б)

товарищу СТАЛИНУ И.В.
товарищу ЖДАНОВУ А.А.
товарищу КУЗНЕЦОВУ А.А.
товарищу ПАТОЛИЧЕВУ Н.С.
товарищу ПОПОВУ Г.М.

В связи с проверкой украинской партийной организации по вопросу подбора, распределения и подготовки руководящих партийных и советских кадров, выявлен ряд серьезных недостатков в работе Украинской парторганизации и по другим вопросам, о которых считаю необходимым доложить ЦК ВКП(б).

[...]¹

II. О ПОЛОЖЕНИИ ДЕЛ В ЗАПАДНЫХ ОБЛАСТЯХ УССР

Ввиду неудовлетворительного подбора работников в партийно-советские и административные органы западных областей, посылки в них политически неграмотных, зачастую непригодных и случайных людей, скомпрометированных

и провалившихся на прежней работе, а также слабого контроля за их работой *в западных областях Украины имеют место многочисленные факты грубого нарушения советских законов со стороны партийных, советских и административных работников. Установлено много случаев необоснованных арестов граждан органами МВД и МГБ. Только органами МВД УССР в течение 5 месяцев 1946 г. по семи западным областям было задержано по подозрению в бандитизме 13362 человека, из них 5227 человека или 39% освобождено, причем большинство их содержалось под стражей длительное время^{II}. Например, в течение первого квартала 1946 г. органами МВД и МГБ Станиславской области задержано 3892 человека, из них 2022 или 52% были освобождены, как незаконно задержанные. Из числа необоснованно задержанных находились под стражей от 5 дней до одного месяца 1142 человека и свыше месяца 136 человек. На 1 апреля сего года по 26 районам этой области 1146 арестованных содержались под стражей без санкции прокурора, в том числе от 5 дней до одного месяца 758 человек и свыше месяца 139 человек. При проверке камеры предварительного заключения Львовского райотдела МВД Львовской области 22 февраля 1946 г. было установлено, что из 165 задержанных 154 человека содержались под стражей (до месяца) неосновательно, без санкции прокурора и без вызова на допрос. Повторной проверкой 18 апреля сего года было выявлено в этом райотделе более 50 человек, содержащихся под стражей без санкции прокурора^{III}.

*Установлены также факты самочинных расстрелов, избиения арестованных при допросах и мародерства^{IV}. Начальник Управления МВД Черновицкой области Руденко в 1945 г. дал указание своим подчиненным о физическом уничтожении без суда бывших участников ОУН и УПА, явившихся с повинной в органы Советской власти. На основании этих указаний в Черновицком районе было уничтожено 13 человек. В октябре — ноябре 1945 г. начальник Яблоновского райотдела МГБ Станиславской области Диденко и старший оперуполномоченный Картавец путем избиения арестованных во время следствия *сфальсифицировали дело по обвинению^V в принадлежности к молодежной запасной сотне УПА 56 человек. Впоследствии они были освобождены как незаконно арестованные. Под арестом они находились от 3-х до 7-ми месяцев.

Оперативной группой Золотниковского района МГБ Тернопольской области 16 февраля 1945 г. в селе Россохвец было задержано 14 человек. Присутствовавший при этой операции *секретарь райкома партии Холявка дал распоряжение отобрать из числа задержанных пять человек для расстрела. Расстрел производился около сельсовета, трупы расстрелянных были оставлены там же. Остальные задержанные после проверки были отпущены, а часть из них была зачислена в истребительный батальон. Начальник райотдела МГБ Щербань с целью скрытия преступных действия Холявки составил фиктивный акт о том, что пять человек расстрелянных якобы были убиты при ликвидации убежища бандитов. Тернопольский обком партии больше года не давал привлекать к уголовной ответственности преступника Холявку.

*Начальник отделения Глинянского райотдела МВД Львовской области Матюхин П.Е. в феврале сего года, допрашивая Михальскую Е.Г., изнасиловал и зверски избил ее. Просидев под арестом с 27 января по 18 февраля сего года Михальская из-под стражи была освобождена, как неосновательно задержанная. Матюхиным также были изнасилованы незаконно арестованные четыре девушки: Пастернак, Костив, Прокира и Степанова. После учиненного над ними насилия и издевательства они были освобождены^{VI}.

Начальник отделения Березновского райотдела МВД Ровенской области Шапранцев в селе Ятковичи в марте месяце 1946 г. созвал собрание граждан для организации группы самозащиты. Гражданин этого села Воробей на собрание не пришел. Шапранцев, разыскав гражданина Воробей, самочинно расстрелял его. Шапранцев за расстрел человека подвергнут аресту на 30 суток.

Оперуполномоченный Винниковского райотдела МВД Львовской области Харитонов 6 марта 1946 г. арестовал гражданина села Черопино Муцак В.И.,

которого по дороге расстрелял. Оставшись безнаказанным, Харитонов 27 марта 1946 г. арестовал гражданку Дырда А.М. жительницу села Шоломия, которую по дороге избивал и затем расстрелял. В тот же день Харитонов арестовал и расстрелял продавщицу магазина гражданку Штавра Анну. Харитонов до сих пор суду не предан.

Начальник отделения Богородчанского райотдела МВД Станиславской области Беспалов М.Д. и оперуполномоченный Борисов И.З. в феврале сего года незаконно арестовали гражданок Снитько Марию и Фанегу Прасковью. Во время допроса избивали их, а затем посадили в холодное помещение. После освобождения из-под ареста Снитько от побоев умерла. Труп Снитько в течение 2-х дней находился в ее квартире, *куда приходили крестьяне и возмущались расправой, учиненной над ней в райотделе МВД*^{VII}.

Нарушения советской законности имеют место и со стороны местных партийных, советских работников, военнослужащих и бойцов истребительных батальонов. По Станиславской области из 244 случаев нарушений советской законности, учтенных областной прокуратурой в 1945—1946 гг., 4 случая были совершены партработниками, 30 случаев — советскими работниками, 50 случаев бойцами истребительных батальонов и 49 случаев военнослужащими. По Тернопольской области за 3 месяца (февраль — апрель 1946 г.) привлечено к уголовной ответственности за грубейшее беззаконие 50 человек, из них: 35 советских работников, 13 сотрудников МГБ и МВД и двое военнослужащих.

Заслуживает серьезного внимания вопрос об истребительных батальонах в западных областях, созданных в 1944 г. для борьбы с бандитизмом. К началу 1946 г. число бойцов истребительных батальонов составляло свыше 65 тыс. человек. Политическая работа в этих батальонах проводилась неудовлетворительно. Состав батальонов оказался засоренным людьми, которые сами поддерживали связь с бандитами. В результате имели место многочисленные случаи разоружения батальонов и сдачи оружия бандитам. В Станиславской области батальонов и захвачено 605 единиц оружия. При разоружении этих батальонов только в трех случаях было оказано сопротивление бандитам. В связи с этим в апреле — мае 1946 г. была проведена проверка (чистка) личного состава истребительных батальонов. При проверке исключено из батальонов по всем западным областям 486 человек. Но и после этой чистки в ряде областей были случаи сдачи оружия бандитам. В Тернопольской области 13 мая сего года бандитами разоружены два батальона.

Следует отметить, что за 1945 г. и 5 месяцев 1946 г. в западных областях Украинской ССР изъято 156 663 участника банд и антисоветских организаций. По данным МВД УССР на 1 июня 1946 г. осталось 126 банд с числом участников 1204 и 290 антисоветских организаций, в которых учтено 2579 человек^{VIII}.

При сложившейся обстановке борьбы с остатками бандитизма нет необходимости иметь 52 тыс. вооруженных бойцов истребительных батальонов, тем более, как показал опыт, будучи оторваны от производительного труда, не имея материального обеспечения в истребительных батальонах, некоторые из них переходят на нелегальное положение или, бросая оружие, устраиваются на работу, а часть бойцов занимается мародерством, грабежом и убийствами.

Допускаемые факты произвола и беззакония осложняют остановку не селе и ликвидацию бандитизма, широко используются украинско-немецкими националистами в антисоветской агитации и наносят вред делу сплочения основной массы крестьян, бедняков и середняков на борьбу с кулацко-националистическими бандами.

Остатки украинско-националистических банд в последнее время активизировали свою подрывную деятельность. Если в первом квартале сего года было 297 бандитских проявлений и убито бандитами 324 человека, то во втором квартале совершено 533 бандитских проявлений и убито 745 человек. Кулацко-националистические элементы отравляют население своей лживой пропагандой. Крестьяне многих сел живут слухами и провокационными измышлениями по международным и внутривластным вопросам, а руководящие партийные

и советские работники весьма редко выступают с докладами на международные и внутривластные темы среди населения. Если и выступают, то, главным образом, с докладами по текущим хозяйственным кампаниям (молокопоставки, дорожное строительство, лесозаготовки и т.д.). Например, в Станиславской области даже в период подготовки выборов в Верховный Совет СССР половина руководящих работников (18 человек), состоящих в группе докладчиков обкома партии, не выступали ни разу с докладами среди населения.

Отдаленные села и поселки Тернопольской области почти целиком находятся под влиянием пропаганды националистов, так как туда не выезжают партийно-советские работники для проведения политической работы.

В Дрогобычской области партийно-советские работники большинство сел считают «бандитскими», а потому появляются в них весьма редко, на короткое время и только для того, чтобы отдать распоряжение о выполнении очередных хозяйственных задач. Тогда как на самом деле в большинстве сел бандитов нет и там можно проводить массово-политическую работу.

ЦК КП(б)У не обеспечил устранения крупных недостатков в политической работе среди населения западных областей Украины, отмеченных постановлением ЦК ВКП(б) от 27 сентября 1944 г., и не принял необходимых мер по усилению политической работы партийных организаций этих областей среди населения. Больше того, ЦК КП(б)У своим постановлением от 27 ноября 1945 г. «О дополнительных мерах борьбы с украинско-немецкими националистами в западных областях УССР» ориентировал партийные организации на активное непосредственное участие в административно-военных и чекистских мероприятиях по борьбе с националистами. Это привело к тому, что местные партийные органы этих областей еще больше ослабили политическую работу среди трудящихся, увлекались военно-административными методами работы, стали подменять органы МВД и МГБ, вмешиваться в их оперативную деятельность, допустили широкую огласку методов чекистской работы. Например, в плане мероприятий массово-политической и культурно-просветительной работы отдела пропаганды Львовского обкома партии, утвержденных обкомом 17 февраля 1946 г., девять первых пунктов целиком посвящены военным и административным мероприятиям. В одном из этих пунктов пишется: «Под личную ответственность секретарей райкомов КП(б)У, начальников НКВД и НКГБ, начальников гарнизонов, широко используя формы и методы, рекомендуемые ЦК КП(б)У и лично Хрущевым Н.С., до 1 марта полностью ликвидировать остатки банд украинско-немецких националистов и «оуновское подполье»».

Бюро Тернопольского обкома КП(б)У 23 мая 1946 г. на открытом заседании, где присутствовало до 40 человек, обсуждало вопрос о состоянии агентурно-оперативной работы по борьбе с бандитизмом в трех районах области.

В Яремчанском, Чернолицком, Надворнянском, Заболотовском, Коломыйском и Ланчинском районах Станиславской области планы оперативной работы по вопросам приобретения агентуры, ведения разработок и чекистских операций по требованию секретарей райкомов партии докладывались им для согласования и утверждения. Отсутствие строгой конспирации в работе органов МВД, МГБ нередко приводит к провалу и уничтожению агентуры бандитами.

Этим же постановлением ЦК КП(б)У предложил работникам УНКВД, УНКГБ вызывать в районные органы большими группами местных жителей с целью дезориентации бандитов в выявлении ими агентуры. Практика вызовов местного населения работниками органов МВД, МГБ приняла неправильные формы. Так, в Черновицкой области за декаду февраля месяца было вызвано в 129 населенных пунктах 4258 местных жителей, в Дрогобычской области с 6 по 16 февраля сего года в 730 населенных пунктах было вызвано 15 608 человек. Такое же положение и в других западных областях.

Недооценка политической работы среди населения, увлечение партийных органов администрированием, за счет ослабления политической работы, факты произвола и беззакония наносят вред делу сплочения трудящихся западных областей вокруг советской власти и партии^{IX}[...].

Инспектор ЦК ВКП(б)

Гусаров

^I Опущен раздел № 1 «Недостатки и ошибки в идеологической работе».

^{II} См. док. №3.141, 3.170.

^{III} Текст отчеркнут простым карандашом вертикальной чертой на полях.

^{IV} Текст подчеркнут простым карандашом.

^V Текст подчеркнут простым карандашом.

^{VI} Текст отчеркнут простым карандашом вертикальной чертой на полях.

^{VII} Текст отчеркнут простым карандашом вертикальной чертой на полях.

^{VIII} Текст отчеркнут простым карандашом вертикальной чертой на полях.

^{IX} Текст отчеркнут простым карандашом вертикальной чертой на полях.

РГАСПИ. Ф. 17. Оп. 122. Д. 137. Л. 38, 42 — 59. Подлинник.

**№ 16. Из справки министра государственной безопасности УССР
С.Р.Савченко «Об организации украинских националистов — ОУН»**

11 марта 1947 г.

Совершенно секретно

[...] После освобождения Советской армией территории западных областей Украины и восстановления советской власти в районных центрах и селах бандиты УПА и подполье ОУН организовали террор против советско-партийного актива, сотрудников органов МГБ—МВД и местного населения, лояльно настроенного к советской власти.

Особенно свирепствовали в этом направлении бандитские группы, так называемые боёвки СБ, от руки которых погибло большое количество крестьян, приветствовавших приход Советской армии и восстановление советской власти.

Бандиты вырезали целые семьи, не щадя женщин, стариков и детей, вешали, душили и расстреливали местных жителей за малейшее проявление советского патриотизма. Одновременно с террором банды УПА организовали в широких масштабах диверсионные акты на транспорте, на шоссейных дорогах, линиях связи и прочих народнохозяйственных объектах.

Основная масса крестьянства западных областей Украины враждебно относилась к ОУН и УПА, как к пособникам и союзникам немецких оккупантов, а также в связи с разнузданным террором, которым бандиты хотели запугать население и заставить его отказаться от сотрудничества с органами советской власти в деле восстановления разрушенного немецкими оккупантами народного хозяйства.

Оуновцы были полностью скомпрометированы в глазах населения как прямые пособники немецких оккупантов и убийцы огромного количества ни в чем не повинных крестьян. Тот неустойчивый авторитет ОУН, который был создан упорной оуновской пропагандой о проводимой якобы борьбе ОУН с немцами за освобождение Украины, был полностью потерян. Учитывая это обстоятельство, руководство ОУН меняет вывеску, пытаясь этим снова завоевать доверие среди населения.

[...] В результате преступной деятельности оуновских банд и «боевок» СБ на территории западных областей Украины наши потери убитыми и пропавшими без вести за время с 1944 г. по 1 марта 1947 г. составляют 19 821 чел., в том числе:

Категория потерь	Убито и пропало без вести				
	всего	в 1944 г.	в 1945 г.	в 1946 г.	в январе — феврале 1947 г.
Советско-партийный актив	2559	1209	867	419	64
Работники органов МВД, МГБ и милиции	1193	268	614	278	33
Командиры и бойцы истребительных батальонов	1491	78	918	477	18
Офицеров войск Советской армии, пограничных и ВВ МГБ	374	188	105	76	5
Сержантов и рядовых	3717	2282	1010	382	43
Местных жителей	10487	3519	4953	1834	181
Всего:	19821	7544	8467	3466	344

За это же время наши потери в восточных областях составляют 1066 чел., из них:

Категория потерь	Убито и пропало без вести				
	Всего	в 1944 г.	в 1945 г.	в 1946 г.	в январе — феврале 1947 г.
Советско-партийный актив	186	59	47	78	2
Работники органов МГБ—МВД и ВВ МГБ	108	38	40	27	3
Командиров и бойцов ИБ	63	34	27	2	—
Офицеров войск СА армии и погран[ичных] и ВВ МГБ	22	13	9	—	—
Сержантов и рядовых	76	55	13	8	—
Местных жителей	611	132	127	244	108
Всего:	1066	331	263	359	113

[...] В настоящее время органами МГБ, по указанию ЦК КП(б)У, разработаны конкретные мероприятия по ликвидации остатков оуновского подполья и бандитских групп на всей территории западных областей Украины в течение марта — апреля 1947 г.

В соответствии с намеченными мероприятиями основное внимание уделено розыску и ликвидации оставшихся членов бюро центрального «Провода» ОУН на Украине: Шухевича, «Лемеша» и «Петро», а также членов всех краевых «проводов» ОУН. Одновременно будут проведены агентурно-оперативные мероприятия и чекистско-войсковые операции по ликвидации окружных, надрайонных и районных «проводов», а также бандгрупп ОУН—УПА и СБ.

Для организации и проведения намеченных планов разгрома руководящих оуновских центров и полной очистки территории западных областей Украины от бандитско-оуновского элемента на места направлены руководящие оперативные работники МГБ УССР и мобилизован весь оперативный состав УМГБ, РО МГБ и внутренние войска МГБ, дислоцирующиеся в западных областях Украины.

Министр государственной безопасности Украинской ССР Савченко

РГАСПИ. Ф. 81. Оп. 3. Д. 128. Л. 44, 90-102. Подлинник.

¹ Опущены сведения об украинских националистических организациях в Германии: см. Л. 44—89.

**№ 18. Из справки и.о. начальника Отдела 1 Управления МВД
УССР Пушкина и ст. оперуполномоченного 1 Управления МВД
УССР Григорьева «О результатах борьбы с бандитско-оуновским
подпольем в западных областях УССР»
с 1944 г. по январь 1953 г.**

24 апреля 1953 г.
Совершенно секретно

Справка

о результатах борьбы органов и войск МВД—МГБ с бандоуновским
подпольем в западных областях Украины за время

с февраля 1944 г. по январь 1953 г.

С начала освобождения западных областей Украины от немецко-фашистских захватчиков (февраль 1944 г.) борьбу с бандами украинских националистов вели органы НКВД, НКГБ, ОКР «Смерш», внутренние и пограничные войска, наступавшие подразделения Советской Армии, партизанские отряды, истребительные батальоны, органы милиции и вооруженные группы партийно-советского актива.

В связи с этим в 1944 и 1945 гг. точный учет ликвидированных оуновских бандитов отсутствовал, имели место случаи, когда одни и те же ликвидированные банды учитывались одновременно органами НКВД и НКГБ.

В результате проведенных в 1944—1946 гг. чекистско-войсковых операций в западных областях Украины были ликвидированы все крупные бандформирования т.н. УПА (военные округа, группы, курени, отдельные сотни), а также многие средние и мелкие бандгруппы, руководящие звенья оуновского подполья, курьерские бандгруппы и учебные команды УПА.

После перехода отделов ББ МВД в систему органов МГБ, в апреле 1947 г. были подведены итоги борьбы с бандоуновским *подпольем и составлена общая справка, которая является основным отчетным документов за время с 1944 г. по апрель 1947 г.*^I

При составлении этой справки были просмотрены отчетные данные МВД и МГБ за 1944, 1945, 1946 и начало 1947 гг. и произведено их уточнение, т.к. в ряде случаев результаты отдельных, особенно крупных, операций были учтены одновременно обоими органами.

Однако, необходимой точности при пересмотре отчетности добиться не удалось в связи с тем, что в оперативной информации МВД и МГБ *за 1944—1945 гг.*^{II} отсутствовали клички и установочные данные многих ликвидированных бандитов, что не могло не повести к дублированию отчетных данных и завышению фактического количества ликвидированных бандитов.

С апреля 1947 г. вся отчетность по линии борьбы с бандоуновским подпольем велась только Управлением 2-Н МГБ УССР.

І. Ликвидация бандитов

Всего за время с 1944 г. по 1 января 1953 г. на территории западных областей Украины убито * 153 223 бандита*^{III}, в том числе по годам и областям:

Год	Всего	В том числе по областям:							
		Волин- ская	Дро- гоб.	Львов- ская	Ровен- ская	Стани- славск.	Тер- ноп.	Чер- нов.	Закар- патская
1944	62658	4367	3607	13611	16878	12214	11998	983	—
1945	61313	4533	6721	10317	11437	16709	10871	637	23
1946	15063	410	3498	2676	1940	3468	2389	67	15
1947	4601	198	1138	615	576	1090	914	58	12
1948	3434	120	332	459	389	916	607	40	21
1949	3769	156	706	361	284	735	481	32	1*4*IV
1950	*1786*V	72	383	291	184	513	308	23	7
1951	1119	84	210	167	63	424	154	5	12
1952	480	45	57	93	44	157	73	—	6
*1953	100	6	1	29	11	40	12	—	1
1954	24	5	4	8	—	7	—	—	—
1955	13	2	1	1	4	5	—	—	—
1956	2*VI								
Всего:	153223	9985	16207	28590	31795	36226	28400	1905	115
	*153360	9998	16213	28628	31810	36278	28418	1905	116
	153362*VII								

* Кроме того в восточных областях Украины убито бандитов 1746 б[анди]тов:

1944 г. — 1246	1947 г. — 16	1950 г. — 5	1953 г. — 2
1945 г. — 333	1948 г. — 10	1951 г. — 22	1954 г. — *VIII
1946 г. — 78	1949 г. — 22	1952 г. — 10	1955 г. — 2

В число убитых бандитов вошли участники руководящих оуновских звеньев, банд УПА, боевок СБ, парашютисты и прочие вооруженные нелегалы, ликвидированные при проведении чекистско-войсковых операций, а также участники бандоуновского подполья, ликвидированные самими бандитами по подозрению в сотрудничестве с органами МВД—МГБ.

II. Аресты

За время с 1944 по 1 января 1953 гг. органами МВД—МГБ на территории западных областей Украины по линии борьбы с оуновским бандитизмом арестовано 103 003 человека, в том числе по годам и областям *(только по западным обл.)*^{IX}:

Год	Всего	В том числе по областям:							
		Волин- ская	Дро- гоб.	Львов- ская	Ровен- ская	Стани- славск.	Тер- ноп.	Чер- нов.	Закар- патская
1944	18732	2574	2719	2796	5403	1368	2384	988	—
1945	25618	1977	4264	5056	4260	5087	3840	1098	36
1946	13649	1970	2113	2529	2422	4536	4343	514	222
1947	10374	1150	2046	2260	1094	2052	1421	225	126
1948	9936	1696	1510	1644	1349	1386	1657	586	108
1949	6461	528	1334	1081	1050	911	1187	311	59
1950	*9009*x	538	2023	1493	1424	1920	1444	152	15
1951	3154	383	696	342	366	725	547	57	38
1952	1070	123	79	187	198	331	123	11	18
ВСЕГО:	103002	10939	16784	17388	17566	18816	16946	3942	622 ^{XI}
*1953	697	101	33	140	93	170	144	16	—
1954	60	7	9	12	6	21	5	—	—
1955	68	24	4	8	15	12	4	1	—
Всего	103828	11071	16830	17548	17680	19019	17099	3959	622*

Сведения о количестве арестованных по линии борьбы с бандоуновским подпольем с 1944 г. по 1 апреля 1947 г. взяты для суммы отчетных данных бывшего I Спецотдела МВД УССР и отдела «А» МГБ УССР.

Ввиду существенного различия в формах отчетности I Спецотдела и отдела «А» о количестве арестованных по линиям и окраскам, нами приняты следующие данные:

За 1944—1947 гг. количество арестованных участников ОУН—УПА, бандпособников и др. взято как сумма отчетных данных I Спецотдела МВД УССР по графе «арестовано по линии отделов ББ» и отчета отдела «А» по графе «украинские националисты».

С 1948 г. количество арестованных взято только по данным отдела «А» МГБ УССР.

Эти данные несколько расходятся с суточной и месячной отчетностью Управления 2-Н МГБ УССР, в которых не учитывается количество освобожденных от ареста, переквалификация состава преступления в ходе следствия и отдельно показываются захваченные бандиты.

III. Явка с повинной

За время с 1944 г. по 1 января 1953 г. в органы Советской власти в западных областях Украины явилось с повинной 76*672*^{xii} участников ОУН, бандитов, их пособников и прочих нелегалов, в том числе по годам и областям:

Год	Всего	В том числе по областям:							
		Волын- ская	Дро- гоб.	Львов- ская	Ровен- ская	Стани- славск.	Тер- ноп.	Чер- нов.	Закар- патская
1944	17602	1993	569	4108	5205	1167	2833	1727	—
1945	38205	4612	2847	3731	3831	14536	2344	1244	—
1946	4983	118	614	775	1786	938	657	48	—
1947	680	26	55	93	124	246	126	8	2
1948	118	7	13	15	13	24	31	2	13
1949	77	4	21	3	4	9	15	3	8
1950	*14402* ^{xiii}	765	2073	1765	4099	2649	456	54	1541
1951	415	37	115	145	18	69	18	2	11
1952	237	1	38	71	3	99	23	1	1
ВСЕГО:	76672	7563	6345	15706	15143	19747	7503	3089	1576

ПРИМЕЧАНИЕ: За 1944 и 1945 гг.; учтены только явившиеся с повинной участники ОУН—УПА. *(дезертиры СА не включ[ены])*^{xiv}

*1953	38	4	—	2	1	22	8	—	1
1954	29	3	5	2	—	17	2	—	—
1955	3	—	—	1	2	—	—	—	—
	76742	7570	6350	15711	15146	19786	7513	3089	1577* ^{xv}

Из указанного количества только после опубликования приказа МГБ УССР № 312 от 30 декабря 1949г.^{xvi}, т.е. с 1 января 1950 г. по 1 января 1953 г. явилось с повинной * 15054*^{xvii} чел., в том числе по областям и категориям:

	Всего	В том числе по областям:							
		Волын- ская	Дро- гоб.	Львов- ская	Ровен- ская	Стани- славск.	Тер- ноп.	Чер- нов.	Закар- патская
Бандиты	714	16	261	104	50	130	111	8	34
Участники ОУН	1138	98	242	205	315	153	115	3	7
Бандпособники	3769	349	111	300	2389	379	228	13	—
Бежавш. из ссылки	1042	79	252	162	239	216	94	—	—
Уклонив[шихся] от выселения	*3366* (2366?)	32	465	536	446	494	393	—	—
Дезертиры из школ ФЗО	*4088* ^{xviii}	187	549	422	595	504	393	15	1423
Дезертиры и уклонившиеся от службы в армии	660	3	42	25	14	518	36	—	22
Прочие нелегалы	1277	39	304	227	72	423	137	18	57
ВСЕГО:	15 054	803	2226	1981	4120	2817	1497	57	1553

В связи с тем, что с 1944 г. по 1947 г. явившиеся с повинной учитывались общей цифрой, в настоящее время дать подробную расшифровку контингента явившимся с повинной за время с 1944 г. по 1 января 1953 г. по категориям не представляется возможным.

Данные о количестве явившихся с повинной за 1944—1947 гг. взяты из оперативной отчетности УББ МВД и отдела 2-Н МГБ УССР, а с 1 января 1943 г. — только из отчетности отделов 2-Н УМГБ западных областей.

Эти данные не полны, т.к. в ряде случаев явившиеся с повинной нелегалы призывного возраста, в том числе и бандиты, в 1944—1945 гг. органами МВД—МГБ не учитывались, а немедленно направлялись в полевые военкоматы и на мобилизационные пункты.

IV. Выселение семей участников ОУН, бандитов, активных бандпособников и кулаков

За время с 1944 г. по 1 января 1953 г. органами МВД—МГБ из западных областей Украины всего выселено 65 906 семей участников ОУН, бандитов, активных бандпособников, кулаков, иеговистов и андерсовцев общей численностью 203 662 человека, в том числе по годам и областям:

Год		Всего	В том числе по областям:						
			Волын- ская	Дро- гоб.	Львов- ская	Ровен- ская	Стани- славск.	Тер- ноп.	Чер- нов.
1944	Семей	4724	1178	460	1130	1159	222	498	77
	человек	12762	3582	1285	2586	3227	586	1249	247
1945	Семей	7393	1357	668	689	1443	1985	940	311
	человек	17 497	3857	1746	1576	3257	4368	1896	797
1946	Семей	2612	—	849	712	389	286	503	78
	Человек	6350	—	2241	1765	861	636	635	212
1947	Семей	26364	2711	4504	5255	3768	4512	5001	613
	человек	77808	9050	14 456	15937	11347	11383	13508	1627
1948	Семей	240	—	9	108	41	—	82	—
	человек	817	—	55	406	139	—	217	—
1949	Семей	7665	468	1600	1880	711	1689	1208	109
	человек	25527	1580	6133	6314	2240	5118	3797	345
1950	Семей	11033	526	1656	2386	909	3409	2029	113
	человек	41149	2014	6607	9343	3376	11985	7464	860
1951	Семей	5021	445	690	999	389	1455	821	222
	человек	18 523	1676	2617	3781	1524	5210	3005	710
1952	Семей	854	50	123	298	44	259	80	—
	человек	3229	207	483	1175	160	908	293	—
ВСЕГО:	Семей	65 906*	6735	10559	13457	8853	13317	10962	1523
	человек	203662* ^{xix}	21966	35623	42383	26131	40692	93069	4239

* В 1953—1955 гг. выселения не было*^{xx}.

Данные о количестве выселенных семей за 1944—1947 гг. взяты из отчетных материалов I спецотдела МВД УССР, а с 1948 г. из отчетов отдела «А» МГБ УССР.

И.о. начальника отдела I Управления МВД УССР
майор

Пушкин

Старший оперуполномоченный I Управления МВД УССР
майор

Григорьев

Пометы: «1 экз. направлен в МВД СССР №2/9/19036 25/1У-53 г.»

На последнем листе документа помета: «Исправление в данных на 1 янв. 1956 г. сделано с годовых справок. 31/1-56г. А. Гри[горьев]».

ГДА СБ України. Ф. 13. Д. 372. Т. 74. Л. 157-166. Заверенная копия.

- ^I Текст подчеркнут карандашом.
- ^{II} Текст вписан карандашом над строкой.
- ^{III} Текст подчеркнут карандашом.
- ^{IV} Цифра «4» написана поверх напечатанной «2».
- ^V Подчеркнуто карандашом.
- ^{VI} Строки вписаны карандашом.
- ^{VII} Строки вписаны карандашом.
- ^{VIII} Текст вписан карандашом.
- ^{IX} Текст вписан от руки.
- ^X Число подчеркнуто карандашом.
- ^{XI} Строки вписаны карандашом.
- ^{XII} Выделенные цифры вписаны от руки поверх напечатанного.
- ^{XIII} Число подчеркнуто карандашом.
- ^{XIV} Текст вписан карандашом.
- ^{XV} Строки вписаны карандашом.
- ^{XVI} Текст подчеркнут карандашом.
- ^{XVII} Число вписано карандашом.
- ^{XVIII} Две выделенные цифры обведены вместе кружком.
- ^{XIX} Выделенные цифры в последней графе обведены кружком.
- ^{XX} Текст вписан карандашом.

№ 19. Записка Л.П.Берии В.М.Молотову об итогах борьбы с украинским националистическим подпольем в западных областях УССР и необходимости изменить работу органов МГБ УССР по этому вопросу

16 мая 1953 г.
Совершенно секретно

В Президиум ЦК КПСС товарищу Молотову В.М.

Произведенной МВД СССР проверкой установлено, что работа органов б. МГБ Украинской ССР по борьбе с остатками антисоветского *националистического подполья и его шпионско-террористических банд в западных областях Украины*¹ все еще находится на низком уровне.

В ряде районов западных областей Украинской ССР антисоветское подполье продолжает существовать, а его банды терроризировать трудящееся население и партийно-советский актив.

Низкий уровень агентурно-оперативной работы органов госбезопасности Украины привел к тому, что руководящие звенья националистического подполья в западных областях УССР до сих пор не выявлены и надежной агентуры, способной внедриться в эти звенья, не имеется.

Если *применение чекистско-войсковых операций*^{II} в борьбе с националистическим подпольем и его вооруженными бандами в первое время после освобождения западных областей Украинской ССР от немецко-фашистских оккупантов и оправдывалось конкретной обстановкой, то в последний период времени, когда с остатками этого подполья нужно было бороться преимущественно агентурно-оперативными методами*^{III}, *широкое применение войсковых операций вплоть до 1953 г., естественно, не могло дать должных результатов. Так, из 1023 операций, проведенных в 1952 году, закончились *без всякого результата 946 операций*^{IV}, из 120 операций за 3 месяца текущего года — 109*^V. Эти операции, как правило, сопровождались сплошным «прочесыванием» населенных пунктов и массовыми обысками населения. В результате, производились аресты и выселение граждан по малозначительным материалам, а иногда вовсе без всяких оснований.

За период с 1944 по 1953 г. в западных областях Украины арестовано, убито и выслано до 500 тыс. человек^{VI}, из них:

арестовано по обвинению в принадлежности к антисоветскому националистическому подполью — 103 003 чел. в том числе было осуждено с содержанием *в лагерях и тюрьмах*^{VII} — 82 930 чел.;

арестованы по обвинению в шпионаже, диверсиях, вредительстве, террористических намерениях, антисоветской агитации, пособничестве и участии в карательных действиях немецко-фашистских органов и войск во время оккупации западных областей Украины — 31 464 чел.;

в том числе было осуждено с содержанием *в лагерях и тюрьмах*^{VIII} — 26 787 чел.;

убиты, как участники шпионских^{IX} террористических групп националистического подполья — *153 259 чел.*^X;

высланы из пределов УССР как пособники этих банд — 203 737 чел.

Естественно, что такое положение не могло не озлобить широкие слои населения и способствовало усилению среди них влияния вражеских элементов.

Однако необходимо отметить, что наряду с изложенными выше недостатками в работе б. органов госбезопасности Украины, по поступающим сигналам, среди населения западных областей УССР, особенно сельских районов, имеет место недовольство проводимыми советской властью мероприятиями, в частности, налоговой политикой.

По данным МВД УССР, за последние два-три года от крестьян западных областей Украины поступило большое количество жалоб на неправильное обложение их налогами.*^{XI} Так, за 1951 год поступило свыше 45 тыс. жалоб на непосильное обложение налогом, в 1952 году — свыше 36 тыс. и только за первые три месяца текущего года — свыше 5 тыс.

За три месяца 1953 года отделом военной цензуры МВД УССР было конфисковано по западным областям УССР 31 695 внутрисоюзных и 194 590 адресованных за границу писем, в которых содержались отрицательные высказывания и недовольство действиями местных органов власти.

В период 1949—1950 гг., вследствие слабого политического обеспечения набора молодежи в ремесленные училища и школы ФЗО, до *8000 чел. молодежи перешло на нелегальное положение*^{XII} и использовалось антисоветскими элементами во вражеских целях.

Непрекращающаяся активность националистического подполья в западных областях УССР объясняется также и тем, что, несмотря на значительное время, истекшее после воссоединения западных областей с Украинской ССР, все еще в достаточной мере *не созданы кадры руководящего партийно-советского актива из числа местного населения*^{XIII}. Как известно, в большинстве западных областей и районов партийные и советские организации возглавляются работниками, командированными из восточных областей УССР и других республик Советского Союза.

Так, *из числа 474 чел.*^{xiv} руководящих работников областных, городских и районных исполкомов Советов депутатов трудящихся западных областей Украины, местные кадры составляют — *179 чел., а из 311 руководящих работников областных, городских и районных партийных органов этих же областей — только 18 чел. являются местными кадрами*^{xv}.

Аналогичное положение имеет место и по работе среди интеллигенции.

Из 1718 профессоров и преподавателей^{xvi} 12 львовских высших учебных заведений к числу местной интеллигенции принадлежат *только 320 чел., остальные являются русскими или уроженцами восточных областей УССР*^{xvii}.

В торгово-экономическом институте все 56 дисциплин преподаются *на русском языке*^{xviii}; в лесотехническом институте из 41 дисциплины на украинском языке преподаются только 4; в сельскохозяйственном институте из 37 дисциплин — 5; в полиграфическом институте из 39 предметов — только 3; в педагогическом институте из 37 дисциплин читаются на украинском языке только 7.

В руководстве указанных 12 высших учебных заведений гор. Львова нет *ни одного директора из числа уроженцев западных*^{xix} областей Украины; в числе 25 заместителей директоров этих институтов только один человек является местным жителем.

В 27 техникумах гор. Львова из числа *428 преподавателей*^{xx}, выходцами из западных областей УССР являются только 58 чел., а из 60 чел. руководящих работников этих техникумов — только 3.

Такое положение создалось не только из-за недостатка в соответственно подготовленных кадрах интеллектуальных работников — выходцев из западных областей Украины, но и, очевидно, в результате недопонимания всей важности сохранения и использования кадров западно-украинской интеллигенции.

Видные представители западно-украинской интеллигенции, по данным МВД УССР, расценивают такую «политику» правительства и ЦК КП Украины *как «русификаторскую»*^{xxi}.

Так, например, писатель Лукьянович Д.Я. говорит:

«*Процесс обрусения*^{xxii} проявляется в ряде направлений и ведется очень продуманно и последовательно. Из западных областей выселили большую часть ее интеллигенции, выселили, переселили и продолжают переселять очень многих крестьян. Более 90 % всех заканчивающих ВУЗы и ВТУЗы студентов направляют на работу в РСФСР и другие республики, а не оставляют во Львове и западных областях... Так естественно и незаметно происходит ее обрусение. А, впрочем, оно осуществляется и на школьной скамье: преподавание ведется почти исключительно на русском языке. Даже те студенты, которые настроены более националистически, не знают ничего, да и не могут знать о том, что украинский народ имел своих выдающихся людей — ученых, героев, писателей, художников и других не только в лице Котляревского, Шевченко, Франко, Коцюбинского, Лысенко, но и в лице многих других писателей, поэтов и ученых. Учат только биографии выдающихся русских людей, но не украинцев».

Научный работник филиала Академии наук УССР Огановский В.П. высказал свое возмущение тем, что в торгово-экономическом институте, в котором он преподает: «*Полностью русифицировано руководство*^{xxiii}. Украинца Гаркавенко сменил чистокровный русак — Чистяков (на посту директора института); украинца Майбороду — рязанец Никитин (зам. директора по научной части), а Биллевица, говорят, сменил Новодерезкин (зам. директора по учебной части). Ни один из них не умеет говорить по-украински. Представляете себе, какое впечатление произведет разговор с ними на ту местную молодежь, которая придет поступать из районов и будет поступать в этот «украинский институт».

Экономист Галушко, выражая недовольство «политикой обрусения», заявил:

«Все делопроизводство в хозяйственных, особенно в торгово-кооперативных организациях, ведется *на русском языке*^{xxiv}. Я вижу, что здесь направлено к тому, чтобы ликвидировать все украинское. Местным людям ходу не дают, хотя среди них есть много людей более знающих и достойных занимать руководящие места, чем среди тех, кто их занимает».

Академик Возняк, доцент медицинского института Музыка и некоторые другие видные западно-украинские интеллигенты, отмечая «тяжелое положение большинства колхозников», считают, что:

«Все это является результатом недостаточного внимания к нуждам местного крестьянства*^{xxv} со стороны областных организаций; очень плохого подбора руководящих кадров в районных организациях и колхозах; голого администрирования, вместо честного хозяйственного руководства в колхозах».

Один из агентов МВД Украинской ССР «Объективный», подтвердив вышеприведенные настроения украинской интеллигенции, отмечает со своей стороны, также в качестве одного из фактов, неудовлетворительное положение и во Львовском отделении Союза советских писателей. Он говорит:

«Во * Львовском отделении Союза советских писателей*^{xxvi} плохо поставлена работа по выявлению и воспитанию талантливой молодежи из местного населения. За 6 лет в кандидаты и члены союза было принято около 15 чел. И только один из них — Ростислав Братунь — был местным украинцем, остальные уроженцы восточных областей Украины и русские.

Сейчас к приему в Союз есть *только один кандидат из местного населения, молодой талантливый поэт — Дмитрий Павлычко*^{xxvii}.

Главный редактор Львовского Книжно-журнального издательства Цмоколенко, которому Павлычко представил сборник своих стихов, уже два года задерживает издание этой книги.

Учитывая, что стихи Павлычко талантливы и в основном направлены против Ватикана и буржуазных националистов, такая книга могла бы сыграть большое воспитательное значение для местной молодежи».

Немало отрицательных разговоров и обобщений вызывают *факты тяжелого материального положения некоторых широко известных, представителей местной интеллигенции*^{xxviii}. Так, например, бывший профессор Львовского университета Юлиан Заяц работает в настоящее время в качестве библиотекаря филиала Академии наук УССР с окладом в 400 рублей. Известный в городе Львове старый адвокат Павенский сейчас работает нормировщиком на пивоваренном заводе в городе Львове.

МВД СССР принимают необходимые *меры к перестройке оперативно-чекистской работы*^{xxix} органов МВД УССР с целью ликвидации националистического подполья и пресечения активных проявлений шпионско-террористических банд в западных областях Украины, устранению и поимке засланных из-за границы эмиссаров, изменению методов чекистской работы, а также укреплению органов МВД западных областей УССР кадрами из числа работников местного происхождения.

Однако эти мероприятия, как это доказано многолетней практикой, не могут дать должных результатов, если одновременно по линии партийных и советских органов не будут приняты соответствующие меры.

Поэтому возникает необходимость серьезного изучения обстановки в западных областях УССР. Нужно помочь ЦК КП Украины и Совету Министров УССР разобраться в создавшейся обстановке, тщательно проверить *нет ли серьезных извращений в вопросах колхозного строительства, элементов администрирования, проверить всю налоговую систему*^{xxx}, в целях возможного пересмотра ее и если необходимо — ослабления налогового прессы.

Надо, на мой взгляд, потребовать от ЦК КП Украины решения вопроса *подготовки, выращивания и выдвижения в западных областях УССР местных

кадров*^{xxxI}; рассмотреть и утвердить программу массово-политической работы как среди сельского населения, так и городской интеллигенции, в особенности во Львове, имеющей определенное влияние на все слои населения западных областей УССР.

В этих целях следовало бы *командировать на Украину группу ответственных работников*^{xxxII}, поручив ей вместе с ЦК КП Украины и Советом Министров УССР тщательно ознакомиться с положением в западных областях Украины, на месте принять необходимые меры к устранению выявленных недостатков и подготовить предложения для рассмотрения их в Президиуме ЦК.

Л.Берия

РГАСПИ. Ф. 82. Оп. 2. Д. 897. Л. 143-150. Подлинник.

- ^I Текст подчеркнут синим карандашом.
- ^{II} Текст подчеркнут синим карандашом.
- ^{III} Текст подчеркнут синим карандашом.
- ^{IV} Текст подчеркнут синим карандашом.
- ^V Текст отчеркнут синим карандашом вертикальной чертой на полях.
- ^{VI} Текст отчеркнут синим карандашом двойной вертикальной чертой на полях и отмечен крестом.
- ^{VI} Текст подчеркнут синим карандашом.
- ^{VII} Текст подчеркнут синим карандашом.
- ^{VIII} Текст подчеркнут синим карандашом, абзац отмечен на полях крестом.
- ^{IX} Текст обведен синим карандашом.
- ^X Текст подчеркнут синим карандашом.
- ^{XI} Текст подчеркнут синим карандашом и отмечен на полях крестом.
- ^{XII} Текст подчеркнут синим карандашом.
- ^{XIII} Текст подчеркнут синим карандашом.
- ^{XIV} Текст подчеркнут синим карандашом, абзац отчеркнут вертикальной чертой на полях и отмечен крестом.
- ^{XV} Текст подчеркнут синим карандашом.
- ^{XVI} Текст подчеркнут синим карандашом.
- ^{XVII} Текст подчеркнут синим карандашом.
- ^{XVIII} Текст подчеркнут синим карандашом, абзац отчеркнут вертикальной чертой на полях.
- ^{XIX} Текст подчеркнут синим карандашом.
- ^{XX} Текст подчеркнут синим карандашом.
- ^{XXI} Текст подчеркнут синим карандашом.
- ^{XXII} Текст подчеркнут синим карандашом.
- ^{XXIII} Текст подчеркнут синим карандашом.
- ^{XXIV} Текст подчеркнут синим карандашом.
- ^{XXV} Текст подчеркнут синим карандашом.
- ^{XXVI} Текст подчеркнут синим карандашом.
- ^{XXVII} Текст подчеркнут синим карандашом.
- ^{XXVIII} Текст подчеркнут синим карандашом.
- ^{XXIX} Текст подчеркнут синим карандашом.
- ^{XXX} Текст подчеркнут синим карандашом.
- ^{XXXI} Текст подчеркнут синим карандашом.
- ^{XXXII} Текст подчеркнут синим карандашом, абзац отчеркнут вертикальной чертой на полях и отмечен крестом.

В.ХАРЧЕНКО

Цінне джерело інформації про те, як відроджувалась Компартія України

З'їзд Комуністичної партії України, що відбувся 19 червня 1993 року в Донецьку, відділяли менше трьох років від попереднього, XXVIII з'їзду Компартії України. Але донецький з'їзд не став ні черговим, ні позачерговим XXIX з'їздом партії, утвореної Першим з'їздом КП(б)У 12 липня 1918 року. Делегати не присвоїли йому ніякого порядкового номера, що й відображено в назві книги*, про яку піде мова в цій статті.

Річ у тому, що в серпні 1991 року було видано два укази Президії Верховної Ради України про заборону діяльності Компартії України і на момент донецького з'їзду вони зберігали чинність. Отже, можна було створювати нову партію, але не відновлювати діяльність забороненої. Тож з'їзд у Донецьку фактично був першим, установчим з'їздом нової Компартії України. Її створили, діючи в рамках закону, ті комуністи, які виявили готовність продовжити справу забороненої партії. Донецький з'їзд знаменував їх перемогу у важкій і тривалій боротьбі проти сил реакції за право здійснювати легальну організовану політичну діяльність у лавах своєї, нехай і юридично нової, партії.

Про цю боротьбу свідчать документи та спогади безпосередніх учасників драматичних подій, пов'язаних з відродженням Комуністичної партії України.

У перших п'яти розділах книги наводяться документи, починаючи з рішень, прийнятих Оргкомітетом 19 грудня 1992 року, і закінчуючи державною реєстрацією Комуністичної партії України 5 жовтня 1993 року. У шостому розділі вміщено статті й інтерв'ю делегатів з'їзду та інших учасників боротьби за відродження партії. Проте з точки зору хронології подій буде правильним почати розповідь про збірник саме із спогадів.

* З'їзд Комуністичної партії України, 19 червня 1993 р. Документи і матеріали / Редкол.: П.М.Симоненко (голова) та ін. – К.: ТОВ «Друкарня «Бізнесполіграф», 2013. – XII, 316 стор.; іл..

Все починалося з малопомітних проявів ініціативи партійних низів. Так, за спогадами І.Щетиніна, вже восени 1991 року у столиці утворилась невелика група комуністів, яка поставила перед собою мету створити організацію під назвою Союз комуністів України. Малася на увазі не нова політична партія, а громадське об'єднання з головним завданням боротися за відновлення Компартії України (с.231).

«Через відсутність в СКУ власних інформаційних засобів та доступу до преси, — пише автор спогадів, — про існування Союзу комуністів більшість членів забороненої партії та її прихильників нічого не знали. Та все ж робота розгорталася. Через деякий час було утворено координаційну раду СКУ, обрано п'ять співголів: В.А.Вишинський, О.О.Грачев, Г.П.Михайлюк, І.Є.Щетинін, Т.Й.Яброва. Почали розробляти проекти програмного документа і статуту організації» (там само). Прикметно, що ніхто із співголів СКУ не був партійним працівником, тому вони вдавалися до порад досвідчених професіоналів, прізвища яких наводяться у статті.

Одночасно з киянами ініціативу виявили чернігівці, створивши 25 вересня 1991 року на установчій конференції за участю 234 чоловік громадське об'єднання «Союз комуністів-трудящих Чернігівщини за соціальну справедливість». Про діяльність СКТЧ, на чолі якого став викладач Чернігівського педагогічного інституту М.М.Соловей, розповідає А.Добровенко (с.249—250).

Організації Союзу комуністів виникли і в інших містах країни. І не лише у великих. Так, у закарпатському містечку Виноградіві шість комуністів заснували районний осередок СКУ (с.273).

Подекуди виникли осередки заснованої Н.Андреевою 8 листопада 1991 року в Ленінграді Всесоюзної комуністичної партії більшовиків. Про один з них, луганський, згадує С.Аксененко (с.264). Людей в луганській організації ВКПБ

було мало, і вона не відіграла більш-менш значної ролі в громадському житті.

Союз комуністів України, не будучи політичною партією, обмежувався, головним чином, агітацією і пропагандою. А із заснуванням 26 жовтня 1991 року Соціалістичної партії України перед комуністами відкрилась можливість брати безпосередню участь у легальній організованій політичній діяльності, і зокрема з метою добитися скасування заборони КПУ. Тому багато членів забороненої Компартії взяли активну участь у заснуванні і роботі СПУ.

У фундаментальній статті «У боротьбі за скасування незаконної заборони партії» (с.149–193), до якої додано 19 документів, у тому числі 14 з особистого архіву автора, один із засновників і лідерів нової партії лівого спрямування А.Мартинюк пояснює масовий вступ комуністів до Соцпартії також тим, що в парламенті «після проголошення 24 серпня 1991 р. Акта незалежності України в лічені дні розвалилася комуністична більшість («група 239»), віддавши без будь-якого опору владу колишній опозиції. В результаті у Верховній Раді склалося принципово нове співвідношення політичних сил — гору взяли антикомуністи. Хоча чимало членів колишньої більшості і заявляли, що залишилися комуністами, вони не створили бодай невеликої депутатської групи і взагалі не виявляли належної активності у протидії т.зв. «демократам» і «націонал-патріотам» у парламенті. Тому про скасування незаконних указів Президії Верховної Ради самим парламентом ті дні годі було й говорити» (с.150).

Водночас, пише далі А.Мартинюк, «для мене з плином часу ставало дедалі очевиднішим, що керівництво СПУ (головною партією був О.О.Мороз. — В.Х.) усі зусилля зосередило на організаційному зміцненні нової політичної сили, а протести проти антиконституційних рішень, пов'язаних із заборонаю діяльності Комуністичної партії України, які наполегливо ініціювалися мною, переважно залишалися поза увагою або носили більше ритуальний характер» (с.152).

У пошуках ефективніших форм боротьби за відновлення справедливості щодо партії комуністів народилася ідея створення спеціальної організаційної структури. І в червні 1992 року виник Громадський ініціативний комітет «За скасування антиконституційних рішень про заборону Комуністичної партії України». Документи комітету його голова А.Мартинюк додає до своєї статті.

В умовах інформаційної блокади комуністів донести рішення комітету до широкої громадськості виявилось справою надзвичайно важкою, провідні газети і телерадіокомпанії України відмовлялися публікувати ці документи. Їх ігнорувала і влада України. «Можна не сумніватися: влада все зробить, щоб не допустити скасування рішень про заборону Компартії, хоч їх незаконність очевидна», — дійшов висновку в аналітичній записці «Деякі міркування про дії в умовах заборони партії» один з найдосвідченіших керівних працівників Компартії України Г.Крючков (с.198).

«Тому, — пропонував він, — слід було б розгорнути цілеспрямовану організаторську роботу зі створення й об'єднання структур нової комуністичної організації — Партії комуністів України, Союзу комуністів України або під іншою назвою (з цього питання можна буде домовитися в процесі роботи з урахуванням думок комуністів на місцях)» (там само).

Конкретизуючи свою пропозицію, Г.Крючков продовжував: «Йдеться про відтворення марксистсько-ленінської партії на принципово нових засадах, комуністи самі оберуть керівні органи партії і своїх лідерів, яким вони повністю і цілком довіряють. Цілком очевидно, що в переважній більшості це будуть нові люди. Участь колишніх партійних лідерів і функціонерів у процесі відродження партії — це виконання ними свого обов'язку перед комуністами» (с.203).

Ідея утворення нової комуністичної партії на період, поки не буде знято заборону з діяльності Компартії України, оволодівала все більшою кількістю комуністів. Але як її реалізувати?

Почин виявили делегати ХХ Всесоюзної конференції КПРС від комуністів ряду регіонів України на своїх летючих зборах 10 жовтня 1992 року одразу після закінчення конференції. Як згадує один з їх організаторів і учасників Г.Буйко (с.214–219), збори дійшли висновку, що рішення про об'єднання прихильників комуністичної ідеї в політичну партію могла б прийняти Всеукраїнська конференція комуністів. Тоді ж було вирішено сформувати Ініціативний Організаційний комітет по підготовці конференції й обрано його голову. Ним став колишній другий секретар Донецького обкому Компартії України 40-річний П.М.Симоненко. Також домовилися, що створювані регіональні об'єднання комуністів делегуватимуть до Оргкомітету по два представники. У збірнику наведено список членів

Оргкомітету (станом на кінець березня 1993 року) і вміщено фотопортрети частини з них.

Майже всі документи Ініціативного Оргкомітету, включені до книги, раніше публікувалися в партійній періодичній пресі або збірнику «Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК (1992–2005)». Публікувалися також рішення першого (6 березня) і другого (19 червня) етапів Всеукраїнської конференції комуністів. Якщо другий етап був швидкоплинним (про це свідчить включений до книги його протокол), то робота першого етапу тривала цілий день, було заслухано й обговорено (виступило майже двадцять чоловік) доповідь голови Оргкомітету, інші питання порядку денного. На жаль, протокольний запис виступів не розшукано. Якоюсь мірою його відсутність компенсують вміщені у збірнику газетне інтерв'ю делегатів О.Коцюби, Є.Мармазова, Б.Олійника (с.220–222), лист Львівського обласного оргкомітету (с.223–224), витяг з постанови Київського міського і обласного оргкомітету (с.225–226), статті делегатів В.Луценка (с.227–229), І.Щетиніна (с.237–248), Ю.Соломатіна (с.253–263), С.Аксененка (с.264–272). З них читачі довідуються, що перед конференцією і на першому етапі її роботи точилися гарячі суперечки щодо назви утворюваної партії (Партія комуністів чи Комуністична партія), її статусу (нова чи та, що була заборонена) та з інших питань. Суперечки тривали і на другому етапі (конституювати конференцію у «відновлювальний» чи у «ХХІХ» з'їзд КПУ), що відображено в його протоколі (с.37–39).

Центральним розділом книги є, безперечно, четвертий, в якому уперше публікується протокол з'їзду КПУ, що відбувся 19 червня 1993 року (с.43–114). Правда, доповідь Оргкомітету і рішення з'їзду друкувалися ще в 1993 році у брошурі «Партія комуністів відроджується». Але протокол містить значно більше відомостей про з'їзд — списки делегатів та керівних органів з'їзду, тексти виступів та вітальних послань, результати голосувань.

І все ж читач, вивчаючи текст протоколу з'їзду, не одержує відповідей на ряд

важливих питань. Зокрема, чому при голосуванні основних рішень з'їзду не було одностайності? Наприклад, резолюція «Про конституювання конференції» було прийнято 301 голосом проти 181 (с.77), Статут партії – 300 голосів проти 137 (с.79), Програмну заяву з'їзду – більшістю голосів проти 69 (с.81). Чому, ігноруючи укази Президії Верховної Ради про заборону діяльності Компартії України, з'їзд у своїй Декларації проголосив її відновлення (с.77), а не утворення нової партії?

Найбільш загальна відповідь полягає в тому, що з'їзд працював лише один день і у делегатів просто не було часу на розгорнуту дискусію. Тому вони й вирішили доповідь голови Оргкомітету П.М.Симоненка «Завдання комуністів України в нинішній політичній ситуації», в якій висвітлено п'ять питань порядку денного, «Взяти до відома без обговорення» (с.48). Що ж до суті розбіжностей у поглядах, то певну ясність у це питання вносять спогади делегатів Всеукраїнської конференції і з'їзду партії.

Фактично одне ціле з протоколом з'їзду становить розділ «Реєстрація партії», в якому докладно висвітлено питання про внесення до рішень з'їзду, за результатами поіменного опитування делегатів, змін, що випливали із зауважень Міністерства юстиції України (с.117–145).

В «Додатках» до збірника надруковано протокол засідання Пленуму ЦК Компартії України від 26 серпня 1991 року — останнього перед заборонаю партії, покажчик імен, хронологію подій.

Документи і матеріали збірника публікуються мовою оригіналу — українською або російською. Книгу ілюстровано.

* * *

Вихід у світ збірника документів і матеріалів «З'їзд Комуністичної партії України, 19 червня 1993 року» – важлива подія в ідейно-політичному житті партії. Книга є цінним джерелом інформації про самовіддану боротьбу комуністів за відродження своєї партії після її антиконституційної заборони для всіх, хто цікавиться новітньою історією Компартії України.

П.ТОЛОЧКО

Размышления о социализме

Предложенные вниманию читателя строки, посвященные новой книге «Социализм: XXI век»*, не являются рецензией. Это, скорее, впечатления от прочитанного и размышления над ним. И здесь я должен с удовлетворением отметить, что коллектив авторов во главе с доктором философских наук И.И.Миговичем предложил вниманию читателей исследование одновременно научное и доступное для самых широких читательских кругов. В нем нет назидательного менторства, лозунгов и основополагающих истин. Но зато есть живой разговор о закономерностях общественного развития, об опыте строительства социализма в Советском Союзе и Украине, содержится объективный анализ проблем, с которыми столкнулась советская социалистическая модель.

Несомненной заслугой авторов является то, что они не обошли вниманием ни один острый вопрос, волнующий широкую общественность. Как украинскую, так и международную. В книге читатель обнаружит обстоятельные рассуждения о характере Октябрьской революции, о репрессиях сталинского режима, о причинах голода 1932–1933 годов, о масштабах потерь Украины в годы Великой Отечественной войны.

Отдельные главы книги посвящены советскому социализму, который, несмотря на все его издержки, несомненно являлся великим прорывом в поступательном развитии мира, был желанным ориентиром для многих народов. В книге, которая имеет четкую классовую методологическую основу, нет бездумной апологетики всего того, что было в истории нашей великой страны. Но, разумеется, нет и тех фактологических и идеологических искажений, которыми грешат исследования с так называемым «новым прочтением» истории, объявляющие социалистический строй несовместимым с индивидуалистической природой человека. Авторы на конкретных примерах убедительно показали, что социалистическая система явилась качественно новым

этапом в жизни народов одной шестой Земного шара. За исторически короткое время в Советском Союзе были преодолены безработица, нищета, неграмотность, осуществлены индустриализация и коллективизация сельского хозяйства. О жизнестойкости советского социализма свидетельствуют великая Победа Советского Союза над фашизмом в 1941–1945 годах, а также его успехи в освоении космоса.

Конечно, перед авторами книги стояла сложная задача реабилитации социализма. После развала Советского Союза и восточноевропейского социалистического содружества, что, несомненно, нанесло огромный урон социалистической идее, делать это непросто. Ведь многим показалось, что идея эта вообще нежизненная.

И, тем не менее, коллектив достаточно убедительно оспорил стереотип неприятия социализма. Крушение его советской модели, как справедливо подчеркивается в книге, не может быть аргументом для отрицания самой идеи построения общества социальной справедливости. Она будет жизненной до тех пор, пока на земле существуют ужасающая имущественная поляризация, неравноправие отдельных индивидуумов и целых народов. Решить эту задачу в рамках капиталистической формации, как убеждает исторический опыт, невозможно. По крайней мере, до сих пор ни одна капиталистическая страна, даже и облагороженная советским социализмом, не продемонстрировала такой способности. Социальная справедливость и социальное равенство, как убедительно показано в книге, – это историческая прерогатива социализма и коммунизма.

К тому же, перефразировав классика, можно сказать, что слухи о смерти социализма оказались сильно преувеличенными. Он, о чем рассказывается в книге, живет и развивается в Китае, Северной Корее, Вьетнаме, Лаосе, на Кубе.

Утверждение социалистической формации на земле идет медленно, что в небольшой степени обусловлено развалом Советского Союза, но неостановимо. Капитализм не вечен. И как в прошлом общество последовательно прошло через первобытную, рабовладельческую, феодальную и капиталистическую формации, в будущем оно неизбежно перейдет

* **МИГОВИЧ И.И., АРСЕНКО А.Г., ГЕРАСИМОВ Е.Н., ДУДЧАК А.В., ЛАТЫШ Ю.В., САПРЫКИН В.А.**
Социализм: XXI век. К.: ТОВ «Друкарня «Бізнесполіграф», 2013. – 488 с.

в коммунистическую. Возможно, не в такую, которую видели классики марксизма, определенно не в такую, которая была реализована в Советском Союзе, но в том, что это случится, не может быть сомнения. Вдохновляющей тенденцией такой перспективы развития является неуклонная социализация капиталистических систем многих европейских стран, особенно скандинавских.

Центральное место в книге авторы уделили, что естественно, Украине, как составной части социалистического Советского Союза в прошлом и как суверенной стране, вернувшейся в капиталистическую систему отношений, в настоящем. Осуществленный ими обстоятельный сравнительный анализ показывает, что социалистическая Украина практически во всех сферах жизни превосходила независимо-суверенную. Собственно, она ведь и собрана была в нынешних государственных границах в том самом (ныне проклинаемом националистами) социалистическом прошлом.

Несмотря на природные и рукотворные катаклизмы (Гражданская война, Голодомор, Великая Отечественная война), Украина с 1917 по 1991 год развивалась по восходящей линии. Перед развалом Советского Союза входила в десятку наиболее индустриально развитых стран Европы. Ее население увеличивалось год от года и в 1990 году достигло 52,5 миллиона человек. За 20 лет независимости (от кого и от чего?) оно уменьшилось более чем на 7 миллионов. Экономика оказалась разрушенной, а общенародная некогда собственность перешла в руки небольшой кучки олигархов. И не просто перешла, но была украдена у народа. Научный анализ убедительно показывает, что Украина все больше и больше мигрирует в сторону стран третьего мира.

Какой видится авторам книги Украина в будущем? Конечно, социалистической страной. При этом они осознают, что новый социализм не может быть повторением советского. Тем не менее общая тенденция развития на постсоветском пространстве должна привести к сложению обновленного союза народов и государств. Важным и исторически обусловленным шагом на этом пути явится интеграция Украины в Таможенный союз и Евразийское экономическое пространство.

К этому выводу авторов можно только присоединиться. В век глобализации небольшие страны не могут позволить себе роскошь неприсоединенной независимости. Понимание этого вынуждает их искать свое место в крупных союзах.

Так, как это сделали бывшие прибалтийские республики. Не успев насладиться вожденной независимостью, они тут же променяли ее на членство в Европейском Союзе, который является такой же империей, какой был и Советский Союз.

Туда же стремится и Украина. По крайней мере, в лице ее политического руководства. Но ее не берут и, по-видимому, в обозримом историческом будущем не возьмут. Политическая и экономическая элита, которая де-факто уже давно интегрировалась в западный мир, нервничает и униженно просится в Европу. Там ее капиталы, «хатынки» для проживания, там она лечится, там учатся ее дети. Поэтому если не членство, то хотя бы ассоциация, что позволит ей легализовать там свой статус.

Интересы народа ею не принимаются в расчет. Если бы это было не так, руководители Украины давно бы включились в интеграционный процесс на постсоветском пространстве и извлекали от этого экономические выгоды. И, может, тогда Украина не теряла бы ежегодно по 400 тысяч своих граждан.

По существу, с развалом Советского Союза, как справедливо говорится в книге, Украина не стала ни суверенной, ни независимой. Сегодня она управляется фактически из Брюсселя и Вашингтона. Там определяют, что для Украины хорошо, а что плохо. Оттуда она, как школьник, получает домашние задания, которые никак не может выполнить. А поэтому ее и не переводят в следующий «класс». Не переводят, но и не дают интегрироваться в евразийское пространство. При этом высокопоставленные чиновники ЕС и США не скрывают, что их цель – не позволить Украине объединиться в одном союзе с Россией.

Значительный интерес представляет в книге теоретическое осмысление международного коммунистического движения, а также феноменов еврокоммунизма и социал-демократизма. Авторы отмечают заметный спад левых движений, вызванный развалом Советского Союза, и определенное их оживление в настоящее время.

В целом предложенное исследование проблем социализма отличается теоретической новизной, комплексностью анализа, фактологической наполненностью и хорошим литературным стилем изложения. Нет сомнения, что книга вызовет интерес не только у людей левых убеждений и взглядов, но и у всех тех, кому небезразлично будущее Украины и ее народа.

Б.ШЛЯХОВ

Жить по-человечески!

Новая книга видного украинского ученого Евгения Ивановича Суименко, доктора философских наук, главного научного сотрудника Института социологии НАН Украины, состоит из научно-публицистических статей, опубликованных начиная с 1995 года в журналах «Марксизм и современность», «Комуніст України», «Что делать?»*. Все они посвящены осмыслению такого сложного общественного явления, как социализм.

Напомним, что Маркс и Энгельс, определяя основные предпосылки в исследовании общества, его сущности и структуры, писали: «Предпосылки, с которых мы начинаем, — не произвольны, они — не догмы; это — действительные предпосылки, от которых можно отвлечься только в воображении. Это — действительные индивиды, их деятельность и материальные условия их жизни, как те, которые они находят уже готовыми, так и те, которые созданы их собственной деятельностью» (Маркс К., Энгельс Ф. Соч., т.3, с.18).

Осмысление социализма Е.Суименко начинается именно с этих предпосылок — *индивидов и их деятельности в советском обществе*. Об этом идет речь в первой статье сборника — «Жизнь по-человечески. О простых и доступных пониманию каждого критериях превосходства социализма над капитализмом». На примерах из истории советского общества он доказывает, что социализм действительно создает условия для духовного, творческого развития личности, для жизни «истинно — по-человечески» (Энгельс), в противоположность капитализму, который производит «человека... как существо и духовно и физически обезчеловеченное» (Маркс). Яркое проявление «жизни по-человечески» автор видит, в частности, в развитии массовой советской песни, в которой нашел свое непосредственно-эстетическое выражение богатый духовный мир советского человека.

* **СУИМЕНКО Е.И. Осмысливая социализм. Раздумья и полемика о его прошлом, настоящем и будущем.** К.: ТОВ «Друкарня «Бізнесполіграф», 2012. — 232 с.

«Стоило хорошей песне выпорхнуть из гнезда репродуктора или быть услышанной в новом кинофильме, — вспоминает автор, — как ее подхватывали все, голосистые и безголосые, и она становилась чудесным спутником многомиллионных жизней» (с.11). Эти песни становились подлинно народными, как, например, «Катюша» М.Блантера, «Орленок» В.Белого, «Подмосковные вечера» В.Соловьева-Седого, «Песня тревожной молодости» А.Пахмутовой и многие другие.

И автор задает вопрос: «Почему в Советском Союзе с его искореженной диспропорциями и дисгармониями экономикой, со всеми смертными грехами его политической организации люди в массе своей жили возвышенно радостной, песенной, уверенной жизнью? И почему в «обществе массового изобилия», достигшего вершин научно-технического прогресса, высочайшей культуры торговли и обслуживания, нет красивых, душевных, нравственно очищающих песен, а вместо них в карикатурно диком антураже звучит какое-то наркотически-оболванивающее рычание длинноволосых бардов? Ответ прост: люди страны Советов глубинными силами нового общественно-гостря, еще становящегося, не вызревшего, но в зародыше своем уже неодолимого, были подвигнуты ко всему светлому, жизнеутверждающему, восходящему и были, невзирая ни на что, подлинными хозяевами своей судьбы» (с.13).

Всесторонне и ярко раскрыл высокую духовность и богатство внутреннего мира советского человека, коллективизм и интернационализм, гуманность, убедительно свидетельствующие о превосходстве социализма над капитализмом, Е.Суименко не обошел вниманием и причины временного поражения социализма в СССР. Об этом он размышляет в статьях «Усиление экстенсификации производства как одна из причин поражения Советского Союза» (с.51–74) и «Мысли о социализме и путях его возрождения» (с.119–134). В то же время в статье «В какой Украине мы живем? Еще одна версия сущности «трансформации» (с.75–118) Е.Суименко убедительно показывает несостоятельность упований наших идеологических

противников на некий «социализированный капитализм», якобы призванный облагодетельствовать обнищавший народ многострадальной Украины.

Обстоятельно анализируются в книге социально-экономические процессы в постсоветской Украине, представляющие собой осуществляемую в самой дикой форме реставрацию капитализма, которую автор определяет как «феодализованный капитализм». Утверждая, что феодализованный капитализм есть «сущность современного украинского общества», он, обращаясь к образной форме, пишет, что в нем «слились воедино сила милитарного принуждения и сила финансового капитала. Феодал с мечом и вооруженной дружиной протянул руку ростовщику Гобсеку с банковским сейфом! Содружество оказалось страшнее, чем можно было ожидать» (с.112).

Острая, принципиальная отповедь дается очернителям коммунистической идеи. В статье «Идейное завещание перевертыша в «Черной книге коммунизма» (с. 30–50) ученый разоблачает двурушничество и измену делу социализма главного идеолога «перестройки» Александра Яковлева, в прошлом видного партократа, циника и карьериста, одного из авторов пространного предисловия к пресловутой «Черной книге коммунизма» (авторами которой являлись преимущественно французский и польские историки и которая неоднократно переиздавалась в России, а также бесплатно рассылалась по всем библиотекам мира).

«Марксистская наука во всей совокупности ее общих и частных положений, — утверждает Е.Суименко, — представляет органически целостный сплав научных знаний, вследствие чего коммунистические идеи в нем неотделимы от материалистической диалектики, историко-материалистической методологии и политэкономических положений». И «доказывать несостоятельность коммунистической доктрины, минуя логику названных и других научных категорий и понятий марксизма, есть не что иное, как залихватская и наглая профанация». Поэтому, — пишет он, — «походя и высокомерно называть марксизм «лживой верой», «преступным вероучением», утверждать, что «марксизм-ленинизм — это не наука, а публицистика — людоедская и самоедская», не утруждая себя никакими внятыми и убедительными доказательствами, как это делает

А.Н.Яковлев, — значит заведомо лгать» (с.39).

Е.Суименко подчеркивает, что последовательные коммунисты никогда не рассматривали коммунизм как *состоявшийся* общественный строй. Речь шла и может идти только о *социализме*, о социалистическом обществе, которое трактуется «как первая, ранняя (и потому еще несовершенная) фаза формирующегося коммунистического общества». К тому же, — отмечает автор, — «существовавший в Советском Союзе социалистический строй представлял собой *ранне-социалистическое образование, перегруженное как пороками прошлого, так и теми нерешенными проблемами экономики, культуры, социальной жизни людей, которые исторически призван был решить еще капитализм*» (с.43).

И все же Советская страна, эта, по образному выражению В.Маяковского, «страна-подросток», уверенно шла вперед непроторенными путями, преодолевая огромные трудности, «достигая невиданных в мире побед и свершений, одновременно допуская просчеты», за которые ныне и ухватились разного рода явные и скрытые враги социализма, «акцентируя внимание на его негативах, полагая, что никакого возврата к нему не должно быть» (с.46).

В сборник включены полемические заметки «О нелегком пути к социализму» (с.135–161) и «Еще раз о диалектическом способе мышления. В продолжение полемики об исторических судьбах социализма» (с.162–179).

В первой из этих статей автор опровергает утверждение А.П.Гоша и С.И.Дорогунцова по поводу т.н. «сталинской модели социализма», которая якобы в конечном счете привела к поражению социализма. По словам Е.Суименко, для них, авторов книги «Советский социализм», «похоже, нет конкретных обстоятельств места и времени: если уж плохо, так плохо во всем; если хорошо, то уж хорошо до конца». Необходимо, однако, учитывать востребованность тех или иных форм и методов деятельности социалистического государства на тех или иных временных этапах развития общества, адекватности ответов вызовам времени и места. Е.Суименко убежден: «*Нужно знать и понимать диалектику процесса, чтобы не предъявлять счет событиям дня вчерашнего с точки зрения требований и возможностей дня нынешнего*. Если поставить вопрос о том, адекватны ли были решения и действия Сталина в эпоху 30–40-х годов XX столетия, то

однозначно можно сказать: да! Если же поставить вопрос о том, адекватными были (и были бы) эти действия в 50–60-е годы, то столь же однозначно можно ответить: нет! Да и Сталин, будь он жив в 60-е годы, изменил бы политический курс советского государства, прибегнул бы к более гибкому сочетанию принципа централизма с принципом демократизма, принципа единоначалия — с принципом коллегиальности, ибо условия к тому времени кардинально изменились: *Советский Союз вышел из критической для него полосы времени*» (с.143–144).

«Есть документальные подтверждения тому, что Сталин в последние годы жизни все более задумывался о необходимости таких перемен и признавал ошибочность «крутых мер». По свидетельству Жданова Ю.А., Сталин в начале 50-х годов уже понимал, что в стране произошла *уродливая трансформация борьбы с врагами социализма в борьбу с подлинными, творчески мыслящими его сторонниками*» (с.144).

Е.Суименко приходит к следующему обобщающему выводу: «Беспрецедентность ситуации на постсоветском пространстве, сложное переплетение тенденций и процессов в постсоветские времена делают крайне затруднительными научные прогнозы, создают разброд и шатания не только в головах несведущих людей, но и в умонастроениях людей научно мыслящих. С одной стороны, коммунисты не должны засиживаться на истинах вчерашнего дня, не превращать марксизм в догму, а с другой, — не должны поддаваться соблазну скоропалительного «обновления», твердо стоять на непреходящих истинах марксистской науки и уж никак не сползать на примиренческие позиции» (с.159).

Блестящим образцом полемики и творческого применения диалектико-материалистического метода, являющегося, по образному выражению В.И.Ленина, «живой душой марксизма», является статья «Еще раз о диалектическом способе мышления. В продолжение полемики об исторических судьбах социализма».

Анализируя содержание тезисов оппонента о том, что ныне придумана масса «разновидностей» социализма: казарменный, с человеческим лицом, развитой, мутантный, шведский и пр. пр. и что все это не более чем ярлыки, совершенно не определяющие сущность явления; а также тезиса о том, что ни одна из названных «разновидностей» по сути своей социализмом не является, так как «реального социализма как такового на нашей

планете пока еще не существовало вообще», Е.Суименко отмечает, что, «в отличие от метафизического способа мышления по принципу *«или-или»*, материалистическая диалектика требует признания правомерности принципа «и то, и другое». Согласно метафизической методологии, социализм в Советском Союзе *либо был, либо не был*. Согласно диалектической методологии мышления, этот социализм *и был, и не был*: был как раннее, хрупкое образование, как неустойчивая совокупность некоторых его элементов и *не было его* как законченного, сложившегося, целостного социального состояния. Что же тут непонятного для марксиста, для диалектически мыслящего человека?» (с.164).

Как справедливо утверждает автор, метафизика, антидиалектика изначально чужды духу марксизма. Только диалектическое мышление последовательного марксиста, понимающего противоречивость исторического процесса, позволяет ставить вопросы адекватно реальным ситуациям и правильно, основываясь на этом знании, решать их. Подлинно научный, диалектический подход к оценке советского социализма заключается в следующем: «Что было в нем *действительно* социалистическое, состоявшееся, и что псевдосоциалистическое, несостоявшееся? Что из наработанного советским опытом способно продвинуть отступивший, но не исчезнувший социализм дальше, а что неизбежно должно быть отброшено и похоронено? И т.д. Только при такой, диалектической постановке вопросов и при выверенных диалектическими принципами ответах можно составить научную картину сложнейшего процесса, в котором пребывает современное общество и в котором социализм видится как первоначальный, ранний, во многих отношениях ущербный, обремененный пороками не только капитализма, но и модернизированного феодализма, но *все же социализм* со сложившимися его атрибутами — отношениями общественной собственности, коллективизмом, приоритетом самоценности человеческого бытия — при всей их незрелости, деформированности и несовершенстве» (175–176).

В статье «Противоречия современного общественного развития и перспектива возрождения социализма» (с.179–195) автор отмечает, что «реализация нашей партией своих стратегических и тактических задач невозможна без глубокого теоретического видения всей сложной и мозаичной динамики современного общественно-исторического

процесса». И что «марксистский анализ природы и сущности капитализма и сегодня не утратил своего научного значения», а диалектико-материалистическая методология требует «не засиживаться на истинах вчерашнего дня, а решительно двигаться по ступенькам восходящего познания общественных закономерностей» (с.179).

В соответствии с этими методологическими принципами автор рассматривает поставленные им вопросы. Один из них: почему во второй половине XX века «долженствующий погибнуть капитализм не только уцелел, но и сумел продвинуться на новый виток развития человеческой цивилизации» и «нанести чувствительный удар по «окончательно и бесповоротно победившему» социализму» (с.170, 179)? И значит ли это то, что капитализм внутренне переродился и перестал быть самим собой. Он отвечает: с точки зрения наиболее общих теоретико-методологических посылок марксизма ничего необычного и неожиданного не произошло: ни один из способов производства, по К.Марксу, не исчезает до тех пор, пока полностью не исчерпает заложенных в нем возможностей своего существования. К середине XX столетия оказалось, что эти возможности не были исчерпаны, «Капитализм оказался все еще жизнеспособным в силу присущих ему таких социальных катализаторов, как конкурентная активность, экономический рационализм и научная инноватика» (с.180).

Что же касается исторических судеб социализма, то автор считает: «Если наши оппоненты полагают, что распад системы социализма и появление на его месте стран свободного рынка являются закономерными, то закономерно и логично было бы ожидать со сменой общественно-экономического строя подъем хозяйства, уровня производства и благосостояния всего общества. Но такого подъема не только не наблюдается, но, наоборот, происходит спад экономики, обнищание народных масс, деградация всей системы общественной жизни. А ведь практика — критерий истины, и она свидетельствует, что современный кризис постсоветской Украины, как и других стран СНГ, есть прямое следствие того, что накопившиеся в недрах советского социализма противоречия были разрешены неадекватными природе этих противоречий способами. *Все более становится понятным и убедительным, что не разрушать нужно было социализм, а совершенствовать, улучшать его*» (с.181). Это во-первых.

А во-вторых, «неудавшийся, или вернее, не во всем удавшийся исторический опыт социализма в том или ином его конкретном национальном варианте — еще не показатель научной несостоятельности самой социалистической идеи» И далее автор отмечает: «Современный его научный анализ в историческом опыте народов приводит к новому видению этого общественного строя, открывает новые его горизонты и перспективы» (с.182).

Тот же кризис, который переживают сегодня постсоветские республики в целом, в том числе Украина, свидетельствует не об изначальной ошибке или безнадежности захождения в тупик, а о сложности перехода из незрелого, раннесоциалистического состояния в зрелое, цивилизованное состояние посткапиталистического социализма, к которому неуклонно движется человечество. «И было бы роковой ошибкой для народа Украины отказаться от исторических завоеваний советской власти, от ценностей социалистического образа жизни и видеть единственный выход из кризиса в механическом перенесении моделей западных структур на нашу исторически своеобразную действительность» (с.183–184).

Социализм, будучи поверженным, отнюдь не исчез, как утверждают идеологи буржуазии. *Во-первых*, «социализм продолжает существовать в технологически высокоинтегрированном, общественном по своему характеру производстве» (с.186). *Во-вторых*, он продолжает развиваться и находить новые пути своего исторического продвижения в ряде стран Восточной и Юго-Восточной Азии, а также на Кубе. *В-третьих*, социализм продолжает пробивать себе дорогу в «различных высокоразвитых странах капиталистического Запада... в социальном планировании во Франции, в пятилетках развития национальной экономики Японии и Южной Кореи»... В то же время «нельзя уйти и от факта сдачи социалистическим строем своих передовых позиций. Исчезновение с карты Советского Союза повлияло негативным образом не только на многомиллионные судьбы его граждан, но и на весь мировой процесс» (с.187).

И все же эта победа мировой контрреволюции над ослабевшим и незрелым социализмом, по глубокому убеждению исследователя, это «пиррова победа». Как показывает опыт истории, она не может быть длительной и прочной. Обреченность современного «победившего» капитализма может быть охарактеризована

следующими моментами. «Во-первых, с его «победой» начался крестовый поход против тех ценностей и позитивных приобретений социализма, которые до последнего времени брались на вооружение буржуазным обществом и сообщали ему компенсирующий его внутреннюю слабость значительный заряд конструктивной энергии. Растворяясь и истребляя социалистические начала в собственном доме, опьяненный победой капитализм пытается двигаться вспять, к худшим архаическим временам своей кровавой истории. Путь этот бесперспективный и гибельный» (с.189).

Во-вторых, социалистические начала, прорастая в недрах капиталистического мира в крайне сложных условиях, «деформируются в жалкие суррогаты социализма — национал-демократию и национал-социализм. Речь идет о совершенно новых формах фашизма, стремящегося рядиться в привлекательные одежды демократии и «мирного процветания нации» (с.189). Попутно заметим, что в XXI веке процесс «мирной фашизации капитализма» в Украине, благодаря поддержке олигархов, «пошел» полным ходом. Достаточно сказать, что ультра-националистическая «Свобода», открыто проповедующая вражду между народами, уже нарастила мускулы, и не только для проведения свободных, охраняемых милицией, ночных факельных шествий по Крещатику в Киеве и других городах. Она получила вполне достаточное количество голосов «пересічних» избирателей, чтобы войти в парламент и начать там свои «мирные акции» — ломать заборы, выбивать двери здания Рады, предлагать законопроекты, разжигающие вражду между народами. Далеко не мирными являются акты вандализма фашиствующих молодчиков, рушащих памятники Ленину, советским воинам и избивающих ветеранов Великой Отечественной войны. Таково современное «мирное» лицо фашизма в наше время.

В-третьих, победа капитализма над социализмом реанимировала самые отвратительные и бесчеловечные черты частнособственнического строя. Господа социал-демократы поторопились объявить изжившими себя такие свойственные капитализму явления, как эксплуатация чужого труда, обнищание народа, раскол общества на антагонистические классы, классовая борьба и революционное движение. «Теперь, когда из дремлющего состояния все эти явления стали очевидной явью..., этим господам приходится изо всех сил лгать, чтобы представить

капиталистическое общество умиротворенным и благоденствующим» (с.190).

Наконец, один из важнейших моментов, характеризующих историческую обреченность современного капитализма, состоит в том, что «изначально присущие буржуазному обществу противоречия между трудом и капиталом, общественным характером производства и частнособственнической формой присвоения его результатов дополнились принципиально новыми, неразрешенными в его рамках противоречиями» (с.190).

Что имеется в виду?

Е.Суименко объясняет, что «само товарное производство, в основу которого заложен мотив прибыли, денежный интерес, сегодня уже перестало отвечать высокому научно-техническому и культурно-гуманистическому уровню развития производительных сил. Мотив прибыли как принцип повышения производительности труда не только полностью исчерпал свой экономический потенциал, но и превратился в бесчеловечную и разрушительную силу. *Неумеренная, никому не нужная, с точки зрения здравого смысла и разумных человеческих потребностей, товарная экспансия на природный мир и жизнь общества вконец измотала и истощила экологическую среду и активно культивирует деформированный, уродливый тип личности*» (курсив наш. — Б.Ш.).

Подводя итог рассмотрению глубинных основ современного капитализма, автор подчеркивает, что «мотив «иметь», а не «быть», существование по бездуховным и нечеловеческим меркам и эталонам ложных ценностей — абсолютно неискореним в пределах капиталистического строя, и лишь социализм, ставящий человеческое бытие с головы на ноги, способен устранить этот органический порок капитализма» (с.192).

В заключительной части статьи автор раскрывает *подлинно гуманистическую сущность* социализма. Выделим и приведем здесь лишь два фрагмента.

«Сегодня можно сказать, — утверждает Е.Суименко, — что социализм начинается там, где контроль людей над природой и уровень управления ею позволяют им выйти из подчинения вещам, состояния взаимного отчуждения и самоотчуждения и из средства производства товаров стать целью всестороннего и полноценного самоосуществления».

И далее: «Социализм начинается там, где гуманизация всех сфер жизни общества становится одновременно и гуманизацией экологической среды человека,

т.е. бережливым отношением к природе» (с.193).

Что касается сферы межличностных отношений, то «социализм начинается там, где во взаимоотношениях между людьми преобладают консолидация, коллективизм, взаимное доверие и взаимопонимание, где силы и ценности духовного единения возвышаются над групповым и этническим эгоизмом, где исчезает социальная основа межнациональных конфликтов и конфронтаций» (с.195).

«Социализм, — продолжает он, — начинается там, где личность обретает суверенность цивилизованного человека и всестороннюю социально содержательную свободу, в которой права личности органически срастаются с ее гражданскими обязанностями» (там же).

Логическое продолжение размышлений о содержании социализма и перспективе его развития читатель найдет в двух последних статьях книги — «Наша цель — обновленный социализм» (с.196–203) и «Эскиз социализма будущего» (с.204–231). В первой из них автор доказывает, что необходимо вести речь не просто о воссоздании в неизменном виде того строя, который был в СССР, а о *социализме обновленном*, учитывающем как изменения в стране последних десятилетий, так и новый уровень достижений человеческой цивилизации. «Социализм в обновленном виде будет представлять собой высокую ступень его развития, так как возродится на основе научно-технической, телекоммуникационной и автоматизированной вооруженности производительных сил общества, центральным звеном которых станет научно и технически грамотный работник, а также вследствие того, что прошедшие трудную школу конкуренции рабочие-профессионалы, научно-техническая интеллигенция и значительная часть

мелких предпринимателей станут самодостаточным и критичным субъектом истории, востребующим расширения демократии во всех сферах жизнедеятельности» (с.201). Причем все более существенное место в процессе совершенствования социализма будут занимать «духовные интересы и потребности людей, а труд приобретет характер самодовлеющей ценности» (с.203).

Переход к социализму требует *активности масс*. Капиталисты не сдадут своих позиций без боя, только под напором народного гнева они могут отступить. Необходимо честно и мужественно заявить, — отмечает автор, — что если народ поднимется на всеобщее восстание против коррумпированной власти олигархов, коммунисты никак не могут оказаться в стороне от этого важнейшего, переломного события и призваны будут возглавить это восстание. И это будет не «мятеж» и не «путч». Как сказано в принятой ООН Всеобщей декларации прав человека, власть обязана заботиться о нуждах народа, чтобы он «не был вынужден прибегать, в качестве последнего средства, к восстанию против тирании и угнетения» (с.203).

Итак, начав процесс осмысления социализма с самого понятного, доступного простому наблюдению — *конкретного изображения жизни советских людей* («Жизнь по-человечески»), их богатого духовного мира, автор последовательно, шаг за шагом ведет читателя к *познанию причин, оснований этой подлинно человеческой жизни, как конкретного проявления сущности социализма — общества подлинного гуманизма, коллективизма, интернационализма*.

Вся логика осмысления социализма автором подводит читателя к выводу: *если хочешь жить по-человечески — борись за социализм!*

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

КРЮЧКОВ Георгій Корнійович – член ЦК Компартії України, народний депутат України III–IV скликань

ДУТЧАК Оксана Анатоліївна – аналітик Центру дослідження суспільства, м.Київ

ЛАТИШ Юрій Володимирович – кандидат історичних наук, доцент Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

ХАРЧЕНКО Віталій Пилипович – член ЦК Компартії України, головний редактор журналу «Комуніст України»

ТОЛОЧКО Петро Петрович – академік Національної академії наук України, доктор історичних наук, професор

ШЛЯХОВ Борис Михайлович – кандидат філософських наук, доцент, м.Дніпропетровськ